

Dirshu
דרשו ד' ועוד
קרן עולמית לחינוך
וקידוח לימוד העמוך

קונטרס קנין חכמה

דרשו' - קרן עולמית לחינוך ומידוד לימוד התורה

קנין חכמה
לדעת בינרו (משלי ד')

כללי ההשתתפות וקבלת המלגות

בתוכנית 'קניין חכמה'

החומר הנלמד

במסגרת תוכנית 'קניין חכמה' יילמדו הספרים הבאים: הפרק הראשון של 'תומר דבורה' להרמ"ק, 'ארחות חיים להרא"ש', אורחות צדיקים, מסכת 'אבות' עם פירוש רבינו יונה ו'מסילת ישרים'.

המחזור הראשון של התוכנית יימשך כשנה וחצי בסיעתא דשמיא.

ההספק החודשי

התוכנית מבוססת על לימוד שבעה ימים בשבוע, בקצב שלא יצריך הקדשת זמן משמעותי, כדי שהלימוד יהיה שווה לכל. אך קביעות יציבה תביא תועלת גדולה ללומדים.

המבחנים

המבחן יתקיים בעז"ה אחת לחודש, ויכלול 12 שאלות בשיטה אמריקאית, כשהלומדים יצטרכו לבחור בתשובה הנכונה מבין האופציות השונות שיינתנו לבחירתם.

מלגות לאברכים

גובה המלגה נקבע על סך 50 שקלים לחודש לכל נבחן שיקבל ציון של 100 אחוזים.

ציון מעל 90 אחוז, יזכה את הנבחן במלגה בת 45 שקלים.

ציון נמוך מ-90 אינו מזכה את הנבחן בקבלת מלגה על אותו החודש.

מלגות לבחורים

בחורי הישיבות הקדושות שיגיעו לציון גבוה מ-90 אחוזים, יקבלו ספר מספרי 'דרשו' לפי שיקול המערכת, כגון אחד מכרכי המשנה ברורה של 'דרשו', כרך של 'דרש דוד', 'מועד לדוד', 'חומש דרשו' ויתר הספרים היוצאים לאור על ידי הארגון.

זכאות למלגה

ההשתתפות בתוכנית 'קניין חכמה' פתוחה לציבור הרחב, אך קבלת המלגות תתאפשר רק לנבחנים ומשתתפי תוכניות דרשו לסוגיהן, שייערכו מבחן באותו החודש (יש כפל מלגות לנבחנים באותו החודש בתוכניות 'דרשו' נוספות!).

נבחני 'קניין הלכה' אינם זכאים לקבל מלגה אם אינם משתתפים בנוסף בתוכנית בה הם מקיימים מבחן חודשי. שימו לב: הגדרת מבחני קניין חכמה הינה כ"מבחן נלווה", ופירושו: שהזכאות למלגה כפופה לכך

שנערך מבחן אחר באותו החודש (למעט קנין משניות), ובמבחן הנוסף (דף היומי בהלכה/ קנין תורה) קיבל ציון עובר של לפחות 40 אחוז.

מקומות המבחן

כל מוקדי הבחינה של 'דרשו בכולל' בימי חמישי, ומוקדי הבחינה הכלליים של 'דרשו' בימי שישי.

הרשמה

נבחני 'דרשו' שפרטיהם קיימים במערכת אינם צריכים להירשם שוב. מי שאינם נבחרים בתוכניות אחרות של 'דרשו', אינם זכאים כאמור למלגה, אך אם ברצונם לערוך מבחנים לשם קבלת ציון ללא מלגה, הם יכולים להירשם במוקדי הבחינה עצמם, במקביל לעריכת המבחן בפועל.

מועד המבחן הראשון

המבחן הראשון ייערך אי"ה במוקדי המבחן הרגילים של דרשו ביום רביעי י' באדר בכוללים המשתתפים בתוכנית 'דרשו בכולל', וביום שישי י"ב אדר בכל מוקדי הבחינה של 'דרשו'.

Dirshu

דרשו ד' ועוזו

קרן עולמית לחינוך
ועידוד לימוד התורה

הצטרף גם אתה כבר עכשיו
לתוכנית 'קנין חכמה'

לפרטים נוספים

משרדי 'דרשו'

02-5609000

הסכמת

מֶרֶן הַגָּאוֹן רַבִּי מֵתֵתִיהוּ סְלוֹמוֹן שְׁלִיט"א מִשְׁגִּיחַ דִּישִׁיבַת בֵּית מוֹדֵרֶשׁ גְּבוּהַ לִיקוּוֹד

כס"ד

מוצאי שבת פ' ויחי תשע"ז

חובת לימוד המוסר בכל יום מן המפורסמות כמו שכבר האריך מרן ר' ישראל סלנטר באור ישראל בשם הפוסקים יעו"ש ואין צריך להסכמה, אכן כפי רוב התועלת שיש בלימוד המוסר, כמו כן משתדל היצה"ר וממציא כמה אמתלאות לעשות רפיון שלא ילמדו מוסר, ועל כן מה רבו השמחה במה שארגון 'דרשו' כלל בתוך תכניותיהם גם סדר של לימוד המוסר בכל יום, להקל ולזרזו שילמדו מוסר בכל יום, תחלה ללמוד ולידע ידיעות המוסר, ואח"כ לקיים 'והשבות אל לבבך' להשריש יסודות המוסר בלבם. ועל כן אמינא לפעלא טבא ויה"ר שישרה שכינה במעשי ידיכם להרבות פעלים לכבוד שמים.

בכבוד רב,

מֶרֶן הַגָּאוֹן סְלוֹמוֹן

"קְנֵה חֲכָמָה, קְנֵה בִינָה,

אֶל-תְּשֻׁפַח וְאֶל-תַּט, מְאֲמָרֵי-פִי"

כצאת השמש בגבורה, יגיל וישיש עולם התורה, בהיפתח שער חכמה הטהורה, בעזרת האומר לחושך ויהי אורה, נפתח במילין זעירין מתוך ים החכמה הגדול והנורא, לכבודו של יוצר שמים וארץ בורא, אשר לפניו נעבוד בחיל ובמורא, לו נתכנו עלילות ונְהוֹרָא עֲמָה שְׂרָא.

שלמה המלך ע"ה כתב בחכמתו הרבה "קְנֵה חֲכָמָה, קְנֵה בִינָה, אֶל-תְּשֻׁפַח וְאֶל-תַּט, מְאֲמָרֵי-פִי" (משלי, פרק ד, פסוקים ה-ו). וביאור הדברים הוא שהחכמה והבינה הן שער למבקשים לכנוס בהיכל ה', לזכור את מצוות פיו של הבורא ב"ה, ואף להלך בהן מבלי לנטות ימין ושמאל. וזה מה שביאר במלבי"ם את החילוק בין החכמה לבינה, שהחכמה היא לדעת להבדיל בין טוב לרע, ואילו הבינה היא ההבדלה בין אמת ושקר בענייני דעות. ובהמשך הדברים מוסיף שקניית מידות אלו, היא היא הדרך להימנע משכחת תלמוד התורה או הטיה מהדרך הנכונה על ידי יצר התאוה, כמו שאמר שלמה המלך ע"ה "אל תשכח, ואל תט מאמרי פי".

שהלא גדלות ורוממות נפש ישראל, היא בכך שהיהודי מלבה בלבו את אהבת ה' ומוראו, משים את מחשבות הקדושה וההתעוררות כחותם בליבו, כקשר על זרועו, ועושה אותן עטרה לראשו. ההתעלות הרוחנית וההצלחה בלימוד התורה ובקיום מצוותיה, מקורן הוא בהרגשת הלב והבנת השכל ליראה ולאהבה את בוראו, שזהו היסוד העיקרי אשר עליו נבנה כל השיעור קומה של איש ישראל ההולך בדרך ה'. והקומה אשר נבנית על אדני המחשבה, הרי היא עומדת לעד ונקבעת במציאות כיתד שלא יזוע ממקומו. והיהודי אשר עסקו וחשקו בתורה על בסיס של אותם אדני זהב, גם כי יעברו עליו קיץ וחורף, קור וחום, יומם ולילה לא ישובת מעבודת ה' ומללכת בדרכיו.

זה למעלה משני עשורים, פועל ארגון 'דרשו' להרכות גבולים בתלמידים. ב-14 תוכניות 'דרשו' השונות, ובשורה ארוכים של ספרים שנכתבו, הוהדרו ונדפסו על ידי הארגון, חולל 'דרשו' מהפכות רבות בעולם התורה. רבבות יהודים יראי ה' קנו קנייני נצח במגוון מקצועות התורה: במשניות, בתלמוד בבלי, בהלכה עיונית ובהלכה מעשית.

בחורי ישיבות רבים צעדו לעבר חופתם כשבאמתחתם 800, 900 ואפילו אלף דפי גמרא, אותם שיננו ועליהם נבחנו בשנות בחרותם במסגרת תוכניות בני הישיבות. רבבות יהודים נבחנו בהצטיינות על כרכים שלמים מהמשנה ברורה במסגרת תוכנית 'הדף היומי בהלכה',

מאות תלמידי חכמים בני עלייה עמדו בכור המבחן ונבחנו על הש"ס כולו בחדא מחתא במבחני 'קניין ש"ס', ואלפים אחרים נבחנו על מגוון מקצועות ההלכה בעיון גדול, תוך לימוד מעמיק משורשי הסוגיות ועד שהסיקו שמעתתא אליבא דהלכתא במסלול הלימוד 'קניין הלכה'.

ההישגים האדירים אליהם הגיעו נבחני 'דרשו' במרוצת השנים מן המפורסמות הם, ואינם צריכים ראייה. גדולי ישראל מכל העדות והחוגים המשתתפים בקביעות במעמדים השונים של 'דרשו', ומלווים בקביעות ובעקביות את פעילות הארגון, מדריכים ומתווים את דרכו, הלא הם מעידים פעם אחר פעם על הפעולות הברוכות של 'דרשו'.

והנה בני ישראל בהיותם במצרים היו להם ישיבות, ולא שינו את שמם, ולא שינו את לבושם, ואפילו נזהרו מלשון הרע ולא היה בהם פרוץ בעריות, אבל עם זאת נגעה בהם ופגעה בלבם תרבות מצרית, והתמלאו מן הארציות והגשמיות של מצרים, עד ששקעו במ"ט שערי טומאה. ואלמלא נגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם בחפזון, הרי אנו ובני בנינו משועבדים לפרעה במצרים.

וזהו שאמרו במדרש (תנחומא [בוכר] שמות סי' ו'), על הפסוק (שמות א, ז): "ובני ישראל פרו וישרצו וגו' ותמלא הארץ אותם" – "שנתמלאו בתי טרטיאות (theaters) ובתי קרקסאות (circuses) מהם". וכתב הגאון בעל

שבט סופר מפרשבורג זצ"ל (שמות שם): "כי הלכו רק אחרי תענוגות ושמחות ויתערבו בגוים, ושמחו ביום אידם ועשו ריקודים ומחולות בשיר וזמרה... והיה ליבם מלא תאוות בהמיות וגשמיות וארציות... וזה כוונת המדרש 'ותמלא הארץ אותם', ולא כתיב 'מהם'... כי הם בעצמותם ופנימיות שלהם היו מלאים מתאוות הארציות".

ויסוד הדברים מבואר כבר בספר באר מים חיים (פ' שמות): "'ותמלא הארץ אותם' – כלומר, שנתמלאו בדברי הארציות, טומאת ערות ארץ מצרים להלך בנימוסה ולעבוד לאלוהיה".

ומה נענה אנן, כשהעולם הזה מתדפק על דלתי נפשותינו ונפשות בנינו, למלא אותנו בדברי הארציות, להלך בנימוסיו ולעבוד לאלוהיו? ובתי תאטראות ובתי קרקסאות מבקשים להכנס אל תוך בתיים של ישראל ממש, ח"ו?

שהרי גם מי שנגעה יראת ה' ללבו, וכל חפצו ותשוקתו הוא להידבק בה' ובתורתו, נצרך הוא להתמודד עם אותן פרצות שפורצת תרבות הגויים בכרם בית ישראל, בדרך של פרסומות ופיתויים שמנסים בכל עת להסיט את מחשבות האדם מעיסוק בצרכי עולם ולהביאו לרדיפה תמידיית אחר הנאות העוה"ז המטמטמות את הלב וסותמות את השכל מעיסוק במחשבות מוסר ויראת שמים. ומפני אלה חשכו עינינו, ונסתם לבבנו מלהרגיש את אהבת הבורא ויראת הרוממות המחוייבת מכל איש ישראל, וכלשונו הזהב של רבינו בעל 'חובת הלבבות': "כאשר

לא יתחברו בכלי אחד המים והאש, כן לא תתחבר בלב המאמין אהבת העולם הזה ואהבת העולם הבא" (שער חשבון הנפש פ"ג).

ובזה נשתנה דורנו מהדורות שלפניו, שהניסיונות נוגעים לטהרת הלב והמחשבה, הרשת אשר פורש היצר לרגלינו מבקשת לאפשר לנו לקיים מצוות אנשים מלומדה, ואף לעסוק בתורה אין היצר מפריע כל כך, אלא כל חפצו ומגמתו הוא לגרום לקרירות הלב, להשיבנו אחור מכל מחשבת מוסר והשקפה ולהרחיקנו מהחכמה הטהורה שהיא היא השער לזיכרון וקיום מצוות התורה.

נמצאנו למדים שעל אף הפעילות הענפה, על אף העידוד והריבוי של לימוד התורה במגוון מקצועות התורה, הקיום האמיתי של האוצר כולו אפשרי רק על ידי התנתקות מוחלטת מהחיבור ל'גויישקייט', בהבנת השכל והכרת הלב בכך ששולחננו, שולחן מלכים, גדול מכל שולחנות שבעולם. רק על ידי הרגשת 'ואני קרבת אלוקים לי טוב', רק באמצעות 'חלקי ה' אמרה נפשי', יש לתורה קיום בלב האדם. כי אין די ב'דרשו ה' ועוזו', וצריכים אנו ל'בקשו פניו תמיד'. ואם מבקש אתה להכיר את מי שאמר והיה העולם, למוד אגדה.

לאחר מחשבה רבה והתייעצות פרטנית עם מרנן ורבנן עיני העדה, גדולי התורה וצדיקי הדור אשר נשלחו בידי ההשגחה העליונה להורות לנו דרך וליישר לנו מסילה, החליטה הנהלת 'דרשו' בעצתם

של אותם שאמרו עליהם שהנוטל עצה מהם אינו ניזוק, להקים תוכנית חדשה ומאחדת: 'קניין חכמה'.

במסגרת תוכנית זו יעסקו רבבות נבחני 'דרשו' בקניין חכמה ודעת, תוך עיון בדבריהם של גדולי הדורות אשר על ספריהם ועל תורתם הושתתו ספרי המוסר בדורות האחרונים והראשונים, ואשר נוסדו על אדני המחשבה הצרופה והמזוקקת, לכל החפץ לקנות חכמה אשר בה ייבנה בית, ודעת אשר בה חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים.

מחשבה רבה הושקעה גם לעיצוב וקביעת סדר הלימוד של התוכנית החדשה, כך שהיא תקיף את כל היסודות הנדרשים לאיש אשר חפץ ביקרו של מלך העולם, למען דעת כי ה' הוא האלוקים, בידיעה ברורה ואמיתית על פי דרכם של חכמנו זכרונם לברכה ואחריהם בעלי המחשבה והמוסר בדורות ראשונים.

ויהא רעוא מן קדם ריבונא דעלמא שנזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות, להרבות גבולנו בתלמידים, להרחיב גבולי הקדושה ונזכה להיות עובדי אלוקים, יראי ה' וחושבי שמו.

בברכת התורה

הנהלת 'דרשו'

פרק ראשון

מספר

תִּמְרֵי דְבוּרָה

לרבינו המקובל האלקי

כמוהר"ר משה קורדואירו זצ"ל

עם פירוש משולב

מוגה בדקדוק ע"פ דפו"ר

עם הגהות והערות

ירושלים

שנת בְּמִצּוֹתָיו חֲפִץ מְאֹד לַפ"ק

הקדמת המהדיר

במהדורה זו הגהנו את הספר לפי דפוס ראשון, ומאות הבדלים נמצאו בינו לבין הדפוסים דהיום. וזהירות מרובה נזהרנו שלא לשנות מדעתנו, אלא כך היתה מלאכתנו, מלאכת שמים: רק במקומות שאין מובן להנדפס היום מחמת שיבושי הדורות, שם הגהנו בתוך הספר על פי דפוס ראשון, וציינו בהערה על אתר. ובמקומות שיש מובן הן להנדפס היום והן לדפוס ראשון, השארנו הנדפס, והבאנו נוסח דפו"ר בהערה. ובמקומות שאין שינוי משמעות כלל בין הדפוסים, והנוסחאות קרובות ביניהם, לא ראינו לנחוץ להעיר.

ענין הספר

ציוונו ה' יתברך בתורתו (דברים יג, ה): "אחרי ה' אלקיכם תלכו", ואמרו חז"ל (סוטה יד ע"א): "וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה, והלא כבר נאמר (דברים ד, כד): 'כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא!?' אלא להלך אחר מדותיו של הקב"ה". וכן אמרו (שבת קלג ע"ב): "ואנוהו - הוי דומה לו, מה הוא חנון ורחום - אף אתה היה חנון ורחום".

וזוהו ענין הספר, ללמד כיצד יתדמה האדם במדותיו לקב"ה, ויהיה חנון ורחום.

א. ועיין בספר החינוך (מצוה תרי"א): "מצוה להדמות בדרכי השם יתברך הטובים והישירים, שנצטוונו לעשות כל מעשינו בדרך היושר והטוב בכל כחנו, ולהטות כל דברינו אשר בינינו ובין זולתנו על דרך החסד והרחמים, כאשר ידענו מתורתנו שזהו דרך השם וזה חפצו מבריותיו למען יזכו לטובו כי חפץ חסד הוא, ועל זה נאמר (דברים כח, ט), והלכת בדרכיו. ונכפלה המצוה עוד במקום אחר שנאמר ללכת בכל דרכיו. ואמרו זכרונם לברכה בפירוש זאת המצוה, מה הקדוש ברוך הוא נקרא רחום אף אתה היה רחום, מה הקדוש ברוך הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון, מה הקדוש ברוך הוא נקרא צדיק אף אתה היה צדיק, מה הוא נקרא קדוש אף אתה היה קדוש. והענין כולו לומר שנלמד נפשנו ללכת בפעולות טובות כאלו ומדות נכבדות אשר יסופר בהם יתברך על דרך משל לומר שמתנהג במדות טובות אלו עם בריותיו".

פָּרָק א

הָאָדָם רָאוי שִׁתְּדַמָּה - שִׁיהא דומה לְקוֹנוֹ ויוצרו, וְאִז
 יִהְיֶה האדם בְּסוֹד הַצּוּרָה הָעֲלִיוֹנָה שֶׁנִּתְגַּלָּה בַּהֲקַב"ה
 לַנְּבִיאִים, שֶׁהִיָּתָה כְּעֵין צֶלֶם וְדַמּוּת אָדָם, וּבִזָּה נִרְמַז שֶׁעַל
 הָאָדָם לְהִתְדַמּוֹת לְיוֹצְרוֹ.

ואין לומר שיש די בדמיון החיצוני בין מראה הצורה העליונה
 לצורת גוף האדם, ואין צורך להתדמות לקב"ה גם במדותיו
 ומעשיו. אין הדבר נכון, וזאת משני טעמים, האחד, שעל האדם
 להתדמות לקונו בכל מה שאפשר, שְׁאֵלֵנו יְדַמָּה האדם לקב"ה
 רק בְּצוּרַת גּוּפוֹ וְלֹא בְּפַעֲלוֹת, מעשים ומידות, הֵרִי
 הוּא מְכַזֵּב את דמיון הַצּוּרָה שֶׁלוֹ לַקַּב"ה, וגורם לדמיון זה
 להיות חיצוני וחסר משמעות פנימית, וְיֵאמְרוּ עָלָיו בַּלְזוּל:
 'צוּרָה נִתָּה וּמַעֲשִׂים בְּעוֹרִים?!

ב. יחזקאל א, כו. ועיין בראשית א, כז: "ויברא אלקים את האדם בצלמו, בצלם
 אלקים ברא אתו".

ועוד טעם לכך שעיקר הדמיון בין הקב"ה לאדם הוא במעשיו, שְׁהָרִי עֵקֶר הַצֶּלֶם וְהַדְמוּת הָעֲלִיּוֹן של הקב"ה שנתגלה בנבואה הֵן פְּעֻלוֹתָיו, שכן מראה הנבואה אינו גשמי כלל, וכל משמעותו היא אך לרמז על מעשי הקב"ה. וַיֵּלֶךְ יוֹעִיל לֹא לָאָדָם הַיּוֹתוֹ כְּצִנְרָה הָעֲלִיּוֹנָה רק בְּדְמוּת תְּכֵנִית יִבְרָיו, ואילו בַּפְּעֻלוֹת לֹא יִתְדַמֶּה לְקוֹנוֹ.

לְפִיכָךְ רָאוּי לָאָדָם שְׂוִיתְדָמָה אֶל פְּעֻלוֹת מִידַת הַכֶּתֶר של הקב"ה, שֶׁהֵן י"ג מִדּוֹת שֶׁל רַחֲמִים עֲלִיּוֹנוֹת. וּמִידוֹת אֵלוּ רְמוּזוֹת בְּסוֹד הַפְּסוּקִים (מיכה ג, יח) "מִי יֵלֵךְ כְּמוֹךְ... יָשׁוּב יִרְחַמְנוּ... תִּתֵּן אֱמֶת", כפי שיתבאר להלן.

מִי יֵלֵךְ כְּמוֹךְ נִשְׂא עֵוֹן וְעֵבֶר עַל פֶּשַׁע לְשֹׂאֲרֵית נִחַלְתּוֹ לֹא הִחְזִיק לְעַד אָפוּ כִּי חָפִין חֶסֶד הוּא:
 יָשׁוּב יִרְחַמְנוּ יִכַּבֵּשׁ עֲוֹנוֹתֵינוּ וְתִשְׁלִיךְ בְּמַצְלוֹת יָם כָּל חַטָּאוֹתֵם: תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד

לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעַתְ לְאַבְתָּיִנוּ מִיְמֵי קָדָם:

אִם בֵּן, שְׂמִידוֹת אֵלוֹ הֵן מִיְדוֹתַי שֶׁל הַקַּב"ה, רְאֵנִי
שֶׁתִּמְצָאנָה בּוֹ בָאָדָם י"ג מִדּוֹת אֱלֹהֵי. וְעַכְשָׁיו נִפְרָשׁ
עַל סֵדֶר הַפְּסוּקִים הַלְלוּ אֶת אֹתָן הַפְּעֻלוֹת, וּמִסְפָּרָן י"ג,
שֶׁרְאֵנִי שֶׁתִּהְיֶינָה בּוֹ בָאָדָם, כְּדֵי לְהַתְדַמּוֹת לְבוֹרְאוֹ:

ה'א' - מִי אֵל כְּמוֹךָ

שֶׁהָאָדָם חוֹטֵא בְּכַח הַנִּיתָן לוֹ מֵאֵת ה', וְהַקַּב"ה סוֹבֵל וּמִמְשִׁיךְ

לְהַשְׁפִּיעַ

דָּבָר הַכְּתוּב 'מִי אֵל כְּמוֹךָ', מוֹרָה עַל הַיּוֹת הַקְּדוֹשׁ כְּרוֹךְ
הוּא מְלֶךְ נִעְלָב, שְׂמַתְנַהֵג בְּמִדַּת הַרַחֲמִים וְסוֹבֵל עֲלֵבוֹן
וְחוֹצֵפָה מִצַּד הַחוֹטָאִים, עַלבוֹן כֵּה גָדוֹל, מֵה שְׁלֵא יִכְלֵהוּ
רְעִיּוֹן וּמַחֲשַׁבַת הָאָדָם.

וזוהו העלבון אותו סובל הקב"ה מאת החוטאים, שְׁהָרִי אֵין
 דְּבַר נִסְתָּר מִהַשְּׁגָחָתוֹ בְּלִי סִפְקָ, וְעוֹד, אֵין רְגַע
 שְׁלֹא יִהְיֶה הָאָדָם נֶזוֹן וּמְתַקֵּים מִכַּח עֲלִיּוֹן הַשׁוֹפֵעַ
 עֲלָיוֹי^ג מאת הקב"ה, המחייה את האדם ונותן כח באבריו.

וְהָרִי אִם כֵּן תִּמְצָא ותסיק, שְׁמַעוֹלָם לֹא אִירַע שְׁחָטָא
 אָדָם נִגְדוֹ של הקב"ה, וְשְׁלֹא יִהְיֶה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
 בְּאוֹתוֹ הָרְגַע של החטא מִמַּשׁ שׁוֹפֵעַ שְׁפַע קִיּוּמוֹ
 וְתַנּוּעַת אֲבָרָיו של החוטא, אלא גם כאשר האדם חוטא,
 הקב"ה ממשיך להשפיע עליו את כח הקיום.

וְעַם הַיּוֹת- וּלְמִרוֹת- שְׁהָאָדָם חָטָא כִּכַּח הֵהוּא

ג. כמו שנאמר (איוב יב, ט): "אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש". ועיין נפש החיים, שער א' פרק ב': "אבל הוא יתברך שמו, כמו בעת בריאת העולמות כולם, בראם והמציאם הוא יתברך יש מאין בכחו הבלתי תכליתי. כן מאז כל יום וכל רגע ממש, כל כח מציאותם וסדרם וקיומם תלוי רק במה שהוא ית"ש משפיע בהם ברצונו יתברך כל רגע כח ושפעת אור חדש. ולו היה הוא ית' מסלק מהם כח השפעתו אף רגע אחת, כרגע היו כולם לאפס ותהו. וכמו שיסדו אנשי כנה"ג המחודש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, היינו תמיד ממש כל עת ורגע, וראייתם מפורשת כאמור לעושה אורים גדולים, שלא אמר עשה אלא עושה".

המושפע עליו מאת הקב"ה, לא מנעו הקב"ה ממנו כלל, אלא סובל הקדוש ברוך הוא עלבון כזה, להיות הוא משפיע בו בחוטא כח תנועות אבריו, והוא החוטא מוציא אותו כח שניתן לו באותו רגע בחטא ועון, ומכעים נגד הקב"ה, והקדוש ברוך הוא סובל את החוטא ואת חטאו, וממשיך לקיים אותו בחיים.

ולא תאמר ותטען שהקב"ה אינו יכול למנוע ממנו את כח החיות הטוב שהוא אלא מוכרח הוא ח"ו להשפיע את כח החיות לברואיו, חלילה אין הדבר כן, שהרי בכחו של הקב"ה ברגע כמימריהו - ברגע קצר ליבש את ידיו ורגליו של החוטא פעין שעשה לירבעם, ועם כל זאת ולמרות כך שהכח והיכולת בידו של הקב"ה להחזיר

ד. רגע כמימריה - רגע כמאמרו. כלומר, הזמן שלוקח לאדם לומר את המילה "רגע" (ברכות ז ע"א). בדפוסים מאוחרים נדפס 'כמימרא', אולם נוסח דפוס ראשון, ונציה שמ"ט, הוא 'כמימריה' - כלשון הגמרא בברכות, והגהנו על פיו.

ה. מלכים א', יג ד: "וישלח ירבעם את ידו מעל המזבח לאמר תפשהו ותיבש ידו אשר שלח עליו ולא יכל להשיבה אליו".

אליו ולבטל את הַכַּחַשׁ של החיות הַנִּשְׁפָּע הַהוּא ממנו אל האדם, וְאָף לפי שורת הדין, הָיָה לוֹ לקב"ה לֹא לֹמַר לחוטא: 'בִּיּוֹן שְׂאֵתָה חַטָּא נְגִידִי, תַּחַטָּא בְּכּוּחוֹתֶיךָ שְׁלֶיךָ, לֹא בְּשְׁלִי', למרות כך, לֹא מִפְּנֵי זֶה מִנֵּעַ הקב"ה את טוֹבוֹ מִן הָאָדָם, אֲלֵא סָבֵל עַלְבוֹן, וְהַשְׁפִּיעַ הַכַּחַשׁ וְהַטִּיב לְאָדָם טוֹבוֹ, בעוד שבאותו הכח האדם ממשיך לחטוא כנגד הקב"ה. הָרִי זֶה עַלְבוֹן וְסִבְלָנוּת עצומים, מַה שְׁלֵא יִסְפְּרִי על שום בריה בעולם. וְעַל זֶה קוֹרְאִים מְלֵאכֵי הַשְּׂרָת לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא 'מְלֶךְ עֲלוֹב' (היכלות פי"ח, פכ"ד).

וְהִינּוּ ביאור אוֹמְרוֹ של הנביא: 'מִי אֵל בְּמוֹדֶךָ', ש'אל' בכל מקום פירושו 'בעל כח', וכאן פירושו: אֲתָה אֵל בְּעַל חֶסֶדִי

1. בדפוס ראשון: "מה שלא ישוער".

2. ועיין רש"י שמות לד ו: "א-ל - אף זו מדת רחמים, וכן הוא אומר (תהלים כב ב) אלי אלי למה עזבתני, ואין לומר למדת הדין למה עזבתני. כך מצאתי במכילתא".

הַמְטִיב, וְכֵן אֵל בַּעַל בַּח לְנִקְמָה" בחוּטא וְלֵאסָף וּלְמִנּוּעַ
 אֶת הַהִשְׁפָּעָה שֶׁלְּךָ מִמֶּנּוּ, וְעַם כָּל זֹאת אֶתְּהָ סוּבֵל
 וְנִעְלָב וּמִמְשִׁיךְ לִקְיִים אֶת הָאָדָם, עַד יָשׁוּב בְּתַשׁוּבָה.

וכיון שלמדנו שעל האדם ללכת במדותיו של הקב"ה, הֲרִי
 זוּ מִדָּה שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם לְהִתְנַהֵג בָּהּ, רְצוֹנִי לומר -
 שיתנהג האדם במידת הַפְּבִלְנוּת כלפי החוטאים כנגדו, וְכֵן
 שישבול ויסכים הַיּוֹתוֹ נִעְלָב אֶפְלוּ לְמִדְרָגָה נפלאה זו,
 שישפיע טובו גם לבני אדם החוטאים כנגדו, וְעַם כָּל זֹאת
 לֹא יֵאָסֵף וּיִמָּנַע אֶת טוֹבָתוֹ מִן הַמְקַבֵּל.^ט

ח. בדפוס ראשון: "לינקם".

ט. וכמו שאמרו חז"ל (יומא כג ע"א): "הנעלבין ואינן עולבין, שומעין חרפתן ואינן משיבין, עושין מאהבה ושמתין ביסורין - עליהן הכתוב אומר (שופטים ה, לא) ואהביו כצאת השמש בגברתו".

הב' - נושא עֵוֹן

שהקב"ה מפרנס את המלאך הנברא מהעוון כדי שלא ימות החוטא

וְהָרִי שֶׁבַח זֶה 'נושא עוון' על הקב"ה גְּדוֹל מִהַקְּדָם
 שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמִידָה א', שְׁהָרִי לֹא יַעֲשֶׂה הָאָדָם עֵוֹן שְׁלֹא
 יִבְרָא מִמֶּנּוּ מֵלָאךְ מוֹשְׁחִית וּמַחְבֵּל, אֲלֵא בְּכֹל עוֹוֹן שֶׁעוֹשֶׂה
 הָאָדָם נִבְרָא מִמֶּנּוּ מֵלָאךְ מִשְׁחִית, בְּדַתְנָן - כְּמוֹ שֶׁשֶׁנִּינוּ בְּמִשְׁנֵה
 (אבות פ"ד מ"א): "הָעוֹבֵר עֲבָרָה אַחַת קָנָה לוֹ קִטְגוֹר
 - מֵלָאךְ מִקְטָרְג וְדוֹבֵר רַעוֹת אֶחָד". וְהָרִי אוֹתוֹ קִטְגוֹר
 עוֹמֵד לְפָנָי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְאוֹמֵר: "פְּלוּנִי
 הַחוּטָא עֲשֵׂאֲנִי וְגַרְם לְבִרְיָאֵתִי".

וּמְכִיוֹן שֶׁאֵינן בְּרִיָּה מִתְקַיְמָת בְּעוֹלָם אֱלֹא בְּשִׁפְעוֹ
 שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְכַח הַחִיּוֹת שֶׁהוּא נוֹתֵן בְּבִרְיוֹת,
 וְהָרִי הַמוֹשְׁחִית הַזֶּה עוֹמֵד לְפָנָיו שֶׁל הַקְּב"ה וְתוֹבֵעַ כַּח

י. וכדברי הגמרא (סוטה ג ע"ב): " כל העובר עבירה אחת בעוה"ז - מלפפתו והולכת לפניו ליום הדין".

חיות לצורך קיומו, וּבְמִה מְתַקְיִים אותו המלאך המשחית, הַדִּין נוֹתֵן שְׂיֵאמֹר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: "אֵינִי זֶן מִשְׁחִיתִים, אֵלֹא יֵלֵךְ הַמִּשְׁחִית הַזֶּה אֶצֶל מִי שְׁעֵשָׂאוּ - אֵל הַחוּטָא שְׁגַרְם לִבְרִיאָתוֹ, וַיִּתְּפָרְנֵם מִמֶּנּוּ מִכַּח הַחַיּוֹת שֶׁנִּתְּתִי בּוֹ", וְכַתּוּבָה מִכָּן, הָיָה הַמִּשְׁחִית יוֹרֵד מִיָּד וְנוֹטֵל אֶת נִשְׁמָתוֹ שֶׁל הַחוּטָא וְגוֹרֵם לְמִיתָתוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה, אִם בּוֹרְתוֹ מִחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, אִם גּוֹרֵם לִכְךָ שֶׁיְהִי הַחוּטָא נֶעְנָשׁ עָלָיו כְּפִי עֲנָשׁוֹ הַמְּגִיעַ לוֹ, עַד שֶׁיִּתְּכַפֵּר הַחוּטָא וְשִׁיתְּבַטֵּל הַמִּשְׁחִית הַהוּא.

וְאֵין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה כֵּן, אֶלָּא נוֹשֵׂא וְסוֹבֵל אֶת הַמִּלְאָךְ הַנִּבְרָא מִן הָעוֹן, וְכִמוֹ שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא זֶן אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, בְּתוֹכָם זֶן וּמְפָרְנֵם גַּם אֶת הַמִּשְׁחִית הַזֶּה, עַד שֶׁיְהִיָּה וְיִתְרַחַשׁ אַחַר מִשְׁלָשָׁה דְבָרִים: אִם שְׂיֵשׁוּב הַחוּטָא בְּתַשׁוּבָה וְיִכְלֶהוּ וְיִבְטְלֶהוּ אֶת

המלאך המשחית בְּסִגְפָיו וייסורי התשובה, או יִבְטְלֶהוּ הקב"ה שׁוֹפֵט צֶדֶק בַּיְסוּרִים וּמִיתָה, או יִלְךְ החוטא בַּיָּהֳנָם וְשֵׁם יִפְרַע חוֹבוֹ לקב"ה על החטא, וגם על קיום וחיי המלאך המשחית.

וְהִינוּ שְׂאֵמֵר קִין (בראשית ד, יג): "גְּדוֹל עֲוֹנֵי מִנְשׂוֹא", ששאל קין את הקב"ה אם יישא את עווננו, וּפְרָשׁוּ חַז"ל (ע"פ דברים רבה פ"ח סי' א) שכך תמה קין לפני הקב"ה: הרי את "כָּל הָעוֹלָם בְּלוֹ אֶתָּה סוֹבֵל" – ובמילת 'סובל' יִרְצָה התנא לומר זָן וּמִפְרָנִם ונותן חיים, "וְעוֹנֵי כָּבֵד שְׂאִין אֶתָּה יָכוֹל לְסוֹבְלוֹ" פְּרוֹשׁ לְפָרְנָסוֹ ולתת לו חיים עד שְׂאֵשׁוּב בתשובה וְאַתְקַן?!

אם כֵּן הָרִי זֶה מִדַּת סְבֻלָּנוֹת גְּדוּלָּה של הקב"ה, שְׂיִזוֹן וּפְרָנִם" את הַבְּרִיָּה רָעָה שְׂפָרָא הַחוּטָא, עד שְׂיִשׁוּב בתשובה.

ומכאן יִלְמַד הָאָדָם הבא להתדבק במדותיו של הקב"ה,
 כְּמִה צָרִיךְ שִׁיחֵיה סִבְלָן, לְסָבֵל עַל חֲבֵרוֹ וְרַעוּתָיו
 שְׁהָרִיעַ לוֹ, ואפילו אם חטא לו חברו עַד שְׁעוֹר פְּגִיעָה וְנִזְק
 כְּזֶה שְׁעָדִין רָעָתוֹ וְנִזְקוֹ וּפְגִיעָתוֹ שְׁחָטָא נִגְדוֹ קִיּוּמָת
 בעולם, מכל מקום יתגבר האדם על עלבונו, וְהוּא יִסְבֵּל אֶת
 הַנִּזְק שֶׁגָרַם חֲבֵרוֹ, עַד שִׁיתְקַן חֲבֵרוֹ אֶת הַנִּזְק שֶׁגָרַם לוֹ, אִו
 עַד שִׁיתְבַּטֵּל הַנִּזְק מֵאֱלִיוֹ וְכִיּוּצָא בזה.

הג' - וְעוֹבֵר עַל פִּשְׁע

שהקב"ה מנקה בעצמו את פגם העוון

זו מִדָּה גְּדוּלָּה, שהקב"ה בכבודו ובעצמו מעביר מן העולם
 את הפגם שנגרם על ידי עוון האדם.

שְׁהָרִי כִּךְ לַמְדֵנוּ, שֶׁאֵין הַמְחִילָה נַעֲשִׂית עַל יְדֵי מַלְאָךְ

וּשְׁלִיחַ, אֶלָּא עַל יְדוֹ מִמָּוֶשׁ שֶׁל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא,
בְּדַבְּרֹתַיב (תהלים קל, ד) כִּי עֲמֹד הַסְּלִיחָה וְגו'.

וְמָה הִיא הַסְּלִיחָה, שֶׁהוּא רוֹחֵץ וּמַעֲבִיר מִן הָעוֹלָם אֶת
פֶּגַם הָעוֹן, בְּדַבְּרֹתַיב (ישעיה ד, ד) אִם רָחִץ אֲדָנִי אֶת
צִנּוֹת בְּנוֹת צִיּוֹן וְגו', וְכֵן בְּתַיב (יחזקאל לו, כה) וְזָרְקֵתִי
עֲלֵיכֶם מִיָּם טְהוֹרִים וְגו'. וְהֵינּוּ פִירוּשׁ דְּבַרֵי הַפְּסוּק:
"וְעוֹבֵר עַל פְּשָׁע", כְּלוּמַר - שׁוֹלַח מִיָּמִי רְחִימָה
וְעוֹבֵר וְרוֹחֵץ הַפְּשָׁע, וּמַעֲבִיר אֶת הַפֶּגַם מִן הָעוֹלָם.

וְהִנֵּה מִמָּוֶשׁ בְּדַמּוֹת וּכְעֵין זֶה צָרִיךְ לְהִיּוֹת הַנְּהַגַת
הָאָדָם, שֶׁלֹּא יֹאמֵר: "וְכִי אֲנִי מִתְקַן מִה שֶׁפְּלוּגִי
חָטָא אוֹ הִשְׁחִית?! " לֹא יֹאמֵר כֵּן! שֶׁהָרִי הָאָדָם
חָטָא, וְהַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעֲצָמוֹ, שֶׁלֹּא עַל יְדֵי
שְׁלִיחַ, מִתְקַן אֶת מְעוֹתָיו וְרוֹחֵץ צִנּוֹת-לְכָלֹךְ עוֹנָו!
וּמִכַּאֲן יִתְבַּיֵּשׁ הָאָדָם לָשׁוּב לַחֲטָא, שֶׁהָרִי הַמְּלֻךְ

הקב"ה בְּעֶצְמוֹ רוֹחֵץ לְכָלוֹךְ בְּגָדֶיךָ - את הפגם שנעשה
בנשמתו.

הַד' - לְשִׁאֲרֵי־תְנִיחָתוֹ

שהקב"ה אינו מקפיד על ישראל מפני שהם עם קרובו

הַנִּיחָת הַקָּרוֹב הוּא מֵתְנַיֵּיג עִם יִשְׂרָאֵל בְּדַרְךְ
זֶה שֶׁל קִירְבָּה וְחִיבָה, לֹאמַר: "מָה אַעֲשֶׂה לְיִשְׂרָאֵל,
כִּי צָד אֹכֵל לְהַעֲנִישׁם, וְהֵם קְרוֹבֵי, שְׂאֵר בְּשָׂר - קִרְבָּה
מִשְׁפַּחְתִּית יֵשׁ לִי עִמָּהֶם", וְלִכֵּן אֵינוֹ מִקְפִּיד עַל עוֹוֹנוֹתֵיהֶם,
כְּדָרְךְ שֶׁאֵין אָדָם מִקְפִּיד עַל עוֹוֹנוֹת קְרוֹבָיו.

יג. ועי' צדקת הצדיק אות רסג: "המחשבה דיבור ומעשה דתורה ומצוות, הם
לבושי כבוד לאדם, כמו שאמרו (שבת קיג ע"א) דמאני מכבודתא. ובמתאי שמאי (שם
קמ"ה ב) היינו במקום שורש הנפש הכבוד הוא כפי עצם מעלת הנפש. ובלא מתאי
היינו בעולם הזה, וכן בגן עדן תותבאי, הכבוד כפי הלבושים דמחשבה דיבור
ומעשה, בתורה ומצוות שמסגל".

שְׁהָרֵי יִשְׂרָאֵל הֵם נִקְרָאִים בַּת זִוּג לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא^ד,
 וְקוֹרָא לָהּ בלשונות חיבה רבים, כגון: בְּתִי, אַחֹתִי, אִמִּי,
 בְּדַפְרֵשׁוֹ ז"ל (שמות רבה פנ"ב ס' ה^{טו}). ואין אלו לשונות
 חיבה בלבד, אלא בְּתִיב (תהלים קמח, יד) "יִשְׂרָאֵל עִם
 קְרוֹבוֹ", מִמֶּשׁ קְרָבָה יֵשׁ לוֹ עִמָּהֶם, וּבְנָיו הֵם^{טז}.

וְהֵינּוּ בִיאור הכתוב: "לְשֵׁאֲרֵית נַחֲלָתֵנוּ", לְשׁוֹן 'שְׂאֵר
 בְּשָׂר' - קורבה משפחתית, וְסוּלַח הַקִּבּוּץ לִישְׂרָאֵל מִפְּנֵי

יד. ירמיהו ב, ב: "הלך וקראת באזני ירושלם לאמר, כה אמר ה', זכרתי לך חסד
 נעורייך אהבת כלולתיך". ועוד רבים.

טו. וזה לשון המדרש: "רשב"י שאל את ר' אלעזר ברבי יוסי, איפשר ששמעת
 מאביך מהו 'בעטרה שעטרה לו אמו' (שיר השירים ג, יא), א"ל הן, משל למלך שהיתה
 לו בת יחידה והיה מחבבה ביותר מדאי, והיה קורא אותה בתי. לא זו מחבבה, עד
 שקראה אחותי, ועד שקראה אמי. כך הקדוש ברוך הוא, בתחלה קרא לישראל
 בת שנאמר (תהלים מז, יא) 'שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך', לא זו
 מחבבן עד שקראן אחותי שנא' (שיר השירים ה, ב) 'פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי
 שראשי נמלא טל קוצותי רסיסי לילה', לא זו מחבבן עד שקראן אמי שנאמר (ישעיה
 נא, ד) 'הקשיבו אלי עמי ולאמי אלי האזינו כי תורה מאתי תצא ומשפטי לאור עמים
 ארגיע', עמד רשב"י ונשקו על ראשו".

טז. כמו שנאמר (דברים יד, א): "בנים אתם לה' אלקיכם", ונאמר (שמות ד, כב): "כה אמר
 ה', בני בכורי ישראל".

שִׁסְוֶה סוֹף, אף על פי שחטאו, מכל מקום הֵם נִחְלָתוֹ" וקרוביו.

וְמָה אָמַר הַקב"ה, כך אומר: "אִם אֶעֱנִישׁם אֵת יִשְׂרָאֵל - הָרִי הַכָּאֵב שֶׁל הָעוֹנֵשׁ עָלַי"^ה, שהרי הקב"ה מצטער בצרתם של ישראל, בְּדִכְתִּיב (יִשְׁעִיָּה סג, ט) "בְּכָל צָרָתָם לֹא צָר"יִי.

יז. כמו שנאמר (דברים לב, ט): "כי חלק ה' עמו, יעקב חבל נחלתו". ושנו בברייתא (אבות פ"ו מ"ה) שישאל הם אחד מחמשה קנינים שקנה הקב"ה בעולמו, שנא' (שמות טו, טז) "עד יעבור עם זו קנית".

יח. כמו שאמרו בגמ' (סנהדרין מו ע"א): "אמר רבי מאיר, בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת, קלני מראשי, קלני מזרועי. אם כן המקום מצטער על דמן של רשעים שנשפך, קל וחומר על דמן של צדיקים".

יט. וכמו שנאמר (תהלים צא, טו): "עמו אנכי בצרה". ועי' מכילתא דרשב"י, מסכתא דפסחא פי"ד: "כל זמן שישראל משועבדין, כביכול שכינה משועבדת עמהם, שנאמר (שמות כד, י) 'ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר', וכשנגאלו מה הוא אומר 'וכעצם השמים לטוהר'. ונאמר בכל צרתם לו צר. אין לי אלא צרת ציבור, צרת יחיד מנין, ת"ל יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה". וכן כשהיו ישראל במצרים ונגלה הקב"ה למשה רבינו ע"ה מתוך הסנה, אמרו במדרש (שמו"ד פ"ב ס"ה): "אל' הקדוש ברוך הוא למשה אי אתה מרגיש שאני שרוי בצער כשם שישראל שרוים בצער הוי יודע ממקום שאני מדבר עמך מתוך הקוצים כביכול אני שותף בצערך".

ובפסוק "בכל צרתם לו צר", המילה 'לו' פְּתִיב בְּאֵלֶיךָ, כך:
 "בכל צרתם לא צר", לומר וללמד אותנו שְׂצַעְרָם של ישראל
 מִגִּיעַ לְמִידָה נשגבה מאוד של הקב"ה הנקראת על פי הקבלה
 'פְּלֵא הָעֲלִיּוֹן', וְכֵן שְׁבִין שצערם של ישראל מגיע גם
 לְמִידוֹת הַקַּב"ה הנקראת על פי הקבלה 'דוּ פְּרָצוּפִין' שְׁבִהָן
 עֵינֵיךָ הַהֲנִהְגָה של הקב"ה בעולם. וְקָרִינָן - הקריאה של
 המילה 'לו' היא בְּאוֹת 'וָאוּ', כך: "לוֹ צָר", ללמדנו שהקב"ה
 מצטער בצרתם של ישראל.

וּכְתִיב (שפטים י, טז): "וְהִקְצַר נַפְשׁוֹ בְּעַמֹּל יִשְׂרָאֵל",
 שכביכול הקב"ה התייגע בעצמו מחמת הטורח והיגיעה שהיו
 לישראל בעמלם, וטעם הדבר, לְפִיכָא שְׂאִינּוּ סוּבֵל ומשלים
 עִם צַעְרָם וְקִלּוֹנָם של ישראל, מִפְּנֵי שֶׁהֵם קְרוּבֵי
 וְשֵׂאֲרֵית נַחֲלָתוֹ.

כ. בדפוס ראשון ונציה שמ"ט: "דקרינן", והוא המשך לדו פרצופין, כלומר
 שה'כתיב' רומז ל'פלא עליון' וה'קריאה' לדו פרצופין.

כא. בדפוס ראשון ונציה שמ"ט: "לפיכך אינו סובל וכו'".

וכדי להתדבק במידותיו של הקב"ה, כִּף ראוּי שיתנהג הָאָדָם
 עִם חֲבֵרוֹ כאילו הוא קרובו, כיון שְׁכָל יִשְׂרָאֵל הֵם שְׂאֵר
 בְּשָׂר וקרובים אֵלָיו עִם אֱלֹהֵי, מִפְּנֵי שֶׁהַנְּשָׁמוֹת שלהם
 כְּלוּלוֹת יַחַד בשורשן, וַיֵּשׁ בְּזֶה חֵלֶק מִנְּשַׁמַּת זֶה, וּבְזֶה
 חֵלֶק מִנְּשַׁמַּת זֶה.

וּלְכֹף אֵינֵנוּ דוֹמָה מְרַבִּים הָעוֹשִׂים אֶת הַמְּצוּה
 למועטים העושים את המצוה (ספרא בחוקתי פ"א), וְכָל זֹאת
 מִפְּנֵי כְּלִילֵתָם וחיבורם זה עם זה.

וּלְכֹף פִּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרָנָם לְבִרְכָה (ברכות מז
 ע"ב) עַל הַנִּמְנָה מַעֲשֶׂרָה רֵאשׁוֹנִים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת,
 שֶׁאֵפְלוּ מֵאָה בָּאִים אַחֲרָיו, הוּא מְקַבֵּל שְׂכָר כְּנֶגֶד
 כָּלָם.

ומה שנקטו חז"ל מֵאָה, הוּא מִמֵּוֹשׁ כְּמִשְׁמֵעוֹ, מִפְּנֵי
 שֶׁהַעֲשָׂרָה הֵם כְּלוּלִים אֵלָיו בְּאֵלָיו, שבכל אחד מהמנין

כלולים כל חבריו, הרי הם עֲשָׂרָה פְּעָמִים עֲשָׂרָה, שהם
מֵאָה, וכיון שכל אחד מהם פָּלוּל מִמֵּאָה, אם כן
אֶפְלוּ יבואו מֵאָה אחריו, מכל מקום הוא כבר יש לו
שָׂכַר מֵאָה.

וְכֵן מֵטַעַם זֶה יִשְׂרָאֵל עֲרָבִים זֶה לָזֶה (שבועות לט
ע"א), מִפְּנֵי שְׂמֹמֶשׁ יֵשׁ מְעוּרָב בְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל חֵלֶק
אֶחָד^כ מִחֲבֵרוֹ, וּכְשֶׁחֹטֵא הָאֶחָד, פּוֹגֵם אֶת עֲצֻמוֹ
וּפּוֹגֵם חֵלֶק אֲשֶׁר לְחֲבֵרוֹ בּוֹ^כ, נִמְצָא שֶׁמִּצַּד הַחֵלֶק
הַהוּא חֲבֵרוֹ עָרַב עֲלָיו. אם כן כל ישראל הם שְׂאֵר
וקרובי משפחה זֶה עִם זֶה.

כב. בדפוס ראשון ונציה שמ"ט: "חלק אבר מחבירו".

כג. ובמדרש (ויק"ר פ"ד ס"ו א): "האיש אחד יחטא, תני רשב"י משל לבני אדם שהיו
יושבין בספינה, נטל אחד מהן מקדח והתחיל קודח תחתיו, אמרו לו חבריו מה
אתה יושב ועושה, אמר להם מה אכפת לכם לא תחתי אני קודח, אמרו לו שהמים
עולין ומציפין עלינו את הספינה. כך אמר איוב (איוב יט, ד) 'ואף אמנם שגיתי אתי
תלין משוגתי', אמרו לו חבריו (שם לד, לו) 'כי יוסף על חטאתו פשע בינינו יספוק',
אתה מספיק בינינו את עונותיך".

וּלְכַךְ, שכל ישראל קרובי משפחה הם, רְאוי לְאָדָם לְהִיּוֹת
 חָפִיץ בְּטוֹבָתוֹ שֶׁל חֵבְרוֹ, וְעֵינֵינוּ טוֹבָה עַל טוֹבַת
 חֵבְרוֹ - שִׁישְׁמַח בְּטוֹבַת חֵבְרוֹ, וּכְבוֹדוֹ שֶׁל חֵבְרוֹ יִהְיֶה
 חָבִיב עָלֵינוּ כְּשֶׁלּוֹכֵי, שְׁהָרִי הוּא הוּא מִמֶּנּוּ. וּמִטַּעַם
 זֶה נִצְטַוֵּינוּ (וַיִּקְרָא יט, יח) "וְאַתְּהֶבֶת לְרַעֲךָ כְּמוֹךָ" כֵּה.

וְרְאוי שְׁיִרְצֶה האדם בְּכַשְׁרוֹת חֵבְרוֹ, וְלֹא יִדְבַר
 בְּגִנּוּתוֹ כִּלְל וְלֹא יִרְצֶה בו - בְּגִנּוּתוֹ, בְּדַרְךְ שְׂאִין
 הַקְּרוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא רוֹצֵה בְּגִנּוּתֵנוּ וְלֹא בְּצַעֲרֵנוּ,
 מִטַּעַם הַקְּרִבָּה שִׁישׁ לוֹ עִמָּנוּ, אֵף הוּא האדם לֹא יִרְצֶה
 בְּגִנּוּת חֵבְרוֹ וְלֹא בְּצַעֲרוֹ וְלֹא בְּקִלְקוּלוֹ, וַיִּרַע - וַיְהִי
 רַע לוֹ מִמֶּנּוּ - מִגִּנּוּתוֹ וְצַעֲרוֹ וְקִלְקוּלוֹ שֶׁל חֵבְרוֹ, כְּאֵלֵינוּ הוּא

כד. כמו שאמרו במשנה (אבות פ"ב מ"י): "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך".

כה. ולשון הרמב"ם (ספר המצוות עשה רי): "שצונו לאהוב קצתנו את קצתנו כמו שנאהב עצמנו, ושתהיה חמלתי ואהבתי לאחי כחמלתי ואהבתי לעצמי בממונו ובגופו וכל מה שיהיה ברשותו או ירצה אותו וכל מה שארצה לעצמי ארצה לו כמוהו וכל מה שאשנא לעצמי או למי שידבק בי אשנא לו כמוהו".

מִמֶּשׁ הָיָה שְׂרוּי בְּאוֹתוֹ צִעַר. אוֹ אם אירעה לחברו
טובה, ישמח כאילו הוא עצמו היה שרוי בְּאוֹתוֹ טוֹבָה.

ה' - לא החזיק לעד אפו

שהקב"ה אינו מחזיק כעסו לזמן מרובה

זו מִדָּה אַחֲרֵת נוספת ממידות טובו של הקב"ה. שְׂאֵפְלוֹ
כְּשֶׁהָאָדָם מִחֲזִיק בְּחַטָּא ואינו שב בתשובה, אִין
הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִחֲזִיק כעס וחרון אַף לזמן מרובה,
וְאִם מִחֲזִיק, לֹא לְעַד כועס הקב"ה, אֲלֵא יִבְטֹל כְּעִסוֹ
ברבות הזמן, אֲפֹלוֹ כְּשֶׁלֹּא יָשׁוּב הָאָדָם בתשובה.

כְּמוֹ שְׂמַצִּינוּ בְּיָמֵי יִרְבְּעָם בֶּן יוֹאָשׁ, שְׂהִחֲזִיר
הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא גְבוּל יִשְׂרָאֵל מִיַּד הַגּוֹיִים כ"ו (מלכים

ב, יד כה), וְלֹא מַחֲמַת שְׂצַדִּיקִים הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּאוֹתָהּ שְׁעָה, אֲלֵא
 הֵם הָיוּ עוֹבְדִים עֲגָלִים בַּעֲבוּדָה זֹרָה, וּמְכַל מִקוֹם רַחֵם
 עֲלֵיהֶם הַקַּב"ה, וְלֹא שָׁבוּ בַתְּשׁוּבָה. אִם כֵּן לָמָּה רַחֵם
 עֲלֵיהֶם, בְּשִׁבִיל מִדָּה זוּ שֵׁ"לֹא הֶחְזִיק לְעַד אַפּוֹ",
 אֲלֵא אֲדַרְבָּא לַהֲפֹךְ מִחֲלִישׁ אַפּוֹ, עִם הָיִוֹת וּלְמִרוֹת
 שְׂעָדִין הַחֲטָא קָיָם, אֵינּוּ מַעֲנִישׁ לַעֲדָה, אֲלֵא מְצַפָּה
 וּמִרַחֵם אוֹלָי יִשׁוּבוּ יִשְׂרָאֵל בַּתְּשׁוּבָה.

וְהֵינּוּ דַכְּתִיב (תהלים קג, ט): "לֹא לְנֶצַח יָרִיב וְלֹא
 לְעוֹלָם יִטּוֹר", אֲלֵא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִתְּנַהֵג
 בְּדַרְכֵי רַבּוֹת וּבְדַרְכֵי קְשׁוֹת לְפִי הַצּוֹרֵךְ, הַכֹּל לְטוֹבַת
 יִשְׂרָאֵל.

וְזוֹ מִדָּה רְאוּיָה לְאָדָם לְהִתְנַהֵג בָּהּ עַל חֵבְרוֹ.
 שְׂאֵפְלוֹ בַעַת שֶׁהוּא רֵשָׁאִי לְהוֹכִיחַ בְּמוֹסַר וּלְהַעֲנִישׁ
 בְּיִסּוּרִים אֶת חֵבְרוֹ אוֹ אֶת בְּנָיו מַחֲמַת שְׁלֵא נִהְגוּ כְּרָאוּי,
 וְהֵם מִתְיַסְּרִים מַחֲמַת תּוֹכַחַתוֹ וְעִנְשׁוֹ, מְכַל מִקוֹם לֹא מִפְּנֵי

זֶה יִרְפָּה הַנּוֹכַחְתּוֹ, וְלֹא יִחְזִיק בְּעֶסוֹ לְאוֹרֵךְ זְמַן, אֲפִלּוּ
שְׂפָעַס, אֲלֵא יִבְטְלֵנּוּ לְאַחַר מִכֵּן וְלֹא יִחְזִיק לְעַד אִפּוֹ
וּכְעֶסוֹ.

וְגַם אִם מְדוּבָר בְּכַעַס וְחֵרוֹן אֶף שֶׁהוּא הַמִּתְרֵךְ לְאָדָם
מִצַּד הַהִלְכָה, כְּעֵין שְׂפָרְשׁוֹ חז"ל עַל הַכְּתוּב (שְׁמוֹת כג, ה)
"כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֶׁנֶּאֱדָר וְגוֹ', וּפְרָשׁוּכִי חז"ל, מִזֶּה
וְכִיצַד הִיא הַשְּׂנֵאָה הַזֹּאת, וְהִלָּא נֹאמַר (וִיקְרָא יט, יז) "לֹא
תִשְׁנֵא אֶת אַחִיךָ בְּלִבְּךָ", אֲלֵא מְדוּבָר שְׂרָאָה אוֹתוֹ עוֹבֵר
עֲבָרָה, וְהוּא עַד יְחִיד, אֵינּוּ יָכוֹל לְהַעֲיִד, שְׂאִילוֹ הִיא
עוֹד אָדָם עִמּוֹ, יוֹכְלוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו לְהַעֲיִד עַל הַחוּטָא בְּבֵית דִּין
כְּדֵי שִׁיעֲנִישׁוּהוּ, אֲךָ מִכִּיּוֹן שֶׁהוּא עַד יְחִיד, אֵינּוּ יוֹכֵל לְהַבִּיא לְכָךְ
שִׁיעֲנִישׁוּהוּ, וְשֵׁנֵא אוֹתוֹ עַל דְּבַר עֲבָרָה, וְשֵׁנֵא מוֹתֵרֵת
הִיא, כְּמוֹ שֶׁאֵמַר דּוֹד הַמֶּלֶךְ (תְּהִלִּים קלט, כא): "הֲלוֹא מִשְׁנֵאִיךָ הִ'
אַשְׁנֵא".

וְאֶפְלוּ הָכִי - כך, שמדובר בשנאה המותרת על פי ההלכה,
מכל מקום אִמְרָה תוֹרָה (שמות שם) "עֲזֹב תֵּעָזֹב עִמּוֹ",
ותרגומו: שְׂבוּק יְתֵ דְבִלְכָךְ - עזוב תעזוב את השנאה
שבלבך ותניח אותה להתבטל, ולא תמשיך לשנוא את החוטא,
אֵלֶּא מִצְוָה לְקָרֵב אוֹתוֹ בְּאַהֲבָה, אוֹלֵי יוֹעִיל בְּדַרְךְךָ
זו להחזירו בתשובה וישוב לדרך הישר. וְהִינּוּ מִמֶּנּוּ מְדָה
זו של "לא תחזיק לעד אפיו".

הו' - כִּי חֲפִיץ חֶסֶד הוּא

שהקב"ה מרחם על ישראל מפני החסד שעושים

ביאור מידה זו, שגם כאשר חוטאים ישראל, הקב"ה אינו חפץ
להביט בחטאם, אלא בחסד שהם עושים. שְׁהֵלֵא כְּבָר

פִּרְשָׁנוּ בְּמִקּוּמוֹ בַּסֵּפֶר אַחֲרָיִךְ, שֵׁישׁ בְּהִיכָל יְדוּעַ
 בַּרְקִיעַ מְלֵאכִים מְמַנִּים לְקַבֵּל גְּמִילוֹת חֶסֶד שְׂאֵדָם
 מִיִּשְׂרָאֵל עוֹשֶׂה בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְכֹאֲשֶׁר מֵדַת הַדִּין
 מְקַטְרֶגֶת עַל יִשְׂרָאֵל מַחֲמַת חֲטָאֵיהֶם, מִיַּד אַתֶּם
 הַמְּלֵאכִים מְרִאִים לִפְנֵי הַקַּב"ה אֵת הַחֶסֶד הַהוּא
 שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל, וּבְזָכוֹת כֵּךְ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְרַחֵם עַל
 יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא חָפִיץ בְּחֶסֶד. וְעַם הַיּוֹת וּלְמִרּוֹת
 שֶׁהֵם תִּיבִים עוֹנֵשׁ, מְכַל מְקוֹם אִם הֵם גּוֹמְלִים חֶסֶד זֶה
 לָזֶה – אִזִּי הַקַּב"ה מְרַחֵם עֲלֵיהֶם^{כח}.

וּכְמוֹ שֶׁהָיָה בְּזִמְנֵי הַחֲרָבָן, שֶׁנֶּאֱמַר לְגַבְרִיאֵל הַמְּלַאךְ
 (יְחֻזְקָאֵל י, ב): "וַיֹּאמֶר אֵל הָאִישׁ לְבוֹשׁ הַבְּדִים, וַיֹּאמֶר בֹּא אֵל

כח. פרדס רמונים שער כד פרק ה.

כט. ועיין אבות דרבי נתן פ"ד: "הרי הוא אומר (הושע ו, ו) 'כי חסד חפצתי ולא זבח'... פעם אחת היה רבן יוחנן בן זכאי יוצא מירושלים והיה ר' יהושע הולך אחריו וראה בית המקדש חרב, אמר ר' יהושע אוי לנו על זה שהוא חרב, מקום שמכפרים בו עונותיהם של ישראל. א"ל בני אל ירע לך, יש לנו כפרה אחת שהיא כמותה, ואיזה זה גמילות חסדים, שנאמר כי חסד חפצתי ולא זבח".

בִּינּוֹת לְגִלְגָל אל תחת לכרוב, ומלא חפניך גחלי אש מבינות
 לכרובים וזרוק על העיר". **כִּי** האיש לבוש הבדים **הוּא** גבריאל
שֶׁר הָדִין וְהַגְּבוּרָה, וְנָתַן לוֹ הַקֶּב"ה רְשׁוּת לְקַבֵּל
כַּחוֹת הַדִּין הרמוזים ב'גחלי אש', ממקום עליון מאד שהוא
"בִּינּוֹת לְגִלְגָל מִתַּחַת לְפְרוּבִים", **מֵאֵשׁ הַמְזִבַּח** של
 מעלה, **וְהֵינּוּ** מידתו של הקב"ה הנקראת על פי הקבלה **דִּין**
גְּבוּרַת הַמְּלָכוּת. **וְהָיָה הַדִּין מִתְחַזֵּק, עַד שֶׁבִקֵּשׁ**
לְכַלּוֹת אֶת הַכֹּל, לְקַעֲקַע וּלְקַלְקַל בִּיצְתָן ויסודם **שֶׁל**
יִשְׂרָאֵל שלא תהיה להם עוד תקומה, **מִפְּנֵי שְׁנַתְחִיבוּ**
כְּלִיָּהּ. ומכל מקום, בהמשך הפסוקים **כְּתִיב (שם, ח): "וַיִּרֶא**
לְפְרוּבִים תִּבְנִית יַד אָדָם תַּחַת פְּנֵיהֶם", ויד זו
 מרמזת על נתינת חסד, **וְהֵינּוּ שְׂאֵמֵר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא**
לְגַבְרִיאֵל: "הֵם גּוֹמְלִים חֲסָדִים אֵלָיו עִם אֵלָיו", ולכן
אֵף אִם הֵם תְּיָבִים כְּלִיָּהּ, נִצְּלוּ, וְהָיָה לָהֶם שְׂאֵרִית.

ל. ויקרא רבה פכ"ו סי' ח: "אר"י דסכנין בשם ר' לוי ו' שנים היו אותן גחלים
 עמומות בידו של גבריאל, סבור שישראל עושין תשובה, כיון שלא עשו בקש

וְהַטַּעַם שְׂרִיחַם עֲלֵיהֶם הַקַּב"ה, מִפְּנֵי מִדָּה זֹו הַרְמוּזָה בְּכַתּוּב "כִּי חָפִיץ חֶסֶד הוּא", שֶׁהַקַּב"ה רוֹצֵה וְחַפֵּץ בְּמֵה שִׂישְׁרָאֵל גּוֹמְלִים חֶסֶד, וְאֵת אוֹתוֹ צַד הוּא מְזַכֵּיר לָהֶם, עִם הַיּוֹת וּלְמֵרוֹת שְׂאִינָם בְּשָׂרִים בְּצַד אַחֵר.

אִם בֵּן שֶׁכָּךְ הִיא הַנְּהַגַת הַקַּב"ה, וְדֹאֵי בְּמִדָּה זֹו רָאוּי לְאָדָם לְהַתְּנַהֵג כְּדִי לְהַתְּדַמּוֹת לְקוֹנֵנו. שֶׁאִף אִם רָאָה לֵא שְׂאָדָם עוֹשֶׂה לוֹ רַע וּמְכַעֵסוֹ, מְכַל מְקוּם אִם יֵשׁ בּוֹ בְּחוּטָא צַד כְּלִשְׁהוֹ שֶׁל טוֹבָה, שְׂמִיטִיב לְאַחֲרֵים, אִו מִדָּה טוֹבָה שְׂמִתְּנַהֵג בְּשׁוֹרָה בֵּין אָדָם לְמְקוּם, יִסְפִּיק לוֹ צַד זֶה לְבַטֵּל בְּעֵסוֹ מִעֲלִיו, וְיִרְצֶה וְיִשְׁלִים לְבּוֹ עִמּוֹ, וְיִחְפִּיץ לְרֵאוֹת אֵת צַד הַחֶסֶד, וְיֵאמֶר: דִּי לִי בְּטוֹבָה זֹו שִׁישׁ לוֹ.

וְכָל שְׂכֵן שִׁירָאָה הָאָדָם אֵת צַדְדֵי הַחֶסֶד בְּאַשְׁתּוֹ, בְּדַפְרֵשׁוֹ

לזרקן ולקעקע ביצתן, אמר לו הקדוש ברוך הוא, גבריאל גבריאל, יש בהם בני אדם שעושים צדקה אלו עם אלו, שנאמר 'וירא לכרובים תבנית יד אדם'.

לא. ברפוס ראשון ונציה שמ"ט: "יראה".

רבותינו זכרונם לברכה (יבמות סג, א) שאף כשהיו להם נשים רעות, אמרו: "דיינו שמגדלות את בנינו ומצילות אותנו מן החטא".

כך יאמר האדם על כל אדם: די לי בטובה פלוגית שעשה לי, או שעשה עם פלוגי, או מדה טובה פלוגית שיש לו. ותמיד יהיה חפץ חסד.

כג שבט - כז שבט • עד סוף הפרק

הז' - ישוב ירחמינו

שאם עשה אדם תשובה, מעלתו גדולה אצל הקב"ה משהיה קודם שחטא

הנה אין הקדוש ברוך הוא מתנהג כמדת בשר ודם, שכן בשר ודם, אם הכעיסו חברו, פשהוא

מְתַרְצָה ומתפייס עמו, מְתַרְצָה מְעַט, אך לא פֶּאֶהֱבָה
 הַקְּוֹדֶמֶת, שאינו חוזר לאהוב את חברו כבתחילה. אָבֵל אצל
 הקב"ה אין הדבר כן, אלא אִם חָטָא אָדָם וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה,
 מְעַלְתּוֹ יוֹתֵר גְּדוֹלָה עִם הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא ממה
 שהיתה בתחילה קודם שחטא, וְהֵינּוּ מה שאמרו חז"ל (בְּרִכּוֹת לד
 ע"ב): "בְּמָקוֹם שֶׁבְעָלִי תְּשׁוּבָה עוֹמְדִים, אֵין צְדִיקִים
 גְּמוּרִים יְכוּלִין לְעַמּוֹד", שדרגתם של בעלי תשובה גבוהה
 משל צדיקים לב.

וְהַטַּעַם לִי לִכְךָ שדרגת בעלי התשובה גבוהה משל הצדיקים,
 הוא בְּדַפְרֵשׁוֹ חז"ל בְּפֶרֶק הַבּוֹנָה (לְפָנֵינוּ הוא בְּמִנְחוֹת כט ע"ב),
 בְּעֵנִין צורת האות ה"א. שהקשו שם, לָמָּה הִיא עֲשׂוּיָה

לב. וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ז מהל' תשובה ה"ד): "ואל ידמה אדם בעל תשובה שהוא
 מרוחק ממעלת הצדיקים מפני העונות והחטאות שעשה, אין הדבר כן, אלא אהוב
 ונחמד הוא לפני הבורא כאילו לא חטא מעולם, ולא עוד אלא ששכרו הרבה שהרי
 טעם טעם החטא ופירש ממנו וכבש יצרו, אמרו חכמים מקום שבעלי תשובה
 עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד בו, כלומר מעלתן גדולה ממעלת אלו
 שלא חטאו מעולם, מפני שהן כובשים יצרם יותר מהם".

לג. מכאן ולהלן הובא בשל"ה, תולדות אדם, ברמזי אותיות בחתימת ההקדמה.

כְּאַכְסְדָּרָא - אולם עמודים ללא כתלים, הפתוח לרווחה מצידו
האחד, וכך גם האות ה"א פתוחה לרווחה מתחתיה.

ותירצו, שהדבר בא לרמז על כך "שְׁפָל הָרוּצָה לְצֵאת
מֵעוֹלָמוֹ - יֵצֵא". פִּרוּשׁ הדברים: הָעוֹלָם הזה נִבְרָא
בְּאוֹת ה"א לְד, וְהַדְּבָר מֵרֵמֵז עַל כֵּךְ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
בְּרָא אֶת הָעוֹלָם הַזֶּה פְּתוּחַ לְצַד הָרַע וְהַחֲטָא
לְרִוְחָה, עַד שֶׁאֵין צַד וּמְקוֹם בְּעוֹלָם שְׁאֵין בוֹ חֵמֶר
גִּשְׁמִי וַיֵּצֵר הָרַע וּפְגָם. וּלְכֵן הָעוֹלָם הַזֶּה דוּמָה כְּמִין
אַכְסְדָּרָא הַפְּתוּחָה לְרוּחָה מִצַּדֶּיהָ, שֶׁכֵּךְ הָעוֹלָם הַזֶּה אֵינוֹ
בְּעַל גְּדָרִים, אֶלָּא פְּרִצָה גְּדוּלָה פְּרוּצָה לְצַד הָרַע
לְצַד מִטָּה וּשְׂאוֹל תַּחְתִּית, כַּעֵין הָאוֹת ה"א הַפְּתוּחָה לְגַמְרֵי
מִתַּחְתֶּיהָ. וְהַדְּבָר מֵרֵמֵז עַל כֵּךְ שֶׁפָּל מִי שֶׁיִּרְצָה לְצֵאת
מֵעוֹלָמוֹ וּלְאֵבֵד אֶת צַדְקָתוֹ, כְּמָה פְּתַחֵין פְּתוּחִים לוֹ, עַד

לד. עיין מנחות שם: "מאי דכתיב (ישעיהו כו, ד): בטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור
עולמים... כדרש ר' יהודה בר ר' אילעאי: אלו שני עולמות שברא הקדוש ברוך
הוא... העולם הזה בה"י, והעולם הבא ביו"ד".

שלא יתרחש שיפְּנֶה האדם לְצַד כלשהו, וּשְׁלֵא יִמָּצֵא בו
צַד ואופן של חֲטָא וְעוֹן לְפָנֶם אֶל הַחַצוֹנִים שהם חוץ
לרוחניות, כלומר כוחות הגשמיות.

וְעוֹד אמרו חז"ל שם, שצורת האות ה"א, הִיא פְּתוּחָה
מִלְמַעְלָה בצידה השמאלי מעט, לרמז על כך שְׁאֵף אם חטא
האדם ויצא מעולמו הרוחני, מכל מקום אִם יֵשֵׁב בתשובה –
יִקְבְּלוּהוּ, ולכך האות ה"א פתוחה מלמעלה, כדי לרמז שתמיד
פתוחה הדרך לפני האדם לשוב בתשובה. וְהִקְשׁוּ חז"ל:
"וְלִהְרִיחֵהוּ בְּהַאי?" – כלומר, מדוע לא ישיבו את האדם
בתשובה דרך הפתח הרחב שבתחתית האות ה"א, שדרכו יצא
מלכתחילה. והשיבו: "לֹא מִסְתַּיְעָא מִלְתָּא" – לא יתקיים
הדבר בידו.

רְצוּ חז"ל לומר בְּזֶה יסוד גדול בדרכי התשובה, שְׁהִשָּׁב
בְּתִשׁוּבָה לֹא יִסְפִּיק לוֹ שִׁיחֶיהָ נִגְדָר בְּעוֹן ומתרחק
ממנו מעט כְּגֵדֶר הַצְּדִיקִים, מִפְּנֵי שְׁהַצְּדִיקִים שְׁלֵא

חָטְאוּ מֵעוֹלָם, אִזִּי גָדַר מְעַט יִסְפִּיק אֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא
 יִכְשְׁלוּ. אָמֵנָם הַחוּטָא שְׁכַבְר חָטָא וְשָׁב בַּתְּשׁוּבָה, לֹא
 יִסְפִּיק לוֹ גָּדַר מְעַט, אֲלָא צָרִיךְ לְהַגְדִּיר - לַגְדוֹר
 עֲצָמוֹ בַּפְּמָה גְדָרִים קָשִׁים, מִפְּנֵי שְׁאֵתוֹ הַגְּדַר
 הַמְּעַט שֶׁהִיָּה לוֹ מִתְחִילָה, כְּכָר נִפְרִץ פַּעַם אַחַת
 כַּשְׁחֲטָא, וְאִם יִתְקַרֵּב שָׁם שׁוֹב, בְּקָל - בַּקְלוֹת יִפְתְּחוּ
 יִצְרוּ. אֲלָא צָרִיךְ הִשָּׁב בַּתְּשׁוּבָה לְהִתְרַחֵק מֵהַעֲבִירוֹת
 הַרְחֵק גְּדוֹל מְאֹד.

וְלָזֶה רוֹמֵז הַפֶּתַח הַקְטָן שֶׁבַחֲלָקָה הַעֲלִיּוֹן שֶׁל הָאוֹת ה"א,
 לְלַמְדָנוּ שֶׁהִשָּׁב בַּתְּשׁוּבָה לֹא יִכְנֵס דְרָךְ פְּתַח הָאוֹת ה"א
 שֶׁבַתְחִיתָהּ, שֶׁהוּא כַּעֲיֵן הָאֲכִסְדָּרָה - הָאוֹלָם הַפְתוּחַ לְרוּחָהּ
 מִצְדָדָיו, שְׁהָרֵי הַפְּרִצָה שָׁם וְעַלּוֹל הוּא לִיפּוֹל שׁוֹב בַּחֲטָאוֹ,
 אֲלָא יִתְאַמֵּץ הִשָּׁב בַּתְּשׁוּבָה, וְיִתְעַלֶּה בְּדַרְגָתוֹ וְיִכְנֵס דְרָךְ
 פְּתַח צַר, וְיַעֲשֶׂה כְּמָה צָרוֹת וְסִגּוּפִים לְעֲצָמוֹ בְּדַרְכֵי
 הַתְּשׁוּבָה, וְיִסְתַּם הַפְּרִצוֹת עַל יַדֵי גְדָרִים וּקְבֻלוֹת.

וּמַטֵּעַם זֶה, "בְּמָקוֹם שֶׁבְעָלִי תִשׁוּבָה עוֹמְדִים אֵין צְדִיקִים גְּמוּרִים יְכוּלִין לַעֲמוֹד" ל"ה. מִפְּנֵי שֶׁהַתְּאֵמָצוּ יוֹתֵר מִן הַצְּדִיקִים, שֶׁהָיָה לֹא נִכְנָסוּ דְרֹךְ פֶּתַח הַצְּדִיקִים כִּדְרֵי שֶׁנֶּאֱמַר וְשִׁיחִיו שׁוֹיִם בְּדִרְגָתָם עִם הַצְּדִיקִים, אֲלֵא נִצְטַעְרוּ וְעָלוּ דְרֹךְ פֶּתַח הָעֲלִיּוֹן, וְרַמַּז הוּא לִכְךָ שֶׁסִּגְפוּ עֲצָמָן וְנִבְדְּלוּ מִן הַחֲטָא יוֹתֵר וְיוֹתֵר מִן הַצְּדִיקִים, לְכַךְ עָלוּ וְעָמְדוּ בְּמִדְרַגָּה לִי ה', הַיִּכָּל חֲמִישִׁי שֶׁבְּגֵן עֵדֶן לִי, דִּהְיִנִּי הַרְמוֹז בְּגַג הַח"א, שֶׁהִיא מִדְרַגָּה גְבוּהָה בְּיוֹתֵר.

לה. ועי' בעש"ט עה"ת פ' נצבים אות ו: "במקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם עומדין, ושמעתי טעם אחד שבעל תשובה יותר גדול, מפני שכבר הכיר חימום והתלהבות עוונות, וכשעושה תשובה ועוסק בתורה ובמצוות, עושה הכל בהתלהבות וחשק גדול, מפני שידוע היטב ענין ההתלהבות, מה שאין כן הצדיק שלא הכיר זה מעולם. ועוד אמר מורי ורבי הטעם, מפני שאצל הצדיק נעשו מעשים טובים ולימוד תורה הרגל, ואינו עושה כל כך בהתלהבות, אבל הבעל תשובה אצלו הוא דבר חדש, ועוד, אם לא יעשה הכל בדביקות יפול ממדרגתו, לכך מן ההכרח הוא לו לעבוד בוראו יתברך שמו בהתלהבות גדולה".

לו. בדפוס ראשון ונציה שמ"ט: "במדרגת".

לו. עיין זוהר בראשית דף לט ע"א: "בהיכלא חמישאה קיימין כל אינון מאריהון דתיובתא שלימתא דתבו מחטאיהון ואתנחמו בהו ונפקת נשמתיהו בדכיו" [בהיכל החמישי נמצאים כל אלו בעלי תשובה שלימה, ששבו מחטאיהם והתחרטו מהם ויצאה נשמתם בטהרה].

וְאֵילוּ מִדְרַגַּת הַצְּדִיקִים אֵינָה גְבוּהָה כֵּל כֵּךְ, אֲלֵא הֵם עוֹמְדִים
 בְּפֶתַח הַהֵ"א שְׁבַתְחִיתָהּ, בְּמִקּוֹם שֶׁהוּא כְּעֵין פְּנִי־סֵת
 הָאֲכֶסְדָּרָא.

וְלָזֶה, כְּאֲשֶׁר הָאָדָם יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה, מֵתֵקֵן הוּא בְּכֶךְ אֵת
 הָאוֹת ה', ש'תשובה' היא אוֹתוֹת "תשובה", וְהֵינּוּ תְּשׁוּבָה
 ה' אֶל מְקוֹמָהּ, וְאִזּוּ יִחְזֹר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׂכִינָתוֹ
 עָלָיו. וְכִיוֹן שֶׁנִּתְאֲמַר לְשׁוּב בְּגִדְרִים וּקְבֻלוֹת חֲדָשִׁים, אֵינּוּ שָׁב
 לְהִיּוֹת אֲהוּב אֲצֵל הַקַּב"ה כְּפֶאֱהָבָה הָרֵאשׁוֹנָה בְּלִבָּד שֶׁהִיא
 אֲהוּב מִקֶּדֶם, אֲלֵא יוֹתֵר וְיוֹתֵר ל"ח.

וְהֵינּוּ בִּיאוֹר הַכְּתוּב: "יָשׁוּב יִרְחַמְנוּ", שִׁיּוּסִיף הַקַּב"ה
 רַחֲמִים לְיִשְׂרָאֵל, וְיִתְקַנֶּם וְיִקְרְבֶם יוֹתֵר מִשְׁהָיוּ
 בְּתַחֲלִילָה.

לח. וכמו שאמרו במדרש (בראשית רבתי פ' בראשית, והוא ע"פ הגמ' במנחות): "ומפני מה תלויה
 כרעה של ה"א, שאם חוזר בתשובה מכניסים אותו, כדכתיב (משלי ג, לד) 'אם ללצים
 הוא יליץ ולענוים וגו', בא ליטמא פותחין לו, בא ליטהר מסייעין אותו. ולמה יש
 לה תג, אמר הב"ה אם חוזר בו אני קושר לו כתר".

וְכֹךְ הָאָדָם צָרִיךְ לְהִתְנַהֵג עִם חֲבֵרוֹ, כְּדִי לְהִתְדַמּוֹת
 לְקַב"ה: כַּשֵּׁם שֶׁהַקַּב"ה מוֹסִיף אֶהְבֵּה לְשִׁבְיִים אֵלָיו, כִּךְ הָאָדָם לֹא
 יִהְיֶה נוֹטֵר אִיבָה מִהַפְּעֵם הַקּוֹדֵם, אֶלָּא כְּשִׂירָאָה
 שְׂתַּכְּרוּ מִבְּקֵשׁ אֶהְבָּתוֹ, יִהְיֶה לוֹ בְּמִדְרַגַּת רַחֲמִים
 וְאֶהְבָּה יוֹתֵר וְיוֹתֵר מִקֵּדָם. וַיֹּאמֶר לַעֲצֻמוֹ "הֲרִי
 הוּא לִי - דוּמָה בְּעֵינַי כְּבַעְלֵי תְּשׁוּבָה, שְׂאִין צְדִיקִים
 גְּמוּרִים יְכוּלִים לַעֲמֹד אֶצְלָם". וַיִּקְרָבְהוּ תְּכַלִּית
 קְרָבָה, יוֹתֵר מִמָּה שְׂמִקְרָב אֵלָיו אֵת אֶתֶם הָאֲנָשִׁים
 שֶׁהֵם צְדִיקִים גְּמוּרִים עִמוֹ, כְּלוּמֵר שְׂלֹא תִטְאוּ
 אֶצְלוֹ וְכַלְפּוֹ.

הַח' - יְכַבֵּשׁ עֲוֹנוֹתֵינוּ

שֶׁהַקַּב"ה אֵינוֹ מִתִּיר לַעֲוֹנוֹת לְהַכְנִס לַפְּנּוּי

הֲרִי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִתְנַהֵג עִם יִשְׂרָאֵל בְּמִדָּה

זו, שכובש ומשכיח את עוונותיהם מלפניו, וְהִיא סוֹד
כְּבִישֵׁת הָעֵוֹן.

כִּי הִנֵּה הַמִּצְוָה, הִיא מקבלת רשות מאת הקב"ה להשפיע
ולבוא לפניו, כְּפִרְחָת - כמו פרח עָלְתָה נִצָּה - המוציא
ניצנים ומתפתח לט, וּבֹקְעַת זכות המצוה וְעוֹלָה לגבהי
מרומים עד אֵין תְּכָלִית, לְפָנֶם לְפָנָיו יתְבַרֵךְ.

אֲמַנָם לעומת זאת, הָעוֹנוֹת אֵין לָהֶם רשות בְּנִיסָה
שָׁם לפני הקב"ה ח"ו, אֲלֵא הקב"ה כְּבִישָׁם ומעכבם שְׁלֵא
יִכְנָסוּ לפניו, כְּדָכְתִּיב (תהלים ה, ה) "לֹא יִגְרֹךְ רָע" - לֹא
יִגֹּר בְּמִגְוֵרָךְ רָע, והעוון הוא רע, אִם כֵּן אֵין הָעוֹן
נִכְנָס בְּנִימָה למגוריו ומקום שכינתו של הקב"ה.

וּמִטַּעַם זֶה שהמצוות נכנסות לפני הקב"ה, לכן "שִׁכַּר
מִצְוָה בְּהֵאֵי עֲלָמָא לִיכָא" - אין האדם מקבל את שכר

לט. על פי לשון הכתוב בראשית מ, י.

המצוה בעולם הזה (קדושין לט ע"א), **מִפְּנֵי שֶׁהַמְצוּוֹת הֵם לְפָנָיו יְתַבְרַךְ, וְהָאֵיךְ יִתֵּן לוֹ מִמֶּה שֶׁלְּפָנָיו** שהוא שָׂכָר רוּחָנִי, בְּעוֹלָם גַּשְׁמִי, וְהָרִי כָּל הָעוֹלָם הזה והנאותיו **אֵינּוּ כְּדָאֵי לְשֵׁלֶם בּו שְׂכָר מְצוּהָ אַחַת**, ואין בהם דמיון אפילו לְקוֹרֵת רוּחַ - שהיא ההנאה המועטת ביותר - **אֲשֶׁר לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ**.

וּמִטַּעַם זֶה, שהמצוות והעבירות אין ערכן שווה, לכן נאמר על הקב"ה (דברים י, ז): "ולא יקח שחד", ופירשו חז"ל (עיין ילקוט שמעוני משלי רמז תתקמז): **לֹא יִקַּח שְׁחָד נֶשְׁל מְצוּתָא**. הַמְּשָׁל וְהַבִּיאֹר בְּזָה הַמֵּאֵמֵר "שׁוּחַד שֶׁל מְצוּוֹת", שֶׁאֵין הַקְּדוּשָׁה

מ. על פי המשנה (אבות ד, ז): "יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה".

מא. עיין שערי תשובה לרבינו יונה, שער א' עיקר יז: "כי האמנם אם החוטא לא שב אל ה', לא יתכפר עונו בפועל החסד, כמו שנאמר (דברים י, ז): אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד, ופירשו רבותינו זכרונם לברכה (ילקוט משלי י"א תתקמ"ז): לא יקח שוחד מצוה, למחול ולהעביר על העונות. ועוד אמרו (ב"ק נ א): כל האומר הקדוש ברוך הוא ותרן הוא יותרו חיי, אבל מאריך אפים, ואם לא ישמעו, ימד פעולתם אל חיקם".

בְּרוּךְ הוּא אֹמֵר שֶׁאִם הָאָדָם עָשָׂה אַרְבָּעִים מִצְוֹת
 וְעָשָׂר עֲבֵרוֹת, נִשְׁאַרְוּ בַחֲשׁוֹן שְׁלֹשִׁים מִצְוֹת, וַיִּלְכוּ
 עִשָּׂר מִצְוֹת בְּעִשָּׂר עֲבֵרוֹת, חָס וְשָׁלוֹם שִׁיתַּמְעִטוּ
 זְכוּיֹתָיו שֶׁל אָדָם מִפְּנֵי עוֹנוֹתָיו. אֵלֶּא אֶפְלוּ צְדִיק גָּמוּר
 וְעָשָׂה עֲבֵרָה אַחַת, דְּוָמָה הוּא כְרַשַׁע לְפָנָיו שֶׁל הַקַּב"ה
 לַגְּבִי עֲבִירָה זוֹ כְּאֵלוֹ שָׂרָף אֶת הַתּוֹרָה מִי, עַד שִׁירְצָה
 חֲבוֹ וַיִּכְפֹּר עַל עוֹוֹנוֹ זֶה, וְאַחֲרַיִךְ כִּי יִקְבֹּל שְׂכָר כָּל
 מִצְוֹתָיו בְּשִׁלְמוֹת, לֵאלֹא שִׁיחֲסֹר מֵהֵן מֵאוֹמָה.

וְזֶה חֶסֶד גָּדוֹל שֶׁעוֹשֶׂה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עִם
 הַצְּדִיקִים, שֶׁאֵינוֹ מְנַכֵּה וּמַפְחִית מִצְוֹת כִּנְגַד עֲבֵרוֹת.
 מִפְּנֵי שֶׁהַמִּצְוֹת הַשּׁוֹבוֹת מְאֹד וּמְתַעֲלוֹת עַד לְפָנָיו
 יִתְפָּרֵךְ, וְהַאִיךְ וְכִיצַד יִנָּכֵה מֵהֵן בְּשִׁבִיל הָעֲבֵרוֹת!

מב. ע"פ קדושין לט ע"ב: "וכל העושה מצוה אחת יתירה על זכותיו - מטיבין לו, ורמינהו, כל שזכותיו מרובין מעונותיו - מריעין לו, ודומה כמי ששרף כל התורה כולה ולא שייר ממנה אפילו אות אחת, וכל שעונותיו מרובין מזכותיו - מטיבין לו, ודומה כמי שקיים כל התורה כולה ולא חיסר אות אחת ממנה. אמר אביי, מתניתין, דעבדין ליה יום טב ויום ביש, רבא אמר, הא מני רבי יעקב היא, דאמר: שכר מצוה בהאי עלמא ליכא".

כִּי שָׁכַר הָעֵבֶרֶה הוּא מִחֶלֶק הַגִּיְהִנִּים - מִהַנְּבֻזָּה,
 וְאִילוּ הַמְּצוֹת, שְׁכָרָן מִהַנְּכָבֵד - זִיו שְׂכִינָה^מ, הַאִיךְ
 יִנְכָּה אֱלֹהֵי בְּצַד אֱלֹהֵי?! אֵלֹהֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא גּוֹבֵה
 חוֹב הָעֵבֶרֶת, וּמְשֻׁפָּר - מִשְׁלֵם שְׁכָר כָּל הַמְּצוֹת.

וְהִינּוּ בִּיאֹר הַכְּתוּב "יִכְבֹּשׁ עֲוֹנוֹתֵינוּ", שְׂאִין הָעֲוֹנוֹת
 מִתְּנַגְּרִים וְעוֹלִים לְפָנָיו שֶׁל הַקַּב"ה בְּמְצוֹת, אֵלֹהֵי
 כּוֹבֵשׁ אֶתְּם שְׁלֵא יִתְּעֲלוּ וְלֹא יִבְנֶסוּ. וְאִין פִּירוּשׁ
 הַדְּבָרִים שְׂאִין הַקַּב"ה יוֹדֵעַ עַל הַעֲבִירוֹת, אֵלֹהֵי לְמִרוֹת וְעַם
 הַיּוֹת שֶׁהוּא מְשַׁגֵּיחַ עַל דְּרָכֵי אִישׁ, וְיודֵעַ אֵת כָּל
 הַטּוֹב וְהָרַע שֶׁעֲשָׂה הָאָדָם, עִם כָּל זֶה יֵשׁ הַבְּדֵל בֵּינֵיהֶם,
 שְׂאֵת הַטּוֹב אֵינוֹ כּוֹבֵשׁ, אֵלֹהֵי פּוֹרֵחַ וְעוֹלָה עַד
 לְמָאֵד, וְנִכְלָל מְצוּהַ בְּמְצוּהַ, וְנִכְנָה מִמֶּנּוּ בְּנִין רוּחֵי
 בְּעוֹלְמוֹת הָעֲלִיוֹנִים, וְלְכוֹשׁ נִכְבָּד לְנִשְׁמָה. וְאִילוּ עֲוֹנוֹת

מג. ברכות יז ע"א: "העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ורבייה
 ולא משא ומתן ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות, אלא צדיקים יושבין ועטרותיהם
 בראשיהם ונהנים מזיו השכינה".

אֵין לָהֶם סִגְלָה זֹו, אֶלָּא כּוֹבֵשׁ אֶתֶם, שְׁלֵא יִצְלִיחוּ
הַצְּלָחָה זֹו, וְלֹא יִפְנְסוּ פְּנֵימָה.

אֶף מְדָה זֹו צָרִיךְ הָאָדָם לְהִתְנַהֵג בָּהּ כְּדִי לְהִתְדַמּוֹת
לְקַב"ה. שְׁלֵא יִכְבֹּשׁ הָאָדָם וּיִשְׁכַּח אֶת מִזְבַּח הַחֲבָרוֹ שֶׁעָשָׂה
עִמּוֹ וַיִּזְכֹּר רַק אֶת רַעְתּוֹ שֶׁגִּמְלָהּ, אֶלָּא אֲדַרְבָּה לְהַפְךָ,
יִכְבֹּשׁ אֶת הָרַע וַיִּשְׁכַּחְהוּ וַיִּזְנִיחֻהוּ, וְלֹא יִגּוֹר
בְּמִגְוֹרוֹ רַע, כִּשֶׁם שֶׁנֶּאֱמַר עַל הַקַּב"ה "לֹא יִגּוֹר רַע".

וְתִהְיֶה הַטּוֹבָה שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ חֲבָרוֹ סְדוּרָה תָּמִיד לְפָנָיו,
וַיִּזְכֹּר לוֹ הַטּוֹבָה, וַיִּגְבִּירָהּ לוֹ וְכִלְפֵּי אֶת רִגְשׁ הַכֶּרֶת
הַטּוֹבָה, יִתֵּר עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֲחֵרִים שֶׁעָשָׂה לוֹ.

מד. כמו שציוותה התורה (ויקרא יט, יח): "לא תקום ולא תטור את בני עמך". ובטעם
המצוה כתב בספר החינוך (מצוה רמא): "שידע האדם ויתן אל לבו כי כל אשר יקרהו
מטוב עד רע, הוא סיבה שתבוא עליו מאת השם ברוך הוא, ומיד האדם מיד איש
אחיו לא יהיה דבר בלתי רצון השם ברוך הוא, על כן כשיצעהו או יכאיבהו אדם
ידע בנפשו כי עוונותיו גרמו והשם יתברך גזר עליו בכך".

מה. בדפוס ראשון ונציה שמ"ט: "ויגבירה לו", ומיירי על הטובה.

וְלֹא יִנָּכַח הָאָדָם בְּלִבּוֹ בְּדֶרֶךְ חֲשֹׁבוֹן וַיֹּאמֶר: "אִם עָשָׂה
 לִי חֲבֵרֵי טוֹבָה, הֲרֵי עָשָׂה לִי רָעָה", וַיַּחֲשֹׁב זֶה כַּנֶּגֶד זֶה,
 וַיִּשְׁכַּח הַטּוֹבָה. לֹא יַעֲשֶׂה בֶן! אֲלֵא, בְּרָעָה שֶׁעָשָׂה
 עִמּוֹ חֲבֵרוֹ - יִתְרַצֶּה וַיִּתְפַּיֵּס בְּכָל דֶּרֶךְ רִצּוֹנֵי נְשִׁיכּוֹל
 לְהִתְפַּיֵּס בָּהּ. וְהַטּוֹבָה, אֵל יִזְנִיחָה לְעוֹלָם מִבֵּין עֵינָיו.
 וּלְגַבִּי הִרְעָה שֶׁעָשָׂה לוֹ חֲבֵרוֹ, יַעֲלִים עֵינָיו מִן הָרָעָה כָּל
 מֵה נְשִׁיכּוֹלֵי, בְּדֶרֶךְ נְשִׁיכּוֹדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כּוֹבֵשׁ
 עֲוֹנוֹת, בְּרַפְרִשְׁתִּי.

מו. ועיין שערי תשובה לרבינו יונה, שער א עיקר יח: "בעלזן צדיקים רבה תפארת
 ובקום רשעים יחופש אדם" (משלי כח, יב) — פירוש, הצדיקים מפארים ומכבדים בני
 אדם על כל מעלה טובה הנמצאת בהם, ורשעים מחפשים מומי בני אדם ושגיאותם
 להשפילם, ואף על פי שכבר הזניחו המעשים ההם וחזרו בתשובה."

הט' - וְתִשְׁלִיךְ בַּמַּצְלוֹת זֶם כָּל הַטְּאוֹתֶם

שהקב"ה מכפר את החטא על ידי היוסורים ושעבוד מלכויות

זו מַדָּה טוֹבָה לְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שהוא מכלה את החטאים על ידי כלוי כוחות הרע, ונשארים ישראל נקיים מן החטא.

שְׁהָרִי לְכַאוּרָה, כְּשִׂישְׁרָאֵל חָטְאוּ בַמִּצְרַיִם, שִׁמְחַמַּת כֵּן מִסָּרָם הַקַּב"ה בְּיַד פְּרַעֲוֹה וְנָתַן לוֹ כַח יְכוּלָת לְהַצֵּר לָהֶם, וְשָׁבוּ בְּתַשׁוּבָה, לָמָּה יַעֲנִישׁ פְּרַעֲוֹה, וְהִלֵּא הַצְרוֹת שֶׁעָשָׂה פְּרַעֲוֹה לְיִשְׂרָאֵל, נִגְזְרוּ עֲלֵיהֶם בַּחֲטָאִים?! וְכֵן סִנְחָרִיב, וְכֵן הָמָן, וְדֹמִיָּהֶם. וְאִם עַל פִּי כֵן, אֵינְךָ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְתַנַּחֵם וּמַפְסִיק אֶת הַצְרוֹת בְּלִבְדָּה, לֹאמֹר: "שָׁבוּ יִשְׂרָאֵל בְּתַשׁוּבָה, אִם כֵּן לֹא יִהְיֶה לָהֶם עוֹד רָעָה, אִם כֵּן יִסְתַּלַּק הָמָן מֵעֲלֵיהֶם, אוֹ פְּרַעֲוֹה, אוֹ סִנְחָרִיב". זֶה לֹא יִסְפִּיק, אֲלֵא גַזַּר הַקַּב"ה שִׁישׁוּב

עֵמֹל הָמָן עַל רֵאשׁוֹ, וְכֵן פְּרַעֲה נֶעֱנַשׁ עַל מַה שֶּׁהֵצֵר לְיִשְׂרָאֵל, וְכֵן סְנַחְרִיבְמַי.

וְהַטַּעַם לְהִנְהֵגָה זֹה, הִיא מִפְּנֵי שֶׁגִּזְרַת הַקַּב"ה שֶׁעַל הָרַע לְהִתְבַּטֵּל מִן הָעוֹלָם, בְּסוֹד הַרְמוּז בְּכַתוּב (וַיִּקְרָא טז, כב): "וְנִשְׂא הַשְּׁעִיר עֲלָיו אֶת כָּל עֲוֹנֹתֶיךָ אֵל אֲרִיז גְּזֵרָה", וַיִּפְרוּשׁוּ בְּמִשְׁמַעוֹת הַכַּתוּב, שֶׁהַשְּׁעִיר נֹשֵׂא עֲוֹנוֹת מִמֶּנּוּ. וְעַל פִּי הַבְּנֵתָנוּ שֶׁעוֹנוֹת אֵין לָהֶם מְצִיאוֹת בְּעוֹלָם, אִם כֵּן פֶּסוּק זֶה קָנְשָׁה מְאֹד לְהַבְנִיחַ, וְכִי יִשְׂרָאֵל חָטְאוּ וְהַשְּׁעִיר נֹשֵׂא, כִּיִּצַד יִכּוֹל הַשְּׁעִיר לְשַׂאת אֶת חַטְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַל גּוֹפוֹ!.

אֵלֶּה הַמִּדּוֹת הֵיא כָּךְ, שֶׁהַעוֹוֹן הוּא מְצִיאוֹת מִמֶּנּוּ שֶׁל כַּח הָרַע בְּעוֹלָם, וְכִדִּי לְבַטְלוֹ מִהָעוֹלָם, יֵשׁ לְמַרְקוֹ עַל יְדֵי הַרְס

מז. וכמו שכתב הגר"א על הפסוק (משלי יא, ח) "צדיק מצרה נחלץ ויבוא רשע תחתיו", וזו לשונו: "צדיק מצרה נחלץ, הצדיק אע"פ שבא עליו צרה הוא נחלץ מהצרה, ויבא רשע תחתיו, ואותו הצרה אינו חוזרת ריקם, אלא הרשע בא תחתיו באותה הצרה עצמה, כמו המן ואותן שהלשינו על חנניה מישאל ועזריה".

והשחתת הרע. וכאשר הָאָדָם שב בתשובה וּמִתְוַדֶּה, צריך הוא לקבל על עצמו את כילוי הרע שנדבק בו על ידי הריסתו והשחתתו, וְכֹנְנָתוֹ בְּיָדוּי לְקַבֵּל עָלָיו טְהָרָה וְכִילוֹי הָרַע, כְּעֵנֶיךָ שֶׁאָמַר דָּוִד (תהלים נא, ד): "הָרַב כְּפִסְנֵי מֵעֵוְנֵי" ^{מח} - שינקוהו הקב"ה מהרע שנדבק בו, וְכֵן הוּא אָמַרְנוּ שאנו אומרים בוידוי "מְרוּק בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים", שאי אפשר לבטל את הרע בלא ייסורים כלל, אבל אֵינוֹ מִתְפַּלֵּל אֵלָּא שְׂיִהְיוּ יְסוּרִים קָלִים, שְׁלֹא יִהְיֶה בָּהֶם בְּטוֹל תּוֹרָה, וְזֶה שֶׁאֹמְרִים "אֲבָל לֹא עַל יְדֵי יְסוּרִים רָעִים" שיש בהם ביטול תורה, אבל שאר ייסורים צריך האדם לקבל עליו. וְכֵן הוּא מְכִוֵּן בְּהִיוֹתוֹ אוֹמֵר "וְיֵאֲתָה צְדִיק עַל כָּל הַבָּא עָלַי" לעתיד, שבמילים אלו מְפֹשֵׁל הוּא מְקַבֵּל עַל עֲצֻמוֹ יְסוּרִים בְּסֵבֶר פָּנִים יְפוֹת לְהִתְכַּפֵּר בָּהֶם, מְפִנֵּי

מח. ועיין שערי תשובה לרבינו יונה, שער א עיקר ט: "ואמנם לכל תשובה תמצא סליחה, אך לא תטהר הנפש טוהר שלם להיות העונות כלא היו, זולתי כאשר יטהר האדם את לבו ויכין את רוחו כאשר יתבאר. וכן כתוב (תהלים לב, ט): 'אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עון ואין ברוחו רמיה', וכענין הבגד הצריך כבוס, כי המעט מן הכבוס יועיל בו להעביר הגעל ממנו, אך לפי רוב הכבוס יתלבן".

שֵׁשׁ עֲזָנוֹת שְׂאִינָם מִתְּכַפְּרִים בַּתְּשׁוּבָה בְּלִבָּד, אֲלֵא יִסְוִיִּים
מִמְּרָקִים אִו מִיִּתָּה מִמְּרָקֵת מִט.

וְכָךְ הִיא הַנְּהַגַת הַמִּדָּה הַזֹּאת שֶׁהֵיִסוּרִים מִמְּרָקִים אֵת
הַחֲטָא, שֶׁמִּיד שְׁזָה הִשָּׁב בַּתְּשׁוּבָה מִתְּוֹדָה בְּתַפְּלָתוֹ,
וּפְרָשׁוֹ בְּזֶהָר בְּפָרִשֶׁת פְּקוּדֵי (דף רסב ע"ב) שֶׁהַעוּוֹן הוּא
חֵלֶק הַשֵּׁיךְ לַמְּלֶאךְ סְמָא"ל הַמְּמוֹנָה עַל הָרַע בַּעוֹלָם, שֶׁהוּא
בְּעֵיַן הַשְּׁעִיר, שֶׁהַשְּׁעִיר רֹמֵז לַמְּלֶאךְ סְמָא"ל. וְמִזֶּה חֵלֶקוֹ

מט. ראה יומא פו ע"א: "ארבעה חלוקי כפרה... ותשובה עם כל אחד ואחד.
עבר על עשה ושב - אינו זז משם עד שמוחלין לו, שנאמר (ירמיהו ג, כב) 'שובו בני
שובבים'. עבר על לא תעשה ועשה תשובה - תשובה תולה, ויום הכפורים מכפר,
שנאמר (ויקרא טז, ל) 'כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם'. עבר על כריתות
ומיתות בית דין ועשה תשובה - תשובה ויום הכפורים תולין, ויסורין ממרקין,
שנאמר (תהלים פט, לג) 'ופקדתי בשבת פשעם ובנגעים עונם'. אבל מי שיש חילול
השם בידו - אין לו כח בתשובה לתלות, ולא ביום הכפורים לכפר, ולא ביסורין
למרק. אלא כולן תולין, ומיתה ממרקת, שנאמר (ישעיה כב, יד) 'ונגלה באזני ה' צבאות
אם יכפר העון הזה לכם עד תמתן'."

ג. עיין אלשיך בראשית כז, ה: "כי עיקר כח סמאל ועזאל היה איכות נפש עצמו,
ובכן נקרא שעיר הוא שד ממש, והוא הנושא עליו כל כחות הטומאה של עונות
ישראל". ובשל"ה (תורה אור פ' וישלח אות ט): "'ארצה שעיר שדה אדום' (בראשית
לב, ד). 'ארצה שעיר' זה סמאל, כי חלקו השעיר שהוא עזאל ביום הכיפורים,
כי כולה פרשה רומז לזה כמו שאפרש לקמן. עוד יש רמז למה נקרא 'שעיר', כי
נודע, כי סמאל הוא השטן הוא היצר הרע כו' (בבא בתרא טז ע"א), ולעמו נדמה

של המלאך סמא"ל בעוון, שְׁהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא גּוֹזֵר עָלָיו
 - על החוטא יְפוּרִים, וּמִיד מְזַדְמֵן שָׁם המלאך סמא"ל
 וְהוֹלֵךְ וְגוֹבֶה חוּבוֹ, וּפּוֹרַע יִיסוּרִים מֵאֵת הַחוּטָא, וְהִירִי
 נוֹשֵׂא סמא"ל הַשְּׁעִיר אֵת הָעוֹנוֹת לַחֲלוֹק, שְׁהַקְדוּשׁ
 בְּרוּךְ הוּא נוֹתֵן לוֹ רְשׁוּת לְגִבּוֹת חוּבוֹ, עַל יְדֵי יִיסוּרִים,
 וַיִּשְׂרָאֵל מֵתַהֲרִים.

וְהִנֵּה טַעַם הַדָּבָר שֶׁגִזַּר הַקַּב"ה שִׁיחַ סמא"ל אֵת הָעוֹנוֹת
 לַחֲלוֹק, כְּדֵי שֶׁבִסּוּפוֹ שֶׁל דָּבָר, כָּל חֶלֶק הָרַע שֶׁבְּבִרְיָאָה הַכֹּל
 יִתְנַלְגַּל עַל סמא"ל, וְאֵז יִתְבַטֵּל סמא"ל וְיִתְבַטֵּל הָרַע עִמּוֹ.

וְהַטַּעַם שֶׁצָּרִיךְ שִׁתְּבַטֵּל הָרַע מִן הָעוֹלָם, מִפְּנֵי שְׁהַקְדוּשׁ

כשער, כמו שאמרו במסכת סוכה (נב ע"א) לעתיד לצדיקים נדמה היצר הרע כהר
 ולרשעים כחוט השערה כו'. וזהו רמז של 'הר שעיר', מצד הצדיקים נדמה כהר,
 ומצד הרשעים כ'שער'. והוא שרו של עשו מלא 'כאדרת שער' (בראשית כה, כה),
 מלא עבירות, על כן קראו 'שעיר'."

בְּרוּךְ הוּא גִזֵר עַל עוֹלָמוֹ שְׁפָל מִי שִׁיעֵשָׂה כֵן וּיגרום
רע בעולם - יתבטלנא.

וְזֶה טַעַם הדבר שבהמה שנעברה בה עבירה נסקלת, כמו
שנאמר "וְאֵת הַבְּהֵמָה תַּהַרְגוּ" (ויקרא כ, טו), וְכֵן הָאָבֶן
שֶׁל מִצְוֹת הַנְּסָקְלִין שבה היו בית דין סוקלים את מי
שנתחייב סקילה, וְהַסִּיף החרב שֶׁל מִצְוֹת הַנְּהַרְגִין שבו
היו בית דין הורגים את המחוייבים מיתה, טְעוּנֵינָן קְבוּרָה
(סנהדרין מה ע"ב), וזאת כדי לְבַטֵּל מְצִיאֹתָם וְכַחַם של חלקי
הרע אַחַר שִׁיגְמַרְנָה דֵּינָם.

וְהָרִי בְּזֶה הַיְסוּד, שהרע עובר מרשות לרשות עד שבסופו
של דבר יתבטל לגמרי מן העולם, יתבאר מִמֶּשׁ סוּד הַצֵּלָם
שֶׁל נְבוּכַדְנֶאצַּר שהראוהו בחלומו (דניאל ב), שרומז על ארבע

נא. ובמדרש בראשית רבתי: "כן יהיה דברי אשר יצא מפי וגו' (ישעיה נה, יא), ואצליח
אינו אומר אלא והצליח, מלמד שכל גזרה וגזרה שיוצאה מפי הב"ה על אדם, כיון
שעשה תשובה אין משלחין עליו פורעניות, אלא משלחין אותן לאדם אחר שנאמר
צדיק מצרה נחלץ וגו' (משלי יא, ח)".

נב. בדפוס ראשון ונציה שמ"ט: "שנגמר".

המלכויות. שבתחילה הראוהו בחלומו ש**נִמְסְרוּ יִשְׂרָאֵל בְּיַד מֶלֶךְ בָּבֶל** "רִישָׁא דֵי דְהָבָא" - ראש הזהב של הצלם (דינאל ב, לב). ואחר כך כשתם זמנה של מלכות בבל, **נִכְנַע הָהוּא רִישָׁא** - אותו הראש, ו**נִמְסְרוּ יִשְׂרָאֵל בְּיַד פָּרַס שְׁהַן** רמוזים ב"חֲדוּהֵי וּדְרָעוּהֵי דֵי כְסָף" - חזהו וזרועותיו של הצלם היו עשויים מכסף. ו**כֵּן לֵאחֲרַי מִכְּן, נִדְּחוּ אֵלֵי הַמְּלָכוֹת מִפְּנֵי אֵלֵי הַבְּאוֹת אַחֲרֵיהֶן, עַד שְׂיָרְדוּ יִשְׂרָאֵל לְמַלְכוּת הָאֲחֵרוֹנָה**, הרמוזה ברגלי הצלם, כמו שנאמר שם (פס' ל): "**רְגְלוֹהֵי מְנַהֵן דֵי פְּרִזְל וּמְנַהֵן דֵי חֶסֶף**" - רגליו, מהם עשויים ברזל ומהם חרס. וכך הלך הרע והושפל מדרגה לדרגה.

ו**מָה יְהִיָּה תַּכְלִית הַטּוֹב**, וכי לעד יישאר כנוע תחת ממשלת הרע? אלא **בְּסוֹף** של כל המלכויות, **תִּקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְעַמְיָדָם** ומקים את כל המלכויות כולם, אף את אלו שכבר נכנעו, ו**עוֹשֶׂה בָּהֶם דִּין** ומשפט ומעבירם מן העולם.

ואילו ישראל אינם כלים ומתבטלים לעולם, **פְּדֹכְתִיב** (דְּכָרִים לב, כג): **"חֲצִי אֲכָלָה בָּם"**, ודרשו חז"ל (ספרי האזינו פייסקא שכא): **"חֲצִי כָּלִים וְיִשְׂרָאֵל אֵינָם כָּלִים"**.

ודבר זה, שכל מלכויות הגויים יכלו מן העולם, רמוז בכתוב שם בדניאל (שם, לה): **"בְּאֲרִין דְּקוֹ כְּחָדָא דְהָבָא כְּסָפָא וְנִחְשָׂא"** - אז נתפוררו יחדיו הזהב, הכסף והנחושת וכו'. והרי חידוש יש בדבר, שחֲנִיָּה בְּהִתְחַלָּה בפסוק שקודם לכך **כְּתִיב** (שם, לד) **"וּמַחֲת לְצִלְמָא עַל רַגְלוֹהִי"** - שהצלם הוכה על רגליו, ונמצא שבשעה זו **אֵין** נמצא **מִכָּל הַצִּלָּם אֲלָא רַגְלִיו**, שֶׁכָּבַר נִתְבַּטַּל כְּחָם של שאר חלקי הצלם, וְעָבְרוּ מִן הָעוֹלָם רֵאשׁ וְדָרְעוֹהִי וּמְעוֹהִי - זרועותיו ומעיו ושאר חלקיו, ולא נותרו אלא הרגליים, וְעַם כָּל זֶה בַּסּוּף דְּקוֹ כְּחָדָא - התפוררו יחדיו.

ורמז הוא לכך, שעתיד הקדוש ברוך הוא להעמיד את

סמא"ל וְהִרְשָׁעִים עוֹשֵׂי מַעֲשָׂיו וּפְעֻלֹתָיו, וַיַּעֲשֶׂה
בָּהֶם הַדָּיִן והמשפט.

וְהִינֵנוּ ביאור הכתוב "וְתִשְׁלִיךְ בְּמַצְלוֹת יָם כָּל
חַטָּאוֹתֶם", יִרְצָה לומר כך: הקב"ה הִשְׁלִיךְ" והשליט את
כַּח הַדָּיִן בעולם, כְּדִי לְהַפְעִילֵנִי עַל יְדֵי שֵׁימְסְרוּ הַחַטָּאִים
בידי אֱלֹהֵי כוֹחוֹת הָרַע שֶׁהֵם קְרוּיִים מְצוֹלוֹת יָם, כְּמוֹ
שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נג, כ) "וְהִרְשָׁעִים בַּיָּם נִגְרָשׁ כִּי הִשְׁקֵט לֹא
יִזְכֵּל וַיִּגְרָשׁוּ מִימֵיו רֶפֶשׁ וְטִיט".

וְאֵלֹהֵי כוֹחוֹת הָרַע, הֵם הָעוֹשִׂים דָּיִן בְּיִשְׂרָאֵל וּמַעֲנִישִׁים
אוֹתָם, וְסוֹפֵם שְׁיִשׁוּב אַחַר כֶּךָ כָּל גְּמוּלָם בְּרֵאשִׁים.

וְהַטָּעַם לִכְךָ הוּא, מִפְּנֵי שֶׁאַחַר שְׁיִשְׂרָאֵל קִבְּלוּ אֶת
הַדָּיִן וְהַעוֹנֵשׁ, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִתְּנַחֵם אֶפְלוּ עַל

נג. בדפוס ראשון ונציה שמ"ט: "משליך".

נד. הוגה ע"פ דפוס ראשון, ונציה שמ"ט [בדפוסים מאוחרים נדפס "להפיל"].

מה שְׁקָדָם וכבר אירע, וְתוֹבַע את עֲלֵבוֹנָם של ישראל מיד כוחות הרע, על מה שהצרו להם בחטאייהם.

וְעוֹד תוֹבַע מהם הקב"ה את עלבונם של ישראל, שלא יֵי שהצרו לישראל כפי שנגזר, אֱלֹא שהצרו להם יותר ממה שנגזר עליהם, כמו שנאמר (זכריה א, טו): "וקצף גדול אני קצף על הגוים השאננים אשר אֲנִי קָצַפְתִּי מֵעַט וְהָמָּה עֲזָרוּ לְרָעָה".

גַּם בְּמִדָּה זוֹ צָרִיךְ לְהִתְנַהֵג הָאָדָם עִם חֲבֵרוֹ. שכשם שהקב"ה מעביר את החטא מישראל על ידי ייסורים, ואחר כך סולח ומרחם על ישראל ותוֹבַע עלבונם, כך גם ינהג האדם עם הרשעים שלקו בייסורים, שֶׁאִפְלוּ שִׁיחֵיהּ חֲבֵרוֹ רָשָׁע, אם נענש על עוונותיו ונעשה מְדַכָּא בַּיִסּוּרִין, אֵל יִשְׁנֵאֵהוּ: מכאן ואילך, שהרי אמרו חז"ל (מכות כג ע"א) שֶׁאֲחֵר שֶׁנִּקְלָה - שנתבזה החוטא, הָרִי הוּא בְּאֲחֵיךְ.

וַיִּקְרַב הָאָדָם אֶת הַמְרוֹדִים הַמּוֹכִים וְהַנְּעִנְשִׁים, וַיִּרְחַם

עליהם, ואדרבה, יצילם מיד אויב. ואל יאמר
 "עונו גרם לו ולכן אין לחוס עליו", אלא ירחמהו
 במדה זו, בדפרשתו.

הי' - תתן אמת ליעקב

שהקב"ה דן את האדם לפי שורת הדין

מדה זו היא שעם חלק מישראל הקב"ה מתנהג בשורת
 הדין. והיינו, שיש בישראל מעלה ודרגה של אתם
 הפינננניים, שנוהגים על פי ההלכה ושורת הדין, שאינם
 יודעים להתנהג לפנים משורת הדין. והם נקראים
 'יעקב', מפני שאינם מתנהגים אלא עם הנהגות
 אמתיות^ה.

נה. בדפוס ראשון ונציה שמ"ט: "הנהגה אמתית".

ועבורם גם הקדוש ברוך הוא יש לו מידת אמת שהוא על צד מציאות המשפט הישר בשורת הדין, ובה הוא מתנהג עם אלו הבינוניים, הם המתנהגים בעולם בישר, והקדוש ברוך הוא מתנהג עמם באמת, והוא מרחם עליהם על צד הישר והמשפטי.

ולכן, גם כן האדם צריך להתנהג עם חברו על צד הישר והאמת, בלי להטות משפט חברו, וכך לרחם עליו באמת, כמו שהשם יתברך מרחם על

נו. ומכל מקום יש רחמים בדין, כמו שכתב במסילת ישרים (פ"ד): "ואם תאמר, אם כן, מדת הרחמים למה היא עומדת, כיון שעל כל פנים צריך לדקדק בדין על כל דבר. התשובה, ודאי, מדת הרחמים היא קיומו של עולם, שלא היה עומד זולתו כלל וכלל... וזה, כי לפי שורת הדין ממש, היה ראוי שהחוטא יענש מיד תיכף לחטאו בלי המתנה כלל, וגם שהעונש עצמו יהיה בחרון אף, כראוי למי שממרה פי הבורא יתברך שמו, ושלא יהיה תיקון לחטא כלל... אמנם, מדת הרחמים היא הנותנת הפך השלשה דברים שזכרנו: דהיינו, שיתן זמן לחוטא ולא יכחד מן הארץ מיד כשחטא, ושהעונש עצמו לא יהיה עד לכלה, ושהתשובה תנתן לחוטאים בחסד גמור, שתחשב עקירת הרצון כעקירת המעשה... וזה חסד ודאי שאינה משורת הדין, אך על - כל - פנים הנה הוא חסד שאינו מכחיש הדין לגמרי".

הַפְּרִיזוֹת הַפִּינּוּנִיִּים בְּמִדַּת אֱמֶת לְתַקַּן אֶתֶם בְּתוֹךְ
שׁוֹרַת הַדִּין.

הַי"א - חֶסֶד לְאַבְרָהָם

שהקב"ה נכנס עם המעבירים על מדותיהם לפנים משורת הדין

מדה זו היא חסד לפנים משורת הדין, עבור אותם מישראל
הנקראים 'אברהם', הַמְתַּנְהֲגִים בְּעוֹלָם לְפָנִים
מִשׁוֹרַת הַדִּין כְּאַבְרָהָם אֲבִינּוּ, וְלִכֵּן גַּם הַקְּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא מְתַנְהֵג עִמָּהֶם לְפָנִים מִשׁוֹרַת הַדִּין,
וְאֵינוֹ מְעַמֵּד עִמָּהֶם הַדִּין עַל הַתּוֹקֵפוֹ וְחִזְקוֹ, אֲפִי לֹא
בְּדַרְךְ הַיֵּשֶׁר וּבְשׁוֹרַת הַדִּין, אֲלֵא נִכְנָס עִמָּהֶם לְפָנִים
מִן הַיֵּשֶׁר כְּמוֹ שֶׁהֵם מְתַנְהֲגִים.^{נז.}

נז. ועי' ר"ה יז ע"א: "כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, שנאמר
נשא עון ועבר על פשע, למי נושא עון - למי שעובר על פשע".

וְהִינּוּ בִיאור הכתוב "חֶסֶד לְאַבְרָהָם", הקדוש בְּרוּךְ
 הוּא מִתְנַהֵג בְּמִדַּת חֶסֶד עִם אֲתֵם שֶׁהֵם כְּמוֹ
 אַבְרָהָם בְּהִנְהָגָתָם^{נח}.

כך יתנהג גם האדם, עם היות ולמרות שְׁעַם כָּל אָדָם
 יִהְיֶה מִתְנַהֵג בְּצַדִּיק וּבִישׁוּר וּבְמִשְׁפָּט, מכל מקום עִם
 הַטּוֹבִים וְהַחֲסִידִים תִּתְּיָה הִנְהָגָתוֹ לְפָנִים מְשׁוֹרֵת
 הַדִּין.

וְאֵם לְשָׂאֵר הָאָדָם הָיָה סְבִלָן קָצֵת, אולם לְאֵלוֹ
 הַנוֹהֲגִים לְפָנִים מְשׁוֹרֵת הַדִּין, יִהְיֶה סְבִלָן יוֹתֵר וְיוֹתֵר, וְיִרְחֹם
 עֲלֵיהֶם לְפָנֵם עֲמָהֶם לְפָנִים מְשׁוֹרֵת הַדִּין שֶׁהוּא
 מִתְנַהֵג בָּהּ עִם שְׂאֵר הָאָדָם.

נח. הוגה ע"פ דפוס ראשון, ונציה שמ"ט. ובדפוסים מאוחרים "בהתנהגות".

וְצָרִיךְ האדם שְׂיִהְיֶה אֵלָיו בעלי החסד, חֲשׂוּבִים לְפָנָיו
מְאֹד מְאֹד וְחַבִּיבִים לוֹ, וְהֵם יִהְיוּ מֵאֲנָשֵׁי חֶכְרָתוֹ.

הי"ב - אֲשֶׁר נִשְׁמַעַת לְאִבְתֵּינוּ

שהקב"ה זוכר זכות אבות

מידה זו היא אוצר מתנת חינוך בזכות האבות. יֵשׁ בְּנֵי אָדָם
שְׂאִינָם חֲנוּנִים, וְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְרַחֵם עַל
כָּלם.

וּכְמוֹ שֶׁפָּרְשׁוּ בַּגְּמָרָא (בְּרֵכּוֹת ז ע"א): "וְחִנְתִּי אֶת אֲשֶׁר
אָחִז (שְׁמוֹת ל ג, יט) - אֵף עַל פִּי שְׂאִינוֹ הַגּוֹן, וּרְחַמְתִּי אֶת אֲשֶׁר אֲרַחֵם
- אֵף עַל פִּי שְׂאִינוֹ הַגּוֹן". אָמַר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: אֲוֹצֵר
זֶה לְאוֹתָם שְׂאִינָם חֲנוּנִים. יֵשׁ אֲוֹצֵר חֲנוּנִים וּמִתְנַת

רחמים שְׁהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא חוֹנֵן וְנוֹתֵן לָהֶם מִתְּנַת
חֲנָם נט.

לְפִי שֶׁאָמַר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: הֲרִי יֵשׁ לָהֶם זְכוּת
אָבוֹת, אֲנִי נִשְׁפַּעְתִּי לְאָבוֹת שֶׁהֵם אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב,
אִם בֶּן עִם הָיִוֹת וּלְמֵרוֹת שְׂאִינָם הַגּוֹנִים, יִזְכּוּ גַם
הַחוּטָאִים בְּשִׁבִיל שֶׁהֵם מְזַרְעֵי הָאָבוֹת שֶׁנִּשְׁפַּעְתִּי
לָהֶם, לְפִיכֵךְ אֲנִי הִלֵּים וְאֲנִי הִיגַם בְּרַחֲמִים עַד שִׁיתַּקְּנוּ
בְּמַעֲשֵׂיהֶם וְיִשׁוּבוּ בְּתֻשׁוּבָה.

וְכֵן יִהְיֶה הָאָדָם בְּהִנְחָתוֹ. אֵף אִם יִפְנֶעַ - יִפְגּוֹשׁ
בְּרָשָׁעִים, אֵל יִתְאַכְזֵר כְּנִגְדָם אוֹ יִחַרְפֵם וְכִיּוֹצֵא
בְּזָה, אֵלָּא יִרְחַם עֲלֵיהֶם, וַיֹּאמֶר לַעֲצֻמוֹ: "סוּף סוּף,

נט. ובשמות רבה פ' מה ס"ו ו': "וחנותי את אשר אחון, באותה שעה הראה לו
הקדוש ברוך הוא את כל האוצרות של מתן שכר שהן מתוקנין לצדיקים, והוא
אומר האוצר הזה של מי הוא והוא אומר של עושי מצות, והאוצר הזה של מי הוא
של מגדלי יתומים, וכל אוצר ואוצר, ואח"כ ראה אוצר גדול אמר האוצר הזה של
מי הוא, א"ל מי שיש לו אני נותן לו משכרו ומי שאין לו אני עושה לו חנם ונותן לו
מזה, שנאמר וחנותי את אשר אחון, וחנותי את אשר אחון למי שאני מבקש לחון,
וכן ורחמתי את אשר ארחם".

גם אם חטאו, עדיין הם פני אברהם יצחק ויעקב,
 ואף אם הם אינם פשרים, אולם אבותיהם פשרים
 והגונים, והמבזה הפנים בכך הוא מבזה האבות, אין
 רצוני שיתבזו אבותיהם על ידי". ומכסה על פונם
 ומתקנם כפי כחו.

הי"ג - מימי קדם

שהקב"ה זוכר אהבתו לישראל ומרחם עליהם

שמרחם הקב"ה על ישראל בזכות האהבה שהיתה לו עמם מימי
 קדם. וזהו ביאור הכתוב "מימי קדם", הרי היא מדה שיש
 להקדוש ברוך הוא עם ישראל, שבשתמה ונגמרה

זְכוּת אֲבוֹתַי וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה, מִהַ יַּעֲשֶׂה הַקַּב"ה כְּדֵי לְרַחֵם
עֲלֵיהֶם, וְהָרִי הֵם מְצַד עֲצָמָם אֵינָם הַגּוֹנִים?

ועל אותו הזמן פְּתִיב (קמ"ה, ב, ב): "זְכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ
אֲהַבַת כְּלוּלְתֶיךָ". מִמֶּנּוּ זֹכֵר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
יָמִים קְדֻמוֹנִים, אֲהַבָה שְׁהִיָּה מִקֶּדֶם, וּמְרַחֵם עַל
יִשְׂרָאֵל.

וּבְזֶה הָאֲהָבָה וְהִרְחִימִים, יִזְכִּירֵם לָהֶם כָּל הַמְצֻוֹת
שֶׁעָשׂוּ מִיּוֹם שְׁנוּלְדוּם, וְכָל מִדּוֹת טוֹבוֹת שֶׁהַקְּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא מְנַהִיג בָּהֶם עוֹלָמוֹ, וּמְכַלֵּם עוֹשֶׂה סְגֻלָּה
-אוֹצֵר לְרַחֵם בְּשִׁבְלָם. וְהָרִי זֶה הַמְּדָה כּוֹלֵלֶת אֶת כָּל
הַמְּדוֹת כָּלָם, בְּדַפְרֵשׁוֹ בְּמֵאמֶר הָאֲדָרָא (זֶהָר נְשֵׂא קֶלֶד ע"ב).

ס. בדפוס ראשון ליתא תיבת "אבות".

סא. בדפוס ראשון: "ימים קדמונים".

סב. בדפוס ראשון: "זכור".

סג. בדפוס ראשון: "מיום שנולדו, וכל הטובות, וכל מדות טובות". ובדפוסים
מאוחרים נשמט בטעות הדומות.

כָּךְ הָאָדָם יִתְקַן הַנְּהַגָתוֹ עִם בְּנֵי אָדָם. שְׂאֵפְלוֹ
 כְּשֵׁלֵא יִמְצָא טַעֲנָה וְלִימוּד מִידָה טוֹבָה מֵאֵלּוֹ הַנְּזַכְרוֹת
 לְעֵיל עַל אֲנָשִׁים מִסּוּיִימִים, כִּיּוֹן שֶׁהֵם חוֹטְאִים גְּמוּרִים, יֵאמֹר
 לְעִצְמוֹ: "אֲנָשִׁים אֵלּוֹ כְּכֹר הָיָו שְׂעָה בְּעוֹלָם מִיד עִם לִידָתָם,
 קָדָם שְׂלֵא חֲטָאוּ. וַחֲרִי אֶתְּהָ שְׂעָה, אוֹ בְּיָמִים
 קָדְמוֹנִים, הָיָו כְּשָׂרִים".

וַיִּזְכֹּר לָהֶם הַטּוֹבָה שְׂעִשׂוּ בְּקִטְנוֹתָם, וַיִּזְכֹּר לָהֶם
 אֶהְבֵּת הַתִּינוּקוֹת, שְׁדֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם לֵאחֹב אֶת הַתִּינוּקוֹת גְּמוּלִי
 מִחֶלֶב עֵתִיקִי מוֹשָׁדִים - בַּעַת יִנְקוֹתָם חֵלֶב מִשְׁדֵּי אִמָּם.
 וּבְזָה הַמַּחֲשֵׁבָה, לֹא יִמְצָא שׁוֹם אָדָם שְׂאִינוֹ רָאוּי
 לְהִטִּיבוֹ וְלְהַתְּפִלֵּל עַל שְׁלוֹמוֹ וְלִרְחֵם עָלָיו.

עד כָּאן הִגִּיעוּ וּנְתַבְּאָרוּ שְׁלֵשׁ עֶשְׂרֵה מְדוֹת, שְׂבָהֶן

יְהִיָּה הָאָדָם הַזֶּה אֶל קוֹנוֹ, שֶׁהֵן מְדוּת שֶׁל רַחֲמִים
עַל־יִזְנוֹת.

וּסְגָלָתָן, כְּמוֹ שֶׁיְהִיָּה הָאָדָם מִתְנַהֵג בַּמְדוּת אִלּוּ לְמַפָּא
בַּעוֹלָם הַמַּעֲשֶׂה, כִּי יִזְכֶּה לְפִתּוּחַ לֹו שֶׁפַּע מְדָה עַל־יִזְנוֹה
מִלְּמַעְלָה, מִמֶּשׁ כְּפִי מַה שֶׁיִּתְנַהֵג, כִּי מִשְׁפִּיעַ
מִלְּמַעְלָה, וְגוֹרֵם שְׂאוֹתָהּ הַמְדָה תֵּאִיר בְּעוֹלָם סֵד.

וְלִכְךָ אֵל יִלְזוּ - יִסוּרוּ מֵעֵינַי הַשֶּׁכֶּל וּמִמַּחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁלֹּשׁ
עֲשָׂרָה מְדוּת אֵלּוּ. וְהַפְּסוּק "מִי אֵל כַּמוֹךָ" וְכו' לֹא
יִסוּף - יִפְסוּק מִפִּיּוֹ וְתִדְרִיר יַחֲזוֹר הָאָדָם עֲלָיו וּישֶׁנָּן אוֹתוֹ, כִּי־י

סד. ועיין מסילת ישרים פי"ט: "ואמרו עוד (שבת קנא ע"א), ונתן לך רחמים ורחמך, כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים, וזה פשוט, כי הקדוש ברוך הוא מודד מדה כנגד מדה, ומי שמרחם ועושה חסד עם הבריות, גם הוא בדינו ירחמוהו וימחלו לו עונותיו בחסד, שהרי מחילה זו דין הוא, כיון שהיא מדה כנגד מדתו. והוא מה שאמרו ז"ל (ר"ה יז ע"א): למי נושא עון למי שעובר על פשע. ומי שאינו רוצה להעביר על מדותיו, או אינו רוצה לגמול חסד, הנה הדין נותן שגם עמו לא יעשו אלא שורת הדין, ראה עתה מי הוא זה ואיזה הוא שיוכל לעמוד אם הקדוש ברוך הוא עושה עמו שורת הדין, ודוד המלך מתפלל ואומר (תהלים קמג, ב): ואל תבוא במשפט את עבדך כי לא יצדק לפניך כל חי, אמנם העושה חסד יקבל חסד, וככל מה שירבה לעשות כך ירבה לקבל".

שִׁיְהִיָּה לּוֹ לְמִזְכָּרְתָּ לזכור את כל המידות, וכך פֶּאֶשֶׁר
יָבֵא לּוֹ מַעֲשֵׂה שִׁיִּצְטָרֵךְ לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּמִדָּה אַחַת
מֵהֶן, יִזְכֵּר וַיֹּאמֶר לעצמו: "הֲרִי דָּבָר זֶה תִּלְוִי בְּמִדָּה
פְּלוֹנִית, אֵינִי רוֹצֵה לְזוֹז מִמֶּנָּה, כִּי שְׁלֹא תִתְעַלֵּם
וְתִסְתַּלֵּק הַמִּדָּה הַזֹּאת מִן הָעוֹלָם".

עם בואנו בשערי קנין חכמה,
קמנו ועלינו קמי מרן
הגאון האדיר, ראש הישיבה,
רבי משה שטרנבוך שליט"א,
ראב"ד ירושלים
וקיבלנו את רשותו להדפיס בשנית
את ספרו על 'ארחות חיים' להרא"ש,
לתועלת רבבות לומדי 'קנין חכמה'.

ארחות חיים

להרא"ש זצ"ל

דברים המלהיבים הלב ליראת ה' טהורה

עם ביאור

המבאר בפשוטו כל הלכה והלכה

מאת

הרב משה שטרנבוך

מח"ס "מועדים וזמנים" "תשובות והנהגות" ועוד

סגן נשיא העדה החרדית

הספר נתחבר למען ילמדו בו כל בית ישראל, וחולק על ידי רבינו התו"ט לימי השבוע, ותיקן והנהיג שתלמודנה בו גם נשים, ותרגמו לצורך זה לשפת אשכנז. והפליג מאד בגודל התועלת היוצאת מן הלימוד הזה.

יום היארצייט לרבנית דבורה שטרנבוך ע"ה, ת.נ.צ.ב.ה.

עיה"ק ירושלים, י"ט טבת תשנ"ו

בכל עניני הספר והפצתו לפנות ל

שטרנבוך

רח' אלישע 12 בני ברק

טל: 03-6798223

כתובת המחבר:

רח' משקלוב 13 הר-נוף

ירושלים

כל הזכויות שמורות

הקדמה

מתוך שבח והודאה להבורא ית"ש על רוב חסדיו, מוציא אני לאור את הספר "ארחות חיים" להרא"ש, שהיה מגדולי הראשונים, שכל דבריהם שקולים ומדודים, ואשרינו שזכינו לאור כזה, לעורר כל אחד לידבק באלקינו ית"ש ולקיים מצוותיו.

והנה גדולי האחרונים שיבחו והיללו את הספר ארחות חיים מהרא"ש, ובעל תוי"ט חילקו לימים וכתב ע"ז ביאור, וכן גדולי המוסר עד זמנינו ציוו ללמוד הספר שיביא בס"ד ברכה ותועלת. דברי הרא"ש הם בלשון קל וצח, וראוי לכל אחד, אנשים ונשים ונוער.

בלמדי את הספר ציינתי הביאור בשולי הדף, ולא נתכוונתי כלל להוציא הדברים לאור כספר, אולם כעת, לפני היארצייט של אמי מורתי זצ"ל, חשבתי להביא דברים אלו כמנחת עני לבית הדפוס, ומיגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה, ונעתקו הדברים כאן כפי שרשמתי בשעתו.

והאמת שנכדה, ה"ה בן אחי הרה"ג רבי אלכסנדר שטרנבוך שליט"א, כבר התעסק בקודש, והו"ל כבר מזמן בימי חייה "ארחות חיים" עם ביאורים מבעלי מוסר, והרבה קורח רוח היה לה שהשרשרת נמשכת. אני איני מתכוון כאן לביאור נוסף או כתוכחת מוסר, רק לפרש הדברים כפשוטן וכתרגומן, ולראות איך בדברי הראשונים מעט הכמות הוא רב האיכות, והמשכיל

יבין הברכה והתועלת לדייק בקדמונים, ובזה כשלעצמו טמונה תועלת מרובה בעזהשי"ת.

בזמננו שפריצות וכפירה משתוללים בחוץ, חובה כפולה ומכופלת עלינו לבצר ביתנו עם בנינו ובנותינו ע"י דברי מוסר ויראת ה', ולכן אשרי מי שקובע עם ב"ב לימוד בספר הזה, וההורים או המורים יכולים להוסיף בכל הנהגה והנהגה עוד דברי מוסר, ומובטחני בס"ד שהדבר יביא ברכה לבית ולתלמידים.

האמא זצ"ל דיברה תמיד אודות החובה להתחזק באמונה ובטחון ויראת ה', וכמאמרם ז"ל "אל תאמן בעצמך עד יום מותך", ומענה בפיה תמיד: אם אני עושה כפי יכלתי כבן אדם, עכשיו החובה מוטלת על השותף שלי- הקב"ה, שהרי ג' שותפין באדם, הקב"ה אביו ואמו, ורק אז יכולים לתבוע ממנו. וזכתה ב"ה לראות דורות ישרים, כן יתן ה' להבא שיהיו דורות ישרים וצדיקים דור דור לנצח נצחים.

כאמור, אין אני מתכוון כאן להוציא לאור ספר בפני עצמו, אלא להקל על הלומד הנהגות הרא"ש להבין דבריו בקיצור נמרץ כפשוטו, ואם אזכה ועל ידי יעינינו יותר בספר "ארחות חיים" ויקבעו בו לימוד בבית ובבית המדרש ובתי החינוך, והיה זה שכרי, ויראו בס"ד בעצמם הפירות בפעולתם.

והגני מצפה בכליון עיניים ממש לישועת ה' ולרחמי שמים מרובים

משה שטרנבוך

טבת תשנ"ו

אַרְחוֹת חַיִּים

וְאֵלֶּה הַדְּבָרִים שֶׁיִּזְהָר בָּהֶם

לְסוּר מִמוֹקְשֵׁי מוֹת וְלֵאמֹר בְּאוֹר הַחַיִּים

ל שבת - ד אדר • פתיחה - עד סוף יום חמישי

ליום ראשון

א. לְהִתְרַחֵק מִן הַנְּאֻוָּה בְּתַכְלִית הָרַחוּק.

א. להתרחק מן הגאווה: ואף שאיתא במסכת סוטה (ה.) שתלמיד חכם צריך שמינית שבשמינית, נראה שבשיעור זה אינו כמתגאה, כי צריך להסכים שיכבדו אותו, שהרי זהו מכבוד התורה, ומסכים שצריך שמינית שבשמינית, אבל אינו מתגאה כלל, שסובר שאין מה להתגאות בזה, אלא הכוונה לכבוד התורה ולא אותו, שאינו ראוי לשום כבוד.

בתכלית הרחוק: יש עניו שמדמה שהוא גדול ממש בחכמה, אלא שמפני איסור גאווה אינו דורש כבוד, אך יש עניו ממש

ב. וְכֵן מִן הַחֲנִיפוֹת.

ג. וְכֵן מִן הַשָּׁקֶר וְהַכֶּזֶב

ד. וְכֵן מִן הַלִּיצְנוֹת.

שחושב שבעצם הוא אינו ראוי. וזהו "בתכלית הריחוק", שהתכלית היא ריחוק כזה דוקא. ועיינן עוד להלן אות ו'.

ב. וכן מן החניפות: מחניפות צריך גם כן להתרחק בתכלית הריחוק, שזהו שקר. ו"מדבר שקר תרחק".

ג. וכן מן השקר והכזב: נראה ד"שקר" היינו גלוי וידוע, ו"כזב" היינו שמסתיר השקר שלו, ועל זה מקרא מלא "מדבר שקר תרחק". ונראה שמדויק בפסוק "מדבר שקר תרחק", דלא קאמר משקר תרחק, שאפלו אם עיקר דבריו אמת ומערב בהם איזה דבר שקר, וכדרך השקרנים שכדי שיתקבלו דבריהם מערבים השקר בתוך הרבה דברי אמת, להוכיח שדבריהם אמתיים, מזהיר בפסוק 'מדבר שקר תרחק', אפלו דבר אחד שקר- תתרחק ממנו.

ד. וכן מן הליצנות: הוא קלות ראש, חוסר רצינות, בלי עול תורה ויראת ה', ומזה צריכים להתרחק מאד, מפני שמושך.

ה. וְכֵן מִן הַרְכִּילוֹת.

ו. וְכֵן מִן הַכַּעַס.

ה. וכן מן הרכילות: ב"תוספות יום-טוב" פירש: רכילות, היינו להתערב בענינים של אחרים ולגרות אותם אחד כנגד השני, ואנו רגילים לפרש, 'רכילות' היינו כרוכל המספר 'כך דיבר עליך פלוני ופלוני', ובזה גופא כשאומר שפלוני סיפר עליך, מגרה אחד בשני.

וכן מן הרכילות: ברכילות כתב 'להתרחק', ולא פרש כן בלשון הרע, מפני שברכילות מורה היתר לעצמו שרק מספר לאחד האמת מה ששמע עליו, וכיון שבזה מורים התר, צריך להתרחק מזה מאד.

ו. וכן מן הכעס: עיין רמב"ם (פ"א מהלכות דעות) שצריך להתרחק מגאווה וכעס עד הקצה האחרון, וילמד עצמו שלא יכעס אפלו על דבר שראוי לכעס עליו. והרא"ש מוסיף כאן כל הארבע כתות שאין זוכין לקבל פני השכינה.

וכן מן הכעס: בכעס כעין זה שאינו שולט על עצמו להיות עליו עול מלכות שמים.

ז-ח. שְׂיִזְהַר מִמְכָּשׁוּל הַנְּדָרִים, וּמֵאוֹנָאוֹת
הַבְּרִיּוֹת הֵן בְּמִמוֹן הֵן בְּדַבָּרִים. וּמִקְנֵאתָם
וּמִשְׁנֵאתָם.

ז.ח. שִׂיזְהַר מִמְכָּשׁוּל הַנְּדָרִים : בַּמָּקוֹם אַחַר הַבְּאֵנוּ שֶׁלֹּא נִכּוֹן
מֵה שְׂאוֹמְרִים בְּבֵית הַכִּנְסֵת "בְּעֵבֹר שִׁיתֵן מֵתְנָה לְבֵית הַכִּנְסֵת",
שִׁזְהוּ מְכָשׁוּל, שְׂאֵז אִם אֵינוּ מִשְׁלֵם, עוֹבֵר בְּאִיסוּר נֹדֵר הַחֲמוֹר,
אַלֵּא יֵשׁ לוֹמֵר "כְּשִׁיתֵן סְכוּם פְּלוֹנִי", וְלֹא "בְּעֵבֹר שִׁיתֵן".

שִׂיזְהַר מִמְכָּשׁוּל הַנְּדָרִים : כּוּוֹנְתוּ, אִפְלוּ אֵינוּ עוֹבֵר עוֹד, אִם הוּא
מְכָשׁוּל שֶׁעֲלוּל לְעֵבֹר עֲלָיו, יִזְהַר. וְזֶהוּ שֶׁהוֹסִיף "וּמֵאוֹנָאוֹת
הַבְּרִיּוֹת הֵן בְּמִמוֹן הֵן בְּדַבָּרִים", הַחִידוּשׁ הוּא, שְׁבִזָּה יִזְהַר לֹא
רַק מֵאוֹנָאָה גּוֹפֵא, אֲלֵא מִמְכָּשׁוּל שֶׁעֲלוּל לְהִבְיֹאוֹ לְכַךְ, כְּגוֹן
שִׁמְתַּחֲבֵר אִו מְדַבֵּר עִם אֲנָשִׁים הַעֲלוּלִים לְהִבְיֹאוֹ לְהוֹנוֹת, צְרִיךְ
רִיחּוּק גַּם מִמְכָּשׁוּל בְּזֶה, וְלֹא רַק מִגּוֹף הַמַּעֲשֵׂה לְבַד.

שִׂיזְהַר מִמְכָּשׁוּל הַנְּדָרִים : אִף שֶׁלֹּא עֵבֵר עַל הַנְּדָר כְּשֶׁנְּדָר, כִּבֵּר
הַנִּיחַ מְכָשׁוּל שֶׁעֲלוּל לְהַכְשִׁילוֹ, וְכֵאלוֹ בִּנְהַ בְּמֵה (נְדָרִים כֵּב. ע"ש).

וּמֵאוֹנָאוֹת הַבְּרִיּוֹת : מְדִיִּיק לוֹמֵר "בְּרִיּוֹת", שֶׁהֵאִיסוּר לְכֹל אַחַד,
אִפְלוּ לְהוֹנוֹת בּוֹר וְעַם הָאָרֶץ.

ט. שלא יכנה לחברו, שלא יקראנו בכנוי
שכנוהו אחרים, אם לא יהיה נזכר ונכבד
בשמו.

י. שלא יספר לשון הרע וּשְׁלֵא יִקְבְּלוּ.

יא. שלא ישב עם יושבי קרנות, ולא בישיבת

ט. שלא יכנה שם לחברו: והיינו, שאפלו אם רגילים בשם זה, לא סגי, אלא צריך שיהא נכבד, והיינו כל כנוי אסור, אף שאינו בזיון, והטעם, משום שאינו שמו האמתי ומתבייש בכך. וכן מבואר בגמרא ב"מ דף נ"ח ע"ב.

יא. שלא ישב עם יושבי קרנות: שמספרים הבלים, ולא בישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ: היינו כשמדברים זה עם זה כדרך עמי הארץ, וטועים ומטעים בדבריהם והשקפותיהם.

שלא ישב עם יושבי קרנות: מבזבזים זמנם בשיחות הבל בפוליטיקה ועוד. והצדיק רבי אליהו דסלר זצ"ל פרש "על חטא שחטאנו לפניך בועידת זנות", דהיינו שיחות פוליטיק.

בְּתֵי כְּנִסְיֹת שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ.

יב. שְׁלֹא יִסְתַּכַּל בְּאִשָּׁה שֶׁהִיא אֲסוּרָה לוֹ.

יג. שְׁלֹא יִסִּיחַ עַל כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה.

ולא בישיבת בתי כנסיות: בתי כנסיות היינו מקומות שמתאספים לשוחח שיחה בטלה.

יב. שלא יסתכל באשה שהיא אסורה לו: ביאר ב"תוספות יום-טוב", שאינו יכול להתחתן עמה עכשיו. ותמוה, שבלאו הכי אין להסתכל, כמפרש להלן סימן מ'. אלא נראה, שיש לבאר דבריו כך: ולא יסתכל באשה שהיא אסורה לו: היינו לא יסתכל באשה, ומפרש הטעם מפני שהיא אסורה לו בלי נשואין.

יג. שלא יסיח על כוס של ברכה: במסכת ברכות (נא.) נראה, שכוס של ברכה עיקרה להחשיב את ברכת המזון, וכשמסיח מזלזל בחשיבותו לברכת המזון, וכמו מנתק הקשר בינו לברכת המזון. ורש"י מפרש: משאחזו עד שיברך.

יֵד. שְׁלֹא יִסְפֵּר מְשִׁית־חֵיל בְּרוּךְ שְׁאֵמַר עַד
 שְׁיִסִּים תְּפַלֵּת לַחֵשׁ, וְלֹא בְּעוֹד שְׁשָׁלִיחַ צְבוּר
 חוּזַר וּמְתַפְּלֵל הַתְּפִלָּה, אֶלֶּא אִם בֵּין בְּדַבְּרֵי
 תּוֹרָה, אוֹ בְּדַבֵּר מְצוּהָ אוֹ לְתֵת שְׁלוֹם וּלְהַחְזוֹר
 שְׁלוֹם.

יֵד. שלא יספר משיתחיל ברוך שאמר: מדמה האיסור בחזרת
 הש"ץ לאיסור בפסוקי דזמרה, ומוכח מזה גודל האסור בחזרת
 הש"ץ - אף שאינו מתפלל, שהרי מדמהו לאיסור להסיח
 בפסוקי דזמרה.

אלא אם כן בדברי תורה: תמוה, אטו מותר להסיח בדברי
 תורה בחזרת הש"ץ. ונראה דמיירי כשמסתפק בשאלה בדברי
 תורה אם אסור וכדומה, ונוגע לעכשיו.

או בדבר מצוה: שעלול להפסיד אם לא ידבר עכשיו. ועיין
 ב"קצור שלחן ערוך" שאוסר אפילו לדבר מצוה, וצריך לומר
 דכאן מיירי במצוה עוברת.

טו. שלא ידבר בקריאת ההלל, ולא בעוד
ששליח צבור קורא בתורה.

טז. שלא יאכל פת בעלי בתים של כותים ולא
של פלטר אלא אם כן לא יזדמן לו של ישראל.

טו. שלא ידבר בקריאת ההלל: לשון "קריאה" משמע אף
בראש חדש בלי ברכה, וכן כשהש"ץ קורא, היינו כשהשומע
כבר יצא, גם אז לא ידבר.

טז. שלא יאכל פת בעלי בתים של כותים: אולי נתכון לדייק
של כותים אף שגרי אמת הם, דינם כעכו"ם, שכיון שהם כת
גזרו עליהם כעכו"ם ממש. והוא הדין מחללי שבת כעכו"ם,
שנחלקו בזה הפוסקים. ויש לחלק, שכותים הם כת, וגרע.
וכן בארתי במקום אחר על הרפורמים בזמננו, שהם כת,
דדינם ככותים, וחמור ממחללי שבת, והם כעכו"ם, ונפקא
מינה לכמה דיני התורה, ואין כאן מקום להאריך. ברם, אפשר
דהכוונה לגויים, ותיבת כותים היא החלפת הצנזורה.

אלא אם כן לא יזדמן לו של ישראל: והיינו לא כהרמ"א (ק"ב
ס"ב) שמתיר פת עכו"ם היום אפלו כשפת ישראל מצוי, עיין
שם, שלדבריו כהאי גונא אסור מן הדין.

יז. **שְׁלֵא יִסְעֹד בְּסַעֲדַת הַרְשׁוּת.** (וּכְפִי מִזֶּה שֶׁכָּתוּב עוֹד לְהֵלֵן בְּסִימָן קכ"א).

יח. **שְׁלֵא יִשִּׁיחַ שִׁיחָה בְּטִלָּה. וַיִּזְהַר לְלַמֵּד בְּלִילָה עַד שְׁיִישֵׁן מִתּוֹךְ דְּבָרֵי תוֹרָה, וְלֹא מִתּוֹךְ**

יז. שלא יסעוד בסעודת הרשות: נראה דמיירי כשמתענגים בסעדה מפוארה, וזהו כוונתו בסעודה, אבל להלן (קכ"א) נראה דמיירי בעיקר האסור חוץ לביתו, דלא פרש 'סעודה' אלא כל אכילה. עיין שם. ועיין פסחים (מט:): שהאזהרה רק לתלמידי חכמים, עיין שם. ואולי כאן מדובר בסעודה שמחפש לסעוד בסעודה, והיינו יפה ומפוארה, וכדלעיל. (ונראה שאם מזמין תלמיד חכם או עני לאכול עמו, הוי כסעודת מצוה).

יח. שלא ישיח שיחה בטלה: לא פירש דברים בטלים, בלשון רבים, אלא שיחה בטלה. ועיין באגרת הגר"א "עלים לתרופה", שכתב שהעונש לדברים בטלים נורא מאד בכף הקלע, ר"ל, והיינו מפני שמבזה דבר ה', שיכול לעסוק בתורה ואינו עוסק, ועל זה נאמר 'כי דבר ה' בזה הכרת תכרת הנפש ההיא' ח"ו.

עד שיישן מתוך דברי תורה: כוונתו נראה, שמחשבתו בדברי תורה, אבל לא שמענו שמותר לדבר אחר ברכת המפיל ואינו

שיחה בַּמִּלָּה.

יט. שְׁלֹא יִכְנִיס עֲצָמוֹ בְּסִפְּק חֲשֻׁכָה. וַיִּזְהֵר בְּנֵי
בֵּיתוֹ עַל שְׁמִירַת שַׁבָּת, וַיִּקְדִּים לְהַתְּפַלֵּל עָרֵב

הפסק. ומיהו תלוי, שלאומרים המפיל קודם קריאת שמע ותחנונים, הוא הדין דברי תורה אינם הפסק.

ולא מתוך שיחה בטלה: כוונתו נראה, שלפעמים עייף ומתעסק בדבר הרשות, ועל כן בא לומר שילך לישון מתוך דברי תורה, והיינו 'אמרו בלבבכם על משכבכם ודמו סלה' (תהלים ד).

יט. שלא יכניס עצמו בספק חשכה: לכאורה פשוט הוא, והלא חייבין על כך אשם תלוי. ואולי מיירי אפלו בספק פלוגתא, גם לא יכניס עצמו לספקות באיסור שבת החמור.

ויזהיר בני ביתו על שמירת שבת: נראה שתוספת-שבת היא בגדר שמירת שבת-קדש, וזוהי מצות תוספת מן התורה. ומטעם זה בארנו במקום אחר בפלוגתת רבנו תם והפוסקים בזמן מוצאי שבת-קדש, שמדין תוספת צריך לצאת מכל ספק. והיינו, כיון שנאמר בשבת ענין "שמירה", האחרונים בארו שאפלו במקום רב לא נקרא עדיין 'שמור'. ויש להזהיר את בני

שֶׁבֶת תְּפִלַּת מְנַחָה כְּדֵי שִׁיקְבֵּל עָלָיו הַשֶּׁבֶת
מִבְּעוֹד יוֹם.

כ. כְּשֵׁינִיעַ עֵת תְּפִלָּה מְשַׁלֵּשׁ תְּפִלוֹת שְׁבִיּוֹם,
יְנִיחַ כָּל עֶסְקָיו וְיִתְפַּלֵּל. וְרֹאשׁ כָּל הַדְּבָרִים

הבית בשמירה דשבת כפשוטו מכל חששות במלאכת שבת,
ובזה נקרא שמור.

כדי שיקבל עליו השבת מבעוד יום: נראה דסבירא להו
דתוספת שבת צריך לקבל בפה, וכמבאר בריטב"א (ר"ה ט.)
שצריך לקבל שבת דוקא למצות תוספת, ולכן מקדים מנחה
זמן-מה לפני השקיעה לגמור ולקבל שבת לפני השקיעה,
דלאחר שקיבל אינו ראוי להתפלל מנחה דחול.

כ. יניח כל עסקיו ויתפלל: חידוש הוא שבעל עסקים ראוי
גם הוא להתפלל מנחה מוקדם, ונראה שבכלל זה גם שיתפלל
מנחה גדולה.

שִׁישְׁמֹר אֶת עֵינָיו מִכָּל דְּבַר שְׂאִינוֹ שְׁלוֹ.

כא. אֵל יִדְבֵר בֵּין נְטִילַת יָדַי לְבִרְכַת הַמוֹצֵיא.

וראש כל הדברים שישמר את עיניו: נראה ששייך לתפילה, דהיינו שלא יתפלל בעיקר אלא לכבוד ה' בעולמו, ולא רק להנאות - שמצמצם ומבקש צרכיו לבד, ולא מקנא באחרים, שאז אין זה בגדר 'יש לו מנה רוצה מאתים'.

וראש כל הדברים שישמור את עיניו מכל דבר שאינו שלו: הכוונה נראה, שאם מניח עסקיו ומתפלל, בכך מראה שמאמין שהפרנסה מאתו ית"ש, ולא מעסקיו, ושוב לא יראה להשיג דבר שאינו שלו, שחלקו מקבל מאלקים, ואין תפיסה.

מכל דבר שאינו שלו: הדברים מבהילים, שרבנו דורש לא רק לא להתאוות ללוקסוס של חברו, אלא לשמור עיניו ולא להסתכל אצלם.

כא. אל ידבר בין נטילת ידיים לברכת המוציא: סובר שאין האיסור רק בין נטילה לברכה, אלא גם אחר כך עד ברכת המוציא.

וַיִּקְדִּים שְׁלוֹם לְכָל אָדָם.

כב. לְבָרַךְ אֶת בּוֹרְאוֹ שֶׁהִשְׁבִּיעַ נַפְשׁ שׁוֹקֵקָה.
וְאִם יִקְלְלוּהוּ בְּנֵי אָדָם אוֹ יַחְרְפוּהוּ, אַל יֵשִׁיב
לָהֶם דְּבַר אֶלָּא יְהֵא מִן הַנְּעֻלְבִים.

ויקדים שלום לכל אדם: לכאורה אפשר שלשאלת שלום מותר לדבר בין נטילת ידיו ל'המוציא', אבל אולי אפלו לא אומר שלום רק נד בראשו, מספיק, ונקרא מקדים שלום לכל אדם כשנד בראשו, ואין להתיר אמירת שלום בפה.

כב. לברך את בוראו שהשביע נפש שוקקה, ואם יקללוהו בני אדם או יחרפוהו, אל ישיב להם דבר אלא יהא מן הנעלבים: שייך חובת הודאה להקב"ה אם לא ישיב דבר כשיחרפוהו, שאם זוכר רחמי ה' וחסדיו עמו אף שאינו ראוי לכך, כל פגיעה לא פוגעת בו, ואדרבה, מוכן לסבול וקל לו להיות מהנעלבים ושכרו רב יותר.

ואם יקללוהו בני אדם או יחרפוהו, אל ישיב להם דבר: לכאורה הרי חייב להפסיק בעד המקלל אותו לא מצד כבודו שלו אלא כדי שהלה לא יעבור אסור, וצריך לומר שכבר סיים לקלל ולחרף.

כג. וְאֵל יֵצֵא לְרִיב מֵהָרָ, וְיִתְרַחֵק מִן הַשְּׁבוּעוֹת,
וּמִן הַנְּדָרִים, כִּי פִעוֹן הַנְּדָרִים פָּנִים מֵתִים.
כד. וְיִתְרַחֵק מִן הַשְּׁחוֹק, וּמִן הַפֶּעַם, כִּי מִבְּלִל

אל ישיב להם דבר: עיין "חובת הלבבות" שער הבחינה (פ"ו)
שהמדבר לשון הרע על חברו מקבל זכויותיו, והיינו אם שותק.

כג. ואל יצא לריב מהר: יש להתישב הרבה לפני מחלוקת.

ויתרחק מן השבועות: נראה כוונתו, שאף שלמצוות נשבעין,
שנאמר 'נשבעתני ואקימה' יתרחק מכך, מפני שעלול ליכשל.
וגם מתכוון שלא יצא לריב, וממילא לא יבוא להשבע לקיים
שאכן כדבריו הוא.

כד. ויתרחק מן השחוק: אם רגיל בשחוק תמיד, הוא לא רציני
ואין לו עול מלכות שמים.

ומן הכעס: לעיל בהתחלה התחיל כבר 'להתרחק מן הכעס',
ולכאורה מה הוסיף כאן. ונראה, שיש כעס אמיתי שאז אינו
שולט על עצמו כלל, ויש כעס אחר ששולט על עצמו אבל
שרוי בכעס ואינו מכלכל דבריו במשפט כפי שצריך, וגם מזה
צריך להתרחק.

רוחו ודעתו של אדם. ושיעבר תמיד ליוצרו
באהבה. ושלא יניח דבר לעשות מענין זאת
התקנה.

כה. לאהב את ה' בכל לבבך ובכל נפשך
ובכל מאורך. והסבם באמרך את ה' אלקיך
בכל לבבך וגו' למסור גופך וממונך על קדשתו.
ובזה תקיים בעצמך דברי המשורר כי עליך
הרגנו כל היום.

ושלא יניח דבר לעשות מענין זאת התקנה: נראה כוונתו,
שיעשה כל מיני גדרים וסייגים ולא יניח דבר מלעשותו במטרה
להגיע לתכלית, שהיא עבודת הקב"ה מאהבה.

כה. לאהוב את ה' בכל לבבך ובכל נפשך: דעתו שצריכים
מדינא לחשוב על נפשך, דהיינו שמוכן למסור נפשו, ואין זו
מדרגה לצדיקים דוקא.

ובזה תקיים בעצמך דברי המשורר כי עליך הורגנו כל היום:
דברים נפלאים, דמוכח מדבריו שבמחשבה לבד בקריאת שמע

כו. לְבַטֹּחַ בַּה' בְּכָל לְבַבְךָ וּלְהֶאֱמִין בְּהִשְׁגָּחָתוֹ
הַפְּרָטִית. וּבֹזֶה הַקָּיִים בְּלִבְּךָ תִּיחַוֵּד הַשָּׁלֵם
בְּהֶאֱמִין בּוֹ כִּי עֵינָיו מְשׁוֹמְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ
וְעֵינָיו עַל כָּל דְּרָכֵי אִישׁ וּבּוֹחֵן לֵב וְחוֹקֵר
בְּלִיּוֹת, כִּי מִי שֶׁאֵינּוּ מֵאֱמִין "אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" אֵף בְּ"אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ" אֵינּוּ

כראוי, נחשב שבאמת מסר נפשו ומתקיים 'כי עליך הורגנו כל היום'.

בכל לבבך: לכוף גם יצר הרע להשלים עם כך עד שיתיאש מלהעבירו מאמונתו בזה.

כו. לבטוח בה' בכל לבבך ולהאמין בהשגחתו הפרטית: הבטחון והאמונה קשורים זה בזה, וכדי להגיע לבטחון צריך אמונה בהשגחה הפרטית, וכשמתעסק יותר באמונה בהשגחה פרטית, יגיע לבטחון גמור.

מֵאֲמִין. וְאֵין זֶה יְחִוּד שְׁלָם. כִּי זֶה הָיָה [נ"א
 הוּא] סְגוּלַת יִשְׂרָאֵל עַל כָּל הָעַמִּים וְזֶה יְסוּד כָּל

כי מי שאינו מאמין אשר הוצאתיך מארץ מצרים, אף באנכי
 ה' אלקיך אינו מאמין: כוונתו, שאם אינו מאמין בהשגחה
 פרטית על כל איש ואיש, הוא כופר בשלמות ויחוד השם, ומי
 שאינו מאמין בהשגחתו, אינו מאמין בו.

כי מי שאינו מאמין אשר הוצאתיך מארץ מצרים, אף באנכי
 ה' אלקיך אינו מאמין: האמונה ביציאת מצרים - היינו
 השגחה פרטית - תלוי באמונת היחוד, עיין היטב ברמב"ן (ס"ב
 בא) בדבריו הנפלאים.

כי זה סגולת ישראל על כל העמים: משמע שגוי אינו מצווה
 על יחוד השם בהשגחה פרטית, שזהו סגולת ישראל על כל
 העמים - האמונה האמתית בהשגחה פרטית.

כי זה סגולת ישראל על כל העמים: באורו נראה, שהאמונה
 בהשגחה פרטית נתחייבנו עליה כיון שביציאת מצרים הראה
 לנו כחו שמשגיח בעולם, אבל העכו"ם אינם מוזהרין על
 כך, רק בעבודה זרה או כפירה מוזהרין, ולדעת כמה פוסקים
 אפילו בשתוף אין מוזהרין, ורק בגר תושב נראה שמצווה על
 אמונה שהקב"ה מסר לנו תורה, והוא הדין בהשגחה פרטית,

התורה בלה.

ליום שני

כז. לתרחיק גאווה וכעס, ונגער ביצר הרע

ולעתיד לבוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, שכלם יראו השגחתו עין בעין, והוא ית' ושמו האמתי אחד, שנראה אז עין בעין יחודו והשגחתו.

וזה יסוד כל התורה כולה: הקב"ה יודע אצל כל אחד ואחד מחשבות לבו וכוונתו כשמקיים כל מצוה, ואת דבקו ושמתו, לשלם לו לפי זה שכרו.

כז. להרחיק גאווה וכעס: כפל ענין הגאווה, להורות שכל סוגי גאווה אסורים, בין אם מתגאה במעלותיו, ובין אם טוען שהוא אמנם אינו מיוחד אבל אחרים גרועים הימנו.

וגער ביצר הרע: נראה דהיינו ללחום בו מלחמת היצר, ולא כמו אלו המשתקים אותו במה שמוותרים לו קצת, רק יש לגעור בו, ויצר לב האדם רע מנעוריו.

הַמְשִׁיאֶךָ לְלֶכֶת בְּדַרְכֵי לְבָבְךָ. וְאֵל יִשְׁטֹ, בִּי
 דְרָכָיו [נ"א וְאֵל תִּשְׁטֹ אֶל דְרָכָיו בִּי דְרָכֶיךָ] זָךְ
 וַיִּשֶׁר.

כַּח. מְדַבֵּר שְׁקָר תִּרְחֹק. וְאֵל תּוֹצִיא שֵׁם שָׁמַיִם

ואל ישט: היינו שלא ישיאך.

ואל ישט: לא להתוכח עם יצר הרע הטוען שהזמנים השתנו,
 כי רק אם יראה שהחלטה אצלך נחושה, יניח אותך, אך
 כשרואה שמתחשב אתה בדבריו והוא מרגיש שאתה מהסס,
 משתדל להסית ולנצח.

כי דרכיו זך וישר: זך, היינו בלי שום נגיעה כלל, וישר - בלי
 עקמימות, כאלו הם דרכי השם יתברך, ולכן אל תשמע ליצר.

לְבַטְלָהּ וְלֹא בְּמָקוֹם מְטוֹנָהּ.

כט. הָסֵר מִמֶּךָ [נ"א מְשַׁעֲנַת הַקֶּנֶה הָרְצוּיָן]
מְשַׁעֲנַת בְּנֵי אָדָם וְהִצַּנֵּעַ לְכַת עִם בּוֹרְאָהּ.
וְאֵל תִּשִּׂים וְהִב בְּסִלָּהּ, כִּי זֹאת תְּחַלֵּת עֲבוֹדַת

כח. מדבר שקר תרחק ואל תוציא שם שמים לבטלה: השקרן רוצה להעמיד דבריו, ומזכיר שם שמים לבטלה לקיים דבריו, ואינו חושש לעשות כן גם במקום מטונף.

ולא במקום מטונף: שם שמים לבטלה האסור בין בשמו המיוחד ובין בכנויים, ויסודו 'את ה' אלקיך תירא' והיינו לא להזכיר שמו לבטלה, ובמקום מטונף חמור יותר, שמבזה שם שמים שם.

כט. הסר מעמך משענת בני אדם והצנע לכת עם בוראך: הכוונה, אל תבטחו בנדיבים, רק לבטוח בה'. ו'הצנע לכת'. היינו כשסובל מעט, לא יפרסם.

והצנע לכת עם בוראך: אף שיש לך חכמה ומעשים טובים ואם יתפרסמו ישבחו אותך וגם יעזרוך, עדיף 'הצנע לכת', שאז השכר כפול ומכופל.

עבו"ם. ופזר ממונך באשר הוא רצונו. כי פירו
 למלאות חסרונה ולתת טרף בני ביתה.
 ל. דע את אלקי אביך. ודבריך במאזני צדק

ואל תשים זהב כסלך כי זאת תחלת עבודת עכו"ם: צריך להכיר בכך שהפרנסה מה' ולא ברבוי עסק, שאז מתרופפת האמונה.

כי זאת תחלת עבודת עכו"ם: דבריו נוראים, שכשמחשבותיו רק לאסוף כסף ולא לחייו האמתיים - חיי עולם - לאט לאט פורק מעצמו עול מלכות שמים לגמרי.

ופזר ממונך כאשר הוא רצונו: והיינו לפזר למצוות ומעשים טובים שהם רצונו ית"ש.

ל. דע את אלקי אביך: זהו אמונה פשוטה, כמו האב, בלי להתעמק, שאמונה באופן זה מתקיימת.

דע את אלקי אביך: פרשנו לעיל כוונת 'אלקי אביך' - שהבורא כמו אבא שלו, וכשם שבנוגע לאבא אינו חוקר מנין שכך הוא ושמא אינו אביו, דהרי מרגיש זאת, גם בבורא ית"ש מאמין בלי שום הוכחות, מכח שכך הוחזק דור דור, וזה נקרא אמונה

תִּשְׁקַל וְהִיז צְדָק יִהְיֶה לָּךְ. וַיִּקַּל בְּעֵינֶיךָ הוֹצָאת
 מִמּוֹנֶךָ מֵהוֹצָאת דְּבָרֶיךָ. וּפִיךָ אַל יִמְהַר לְהוֹצִיא
 דְּבַר רַע עַד אֲשֶׁר תִּשְׁקַלְהוּ בְּמֵאזְנֵי שִׁבְלֶךָ.

פשוטה. אבל לכאורה בלשון 'דע את אלקי אביך' משמע לידע בשכלו. והגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל מפרש ברמב"ם (ריש הלכות יסודי התורה) שלרמב"ם המצות עשה לידע ולהאמין, הכוונה 'לידע' - להתבונן עד היכן שהשכל משיג, שיש גבול עד היכן שכל האדם יכול להשיג, כמו בעניני אלקות וצבא מרום, ואז באה המצוה 'להאמין' גם מה ששכלנו לא משיג באמונה פשוטה.

ודבריך במאזני צדק תשקל והיין צדק יהיה לך: והיינו אפלו כשצריך לדבר, ישקול במאזני צדק אולי יש צדדים שלא לדבר וכך עדיף, ויש להמנע.

ויקל בעיניך הוצאת ממונך מהוצאת דבריך: הדברים נפלאים ממש, שיש לשקול הוצאת דברים יותר מהוצאת ממון.

ופיך אל ימהר להוציא דבר רע: נראה דלא מיירי בדברים האסורים ממש, אלא כגון שחברו אינו רוצה שידבר אודותיו וטוען שדבריו רעים לו, צריך לזהר ולשקול לפני שמדבר.

לא. ודוי על עוונותיך ערב ובקר אל יחסר.
 וזכרון ציון וירושלים בשכרון לב ובדאגה
 ובאנחה ובדמעה.

לא. ודוי על עוונותיך ערב ובקר אל יחסר: כוונתו בתפילה וקריאת שמע על המטה. ואף שלמנהג אשכנז לא נהגו להתודות אחרי התפילה וקודם שינה. נראה הטעם משום שכשאינו מתכוון באמת לדבריו הוא בגדר 'דובר שקרים לא יכון' ואין ראוי שכן יעשה בצבור. אבל המרגיש ומכוון למה שאומר, אדרבה נאה הדבר גם למנהג אשכנז פעמיים ביום.

וזכרון ציון וירושלים: עצם הזכרון מרעיד האדם, שקדושתם רבה מאד, ועכשיו פריצים חללו היכל המלך ממש.

וזכרון ציון וירושלים בשכרון לב ובדאגה ובאנחה ובדמעה: נראה כוונתו, שצריך לבכות ולדאוג, שבזה מוכיח שהחורבן אינו טבעי, רק הקב"ה הביאו מפני עוונותינו, וראוי שיתודה כדי שהקב"ה יבנה כבר ירושלים, ולכן הוידוי נכלל בתיקון חצות, ומפרש שזכרון ירושלים יהא בשכרון לב. דאגה, אנחה ודמעה.

ל.ב. זְכוֹר יוֹם הַמּוֹת תָּמִיד. וְצַדִּיק לְדַרְךְ הַכֵּן.
וְשִׁים בֵּין עֵינֶיךָ שְׁנֵי אֱלֹהֵי תָּמִיד וְיִהְיוּ מְזַמְּנִים

ל.ב. זְכוֹר יוֹם הַמּוֹת תָּמִיד: הֵינּוּ שֶׁאֵז יִדְרְשׁוּ מִמֶּנּוּ לַתּוֹת דִּין וְחֶשְׁבוֹן.

זְכוֹר יוֹם הַמּוֹת תָּמִיד: חִידוּשׁ הוּא שְׁצָרִיךְ לְזָכוֹר תָּמִיד. דֶּהֱנָה בְּמַסַּכַת בְּרֻכּוֹת (ה:) אֵיתָא שִׁירְגִיז יִצְרָ טוֹב עַל יִצְרָ הָרַע, וְאִם לֹא מִנְצַח, יִקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע, וְאִם לֹא מִנְצַח, יִזְכוֹר יוֹם הַמִּיתָה, מִשְׁמַע שְׁזָהוּ עֲצָה רַק בְּאַחֲרוֹנָה, וְאִלוּ כֹאן כּוֹתֵב רַבְנּוּ שְׁצָרִיךְ לְזָכוֹר תָּמִיד. וְצָרִיךְ לֹמַר, שְׁאִנּוּ כִּבְר יִרְדְּנוּ הָרַבָּה מְאֹד, וְאִנּוּ צָרִיכִים תָּמִיד לְעֲצַת יוֹם הַמִּיתָה.

וְצַדִּיק לְדַרְךְ הַכֵּן: תְּזָכוֹר שְׁאִינְךָ מוֹכֵן לְיוֹם הַדִּין, שְׁלֹא הַכֵּנַת צַדִּיק לְדַרְךְ.

לְךָ לְיוֹם הַפִּירוּד וּמִמָּתְךָ בְּדַמְעָה תִּמְסָה.
וַיְבַהֲלוּךָ רַעֲיוֹנֶיךָ מִדֵּי זָכְרְךָ חֲרַדַּת רַבֵּן יוֹחָנָן

ויהיו מזומנים לך ליום הפירוד: יש מפרשים שביום הפירוד – דהיינו מיתתו - יזכור אז ויתודה. אבל נראה לפרש, שאם בימי חייו נזהר וזכר תמיד יום המיתה, יהיה מזומן לו ליום הפרידה זכות זאת שלא שיקע עצמו בהבל, אלא שבכל ימי חייו זכר יום המיתה.

ומטתך בדמעה תמסה: מבאר שיבכה על חטאיו ובזה הוא מארי דחושבנא. והדברים חודרים ללב, שצריך בדמעות להמסות המטה, ו'תמסה' היינו עד שהמטה רטובה בדמעות.

ויבהלוך רעיוניך: כשיתבונן על עומק הדין, יאחזנו חיל ורעדה.

ויבהלוך רעיוניך מדי זכרך חרדת רבן יוחנן: כוונתו שפחד מגיהנם אף שהיה גאון וקדוש, ומה נענה אנן אבתריה, היאך לא נירא ונפחד מאימת גיהנם. ושמעתי על הגאון רבי יוסף דב סלובייצ'יק זצ"ל, שיום יום הניח ידיו באש לרגע, בכדי להרגיש חומר ענש גיהנם.

חרדת רבן יוחנן: במקום אחר הבאנו דברי גדול אחד זצ"ל, שרבן יוחנן בן זכאי דאג ליבנה וחכמיה וחשש שמא יש עליו

זָכְרוּנוּ לְבִרְכָה.

לג. חֵבֵר טוֹב הָיָה לִירְאֵי ה'. הַתְּחַפֵּר בְּתַבְרַתְּם.

טענה בשל כך שלא דאג מספיק להצלת גופם של בית ישראל (עיין גיטין דף נו:), לכן חרד (עיין ברכות כח:), עד שהראו לו את חזקיה ואז נחה דעתו ואמר 'פנו כלים מפני הטומאה', שחזקיה תקיף מאד היה ובימיו כלם היו בקיאים גם בטומאה וטהרה, ולענינים אחרים, כביכול, לא דאג מספיק, וזהו כרבן יוחנן בן זכאי ממש שדאג רק ליבנה וחכמיה, אולם כשיש יבנה וחכמיה, יש בסיס ועתיד לכלל בית ישראל, ובזה הניח דעתו ואמר 'פנו כלים מפני הטומאה' שרק אז מצא שמוכן למות.

לג. חֵבֵר טוֹב הָיָה לִירְאֵי ה': לאו דוקא לתלמידי חכמים, שעל זה כבר נאמר ובו תדבק, אלא ליראי ה', משום שהסביבה משפיעה.

וּמַחְבֵּרַת פּוֹעֲלֵי אֹזֶן הַרְחָק, וְאַהֲבַת הַמוֹכִיחִים.
 לַד. מִזֶּב וַיִּשָּׂר לָךְ לְהַמְעִיט בְּעֵינֶיךָ פְּעֻלֹתֶיךָ
 הַמּוֹזְבִים וְהַגְדִּיל פְּשָׁעֶיךָ [נ"א וְלַהַגְדִּיל בְּעֵינֶיךָ

ומחברת פועלי און הרחק: לא די ליפרד מהם, אלא להתרחק
 כפשוטו.

ומחברת פועלי און הרחק: הכוונה נראה, שאינם רשעים
 כלל באורח חייהם, אלא שומרי תורה, ומצוי אפלו ששם
 יצא לתהילה, אבל הם פועלי און, והיינו על ידיהם נתפסים
 אחרים לדרך רעה. ורמז לזמננו, לאלו התמימים במצוות אבל
 דרכם דרך פועלי און להסיר מההמונים האמונה בהשגחה
 פרטית, ומגשמים גאולתנו העתידה, ותקלתם מרובה, מהם יש
 להתרחק.

ואהוב המוכיחים: לא די שאינך שונא תוכחה, אלא אהוב
 תוכחה.

לד. ולהגדיל פשעיך: נראה, דרך לאחר ששב בתשובה, ידע
 פשעיו, כדי לעשות חבילות מצוות נגדם, אבל בעל עברה קודם
 ששב אם מגדיל פשעיו עלול ליפול לידי יאוש, ח"ו.

פְּשָׁעֶיךָ] וְלִהְרַבּוֹת חַסְדֵי בּוֹרְאֶךָ, וַיּוֹצֵרְךָ מִבְּטָן,
 וְנוֹתַן אֲכָלְךָ בְּעֵתוֹ. וְלֹא תִהְיֶה מְשַׁמֵּשׁ עַל מְנַת
 לְקַבֵּל פָּרַס בְּעִשׂוֹתֶךָ מִצּוֹתָיו.

לֵה. יוֹמָם וְלַיְלָה זָכְרוּ מִפִּיךָ אֵל יְמוּשׁ. בְּשֹׁכְבְךָ
 תִּשְׁגָּה בְּאַהֲבָתוֹ, וּבְקוֹמְךָ וּבְהִלּוּכְךָ תִּמְצָאֲנֹו,

על מנת לקבל פרס: הכוונה נראה. שאם מתנה רק לשם פרס
 אסור, אבל אם אינו תנאי אצלו, ובלי זה גם כן עושה, מותר
 לצפות לשכר וגמול.

ולא תהיה משמש על מנת לקבל פרס בעשותך מצוותיו:
 הכוונה, שלא רק בעשית מצוה מזהיר שלא יהא על מנת לקבל
 פרס. אלא גם מה שמשמש כעבד נאמן מרצונו הטוב לאדוניו,
 צריך שיהא שלא על מנת לקבל פרס.

לֵה. יוֹמָם וְלַיְלָה זָכְרוּ מִפִּיךָ אֵל יְמוּשׁ: דְּבָרָיו בְּמַעֲלַת הַצַּדִּיקִים
 הַדְּבוּקִים תְּמִיד בְּהַקְב"ה, הַכוּוֹנָה, שְׂתִמִּיד חוֹשֵׁב בְּהַקְב"ה.

בשכבך תשגה באהבתו: בלילה במטה כשפנוי, לא יחשוב
 אלא באהבתו, ואז הוא דבוק בהקב"ה ומקיים 'ובו תדבק'.

וְהַקִּיצוֹת בּוֹ תִשְׁעֶשְׂעַ, וְהוּא יִיָּשֵׁר אֶרְחֹתֶיךָ.
 לוֹ. כּוּוֹן בַּתְּפִלָּתְךָ כִּי הַתְּפִלָּה הִיא עֲבוֹדַת הַלֵּב.
 וְאִם בְּנֶךָ יִדְבֵּר לְךָ וְלֹא מִלְּבָבוֹ, הֲלֹא יַחַר לְךָ,
 וּמָה תַעֲשֶׂה טַפְּהָ סְרוּחָה לְפָנַי מִלְּבָבוֹ שֶׁל עוֹלָם.

והוא יישר אורחותיך : אם אינו מסיח דעת מהקב"ה, ילך תמיד
 בדרך הישר.

לוֹ. כּוּוֹן בַּתְּפִלָּתְךָ כִּי הַתְּפִלָּה הִיא עֲבוֹדַת הַלֵּב: זֶהוּ רֵאזִיה
 בְּרוּרָה לְדַעַת בַּעַל "יַד הַמֶּלֶךְ" שֶׁתְּפִלָּה אִם לֹא מִכּוּוֹן בַּה אֵין
 זֶה תְּפִלָּה כֻּלָּל, שֶׁאֵין הַמְצוּה אִמִּירָה בַּעֲלֵמָא. אֵלֹא עֲבוֹדַת
 הַלֵּב (וְעֵיין בַּסְמוּךְ), וְכַשְׁלַבְבוּ פּוֹנָה לְדַבְרִים אַחֲרִים. לֹא נִקְרָא
 עֲבוֹדָה כֻּלָּל. וְלְדַבְרֵי רַבְּנֵנוּ בַּסְמוּךְ. נִמְצָא שְׁגוּרָם, ח"ו, שֶׁאֵבִינוּ
 שֶׁבַשְׂמִים כּוּעַס שֶׁמְדַבְרִים עִמוּ בִּלְאִ לְדַעַת מָה אֹמְרִים.

כִּי הַתְּפִלָּה הִיא עֲבוֹדַת הַלֵּב: כּוּוֹנְתּוֹ נִרְאֶה שֶׁאֵינוּ מְצוּה
 שֶׁמְקִיָּמוּ בְּדַבּוּר, אֵלֹא עֲבוֹדָה שְׁבֵלֵב, וְהַכּוּוֹנָה שֶׁעִקְרָה קִיוּם
 הַמְצוּה יְסוּדָה עֲבוֹדָה שְׁבֵלֵב, וְדַבְרֵיו מִבְּהִילִים.

וּמָה תַעֲשֶׂה טַפְּהָ סְרוּחָה: תַּדַּע כִּי הַקַּב"ה יוֹצֵר לֵב וּמִבֵּין
 מַחֲשֻׁבוֹת, וְאִם בַּתְּפִלָּה אַתָּה מֵהֲרַהֵר בְּדַבְרִים אַחֲרִים, הֲלֹא

וְלֹא תִהְיֶה בְּעֶבֶד שְׂמֹסְרוֹ לֹא מְלֹאכָה נִכְבְּדָת
 לְטוֹבָתוֹ, וְחִבְלָהּ. וְאִיךָ יַעֲמֹד לְפָנַי הַמְּלֹךְ.
 וּמָה טוֹב לְבִקֵּשׁ סְלִיחָה, עַל אֲמִרָתְךָ סֶלַח לָנוּ,
 בְּלֹא בּוֹנָה.

וְאִם אֵי אֶפְשָׁר בְּכֹל הַתְּפִלוֹת, בְּרָכָה רֵאשׁוֹנָה
 שֶׁל שְׂמוֹנֶה עֶשְׂרֵה וּפְסוּק רֵאשׁוֹן שֶׁל קְרִיאַת

אצל הקב"ה הרהורי הלב כדבור הם, וכאשר אין פיך ולבך
 שוין, הדברים עלולים לקלקל ח"ו.

מלאכה נכבדת לטובתו: מתנת הקב"ה היא שיכולים להתפלל
 ולקדש שמו כשנרצה, שהמלאכים אומרים קדוש רק פעם
 בשבוע או ביובל, ואנו אשרינו ששערי דמעות פתוחים לנו
 תמיד לפניו ית"ש.

ומה טוב לבקש סליחה: דבריו חידוש הם, שחובה מיוחדת
 היא לכוון כשאומר סלח לנו שלא לומר בלי כוונה, ועל זה
 אמרינן על חטא שחטאנו לפניך בודוי פה.

שְׁמַע אֵל יְחִסֵּר. כִּי לֹא יֵצֵא חוֹבַת הַתְּפִלָּה מִי
שֶׁלֹּא בִּינוֹן בָּהֶם.

לֹא. לְמַד פְּרָשִׁיּוֹתֶיךָ עִם הַצְּבוּרָה, שְׁנַיִם מִקְרָא
וְאַחַד תַּרְגוּמוֹם וּפְרוּשׁ רַש"י ז"ל, וְתִדְקְדֵק בּוֹ

ואם אי אפשר בכל התפלות, ברכה ראשונה של שמונה-עשרה
ופסוק ראשון של קריאת שמע אל יחסר: נראה שבקריאת
שמע לא מספיק כוונת המלים, אלא צריך גם קבלת עול מלכות
שמים, ולכן פירש הגר"א (או"ח ה) שצריך לכוון בשם הוי"ה היה
הוה ויהיה ואדון כל, ולא פרש כן בברכה ראשונה בתפילה,
וכנראה זהו שייך לקבלת עול מלכות שמים בקריאת שמע
וצריך בקריאת שמע שניהם פרוש המלות וכוונת קבלת עול
מלכות שמים.

כי לא יצא חובת התפילה: יש לומר דלא יצא ידי חובתו, אבל
קיום תפילה יש, ולכן יכול לגמור ולהתפלל אחר כך כדי לצאת
ידי חובתו, ושוב יחזור לכוונה.

כַּאֲשֶׁר תּוּכַל. וְכֵן יִהְיֶה לְךָ בַּגְּמְרָא, כִּי הָעוֹסֵק

לז. שנים מקרא ואחד תרגום ופרוש רש"י ותדקדק בו כאשר תוכל: דורש מלבד מקרא, עוד שלשה דברים: תרגום, רש"י והתבוננות לדקדק ולהבין. והנה חז"ל קבעו לזה שכר אריכות ימים, ופלא שגם בני תורה יש מהם שלא נזהרין מדי שבוע לקרא כדין שמו"ת, ומדמין שעדיף לעסוק בגמרא - רמז כאן שמעלת שניהם שוה. ויש לומר שחז"ל רמזו "מאריכים לו ימיו", היינו שיקבל הזמן בחזרה, שהקב"ה יאריך ימיו.

ותדקדק בו כאשר תוכל: נראה שלא מספיק קריאה בעלמא, רק צריך לדקדק בבאור שמו"ת בפרוש הדברים היטב, וראוי להזהר בכך, והיינו מלבד תרגום, וכדמוכח מלשונו. ומכאן תוכחה מגולה ללמוד רש"י על התורה בעיון, שהרבה גנוז בו.

וכן יהיה לך בגמרא: חייבין ללמוד הגמרא היטב, ולא קריאה בעלמא.

בַּגְמָרָא מְדָה טוֹבָה וְנוֹתְנִין עֲלֶיהָ שְׂכָר. וְאִין לְךָ
 מְדָה טוֹבָה הַיְמָנָה. וְתַנְן תַּלְמוּד תּוֹרָה בְּנֶגֶד
 בְּלָם.

העוסק בגמרא: כוונתו לא רק לומד מקופיא, אלא עוסק כמו
 עסק שלו.

ונותנים עליה שכר: הכוונה, שמקבלין שכר לא רק על כמות
 הלימוד, אלא גם על העסק מקבלין שכר. ועסק היינו שהתורה
 אצלו כמו עסקיו, שחושב תמיד היאך להצליח, ומתעמק בכל
 דרך עד שמגיע לאמתה של תורה.

ואין לך מדה טובה הימנה: הכוונה היא, שבגמרא נמצא שורש
 כל הלכה והלכה, וזהו עיקר מצות תלמוד תורה - ללמוד בעיון
 ובעומק ולא בשטחיות וקריאה בעלמא בלא לדקדק להבין.

ותנן תלמוד תורה כנגד כולם: הכוונה נראה, לתלמוד תורה
 מעלתו שזהו דבר ה', אבל מלבד זה היא מצוה ככל המצוות,
 ובתלמוד תורה יש אור מיוחד שדבק בזה בהקב"ה.

ליום שלישי

לח. מִכֹּל מֵאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל וּמִכֹּל מִשְׁקָה אֲשֶׁר
 יִשְׁתֶּה, אֵל תִּהְיֶה בְּלֹא בְרָכָה תִּחְלָה וְסוּף. וּבֵינָם
 בָּהּ בְּאֲשֶׁר תִּיּוֹכַל. וְכִסֶּה רֵאשִׁי, בְּשִׁתְּוִבִיר אֶת
 ה' וְיִזְמוּ [נ"א וְתִסְגֵּר] עֵינֶיךָ. כִּי מֵדֵי דִבְרוּ בּוֹ,

לח. וכוון בה כאשר תוכל: דבריו מופלאים, לא מספיק לכוון
 בברכה, אלא חייב כפי יכלתו.

וכסה ראשך: מדבריו נראה דלא רק לברכת המזון צריך עיטוף,
 אלא גם לכל ברכה צריך לכסות ראשו כראוי.

כשתזכיר את ה' ויזמו עיניך: תזכור כשאתה מזכיר השם,
 שזהו הבורא ית"ש. ותסגור עיניך. וכוונתו נראה, בברכה
 כשמזכיר השם, סוגר עינים לעוררו לכוונתו. ודבר זה חידוש
 פלא הוא, שבכל ברכה כשאומר השם צריך לסגור עינים.
 ובהרבה גרסאות כתוב רק "ויזמו עיניך", והיינו לשון כוונה,
 שיזהר לכוון כשאומר השם, ולא יזרוק מפיו.

אל תהי כאמור: "בפיו ובשפתיו כבודוני, ולבו רחוק ממני".

לט. נטול ידיך לתפלה ולאכילה, ובעת צאתך מצרכיך ברוך אשר יצר, ועל נטילת ידים לא תברך. אם לא קנחת או שפשפת ותרצה לתפלל מיד או לתפלל [נ"א תברך] אשר

אל תהי כאמור: הדברים מבהילים ממש, שרגילים לברך כ'מלומדה', ומכבד הקב"ה בשפתיו אבל אין לבבו עמו, כמצות אנשים מלומדה, שהעונש חמור במאד מאד.

לט. נטול ידיך לתפילה ולאכילה: בתפילה מפרש חוב גמור כמו לאכילה. ומכאן אזהרה חמורה ליטול ידים לתפילה גם לפני מנחה ומעריב כדין כמו לאכילה. ולדעת הרמב"ם, וכן פוסק הגר"א, מברכין על הנטילה לתפילה על נטילת ידים.

אם לא קנחת ושפשפת: דעת הרא"ש כאן שצריך לברך על נטילת ידים בקנוח או שפשוף סמוך לתפילה. ואנו לא נוהגין לברך וכשיטת הפוסקים שגם בזה אין ברכה.

יִצַר וְעַל נְמִילַת יָדָיו.

מ. גְּדִילִים תַּעֲשֶׂה לָךְ, עַל אַרְבַּע פְּנֵפוֹת פְּסוּתָךְ,
לְמַעַן תִּזְכֹּר. וְקֹדֶשׁ עֲצָמְךָ בְּכָל דְּבָרְךָ.

וְהוּי צָנוּעַ בְּבֵית הַכֶּסֶא. וְעַם בֵּיתְךָ, כִּי אִפְלוּ
שִׁיחָה קִלָּה שְׂבִין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, עֲתִיד לִהְיוֹת עֲלֶיךָ
אֶת הַדִּין, וְאֵל תִּנְהַג עֲצָמְךָ בְּקִלּוֹת רֹאשׁ. וְיִהְיֶה

מ. גדילים תעשה לך וכו' וקדש עצמך: ציצית מביא לידי קדושה. מפרש בפסוק 'למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדושים'. ומפרש - בכל דבריך ובכל ענייך.

והוי צנוע בבית הכסא: אף שנמצא לבד ואין אנשים שם, הצניעות היא כלפי הקב"ה שעמו הוא בכל מקום.

ועם ביתך: היינו כל מה שמדבר בבית גם בחדרי חדרים יהיה צנוע.

ואל תנהג עצמך בקלות ראש ויהי מורא שמים עליך: על ידי קלות ראש הוא פורק עול מלכות שמים, וזה אסור אפלו לשעה אחת.

מִזְרָא שָׁמַיִם עָלַיָּהּ, וְהִשְׁמַר מְלַהֲסֵתְכֵל בְּאִשָּׁה
וְאִפְלוּ פְנוּיָהּ.

וּמְזוּזוֹת עַל פֶּתַח בֵּיתָךְ אַל יַחְסְרוּ.

מא. סוד אחר, אל תגל. גם אל הדברים אשר
ידברו לפניך שלא על דרך סוד, טמנהו בקירות
לך. [נ"א טמנם בקרב לך].

גם אם תשמענו מאחר אל תאמר כבר שמעתי

והשמר מלהסתכל באשה ואפלו פנויה: לגבי איסור 'לא
תתורו' שוות אשת איש ופנויה, וקאמר אפלו פנויה שאינה
אלא אסור לאו.

ומזוזות על פתח ביתו: אולי נתכוון אפלו אין דלת, רק פתח,
ודלא כרמב"ם.

מא. גם אל הדברים אשר ידברו לפניך שלא על דרך סוד,
טמנהו בקירות לך: נראה כוונתו, שלא אמר שזהו סוד, אבל
כיון שאינו רוצה שתדבר, אל תדבר.

וזה. ומשוכבת חיקך שמור פתחי פיך.

מב. ערב ובקר וצהרים שמור העתים הקבועים לתפלה, ופתח לבך שעה אחת קודם תפלה.

אל תאמר כבר שמעתי: יש לפרש שחברו נהנה כשמספר דבר חדש, ואין לך למנוע ממנו הנאה זאת בשעה שיכול להנות. ועוד יש לפרש, שבזה יחשוב שהותר לו כבר ויכול לגלות עוד ועוד.

ומשוכבת חיקך שמור פתחי פיך: סלקא דעתין שלאשתו ח"ו הותר לדבר ולגלות סוד, קא משמע לן לשמור בזה פיו.

מב. ערב ובקר וצהרים שמור העתים הקבועים לתפילה: שיקבע עת לתפילה, ולא כמו אלה המתפללים כל יום בזמן אחר ותלוי בזמן קימתם, ואין להם זמן קבוע להתכונן קודם לכן.

ופתח לבך שעה אחת קודם התפילה: משמע שראוי לכל אחד, ולא רק חסידי קדמאי נהגו כן, ואולי אנן בפסוקי דזמרה בכוונה יוצאים ידי חובה זאת.

וְהוּי זְהִיר שְׁתֵּהִיָּה מַעֲשֶׂרָה הָרֵאשׁוֹנִים. וְאֵל
תְּדַבֵּר שִׁיחָה בְּמִלָּה בְּבֵית הַכְּנָסֶת. וְתַפְלִין עַל
רֵאשֶׁךְ וְעַל זְרוּעֶךָ אֵל יַחְסְרוּ.

מִג. פֶּלֶם מִעֲנַל רַגְלֶיךָ, לְיִשָּׁר עֲצָמֶךָ בְּדַרְדָּךְ
בִּינּוֹנֵי בְּמֵאֲכָל וּבְמִשְׁתֵּה, וּבְכָל מְדוּתֶיךָ. וְאֵל
תֵּט יָמֶיךָ וּשְׂמֹאל. וּבְדַבְּרוֹרֶיךָ, וּבְהַסְפָּרַת פָּנִים,

והוי זהיר שתהיה מעשרה ראשונים: נקט בלשון "זהיר",
ומשמע שחייבין להשתדל בכך.

שתהיה מעשרה הראשונים ואל תדבר שיחה בטלה: כוונתו,
שאף אם הוא מעשרה ראשונים, לא יצא ידי חובתו אם משוחח
שיחה בטלה, והמעלה היא רק אם בא ללמוד תורה ולהתפלל.

ותפלין על ראשך ועל זרועך אל יחסרו: לא פירש בשעת
קריאת שמע ותפילה לבד, ומשמע שאל יחסר בכל עת וזמן
שאפשר.

עם האמונה. ורדף אחר השלום.

מד. קבע עתים לתורה, קדם אכילה ושכיבה,
ודברת בם על שלחנך. והזהרת בם אנשי
ביתך להדריכם על פי התורה, בכל הדברים

מג. עם האמונה: לפעמים אדם מדמה שבקיצוניות במדות
בין אדם לחברו יצליח יותר להשיג מבוקשו. אבל עם האמונה
ידע שאם נוהג כפי תורה ירויח ולא יפסיד, שהקב"ה הוא הנותן
הכל.

ורדוף אחר השלום: לא מספיק שאינך בעל מחלוקת. אלא
רדוף אחר השלום אף שצריך אתה לוותר בגלל זה.

מד. קודם אכילה: לא ביאר אם הכוונה שלפני כל סעודה
ראוי לקבוע זמן להקדים בתורה. או רק בבוקר אחרי התפילה
עליו ללמוד לפני אכילה וצאתו לעסקיו ביום. ונראה כלשון זה.

"ודברת בם על שלחנך" משמע תמיד, ויש לומר "על שלחנך"
היינו בלי קביעות, אבל אחר התפילה בבוקר קובע לפני אכילה.
ועיין בתרגום "תוספות יום טוב" שכתב שבין ארוחה לארוחה
יזהר לדבר דברי תורה.

קבג ארחות ליום שלישי חיים

תְּצַרִיכִים אֲזַתְרָה. לְשֹׁמֵר פִּיהֶם מִלְּהַתְּהַלֵּל,

לשמר פיהם מלהתהלל: נראה הכוונה, שבני ביתו הצעירים והקטנים לא יתן להם להתגאות. אבל נראה יותר הגירסא "להתחלל", והיינו שממשיך אחר כך. שתחילת הדין על דברי תורה.

[נ"א מְלֶהֱתַחֲלֵל] בִּי תַחֲלֵת דִּינִי שֶׁל אָדָם
קִבְעַת עֵתִים לַתּוֹרָה.

מֵהַ. שְׂמַח בְּשִׂמְעֶךָ תּוֹכַחַת, כְּמוֹצֵא שָׁלֵל רַב.
וְהוֹכַח לְחַכָּם וַיֵּאֱהָבֵךְ. בִּי מוֹכַח תּוֹכַחַת מְגֻלָּה
מֵאֱהָבָה מְסֻתָּרָת, וְלִמּוֹכִיחִים יִנָּעַם.

מִזֵּה. תַּחֲלֵת מֵעֲשִׂיךָ הַפֶּט סוֹפֵם, וְהוּי מְחֻשָּׁב
הַפֶּסֶד מִצְוָה כְּנֻגַד שְׂכָרָה, וְשִׁכָר עֲבָרָה כְּנֻגַד

לשמור פיהם מלהתחלל: נראה שבא להזהיר כשיש קביעות
בבית הכנסת ללמוד והוא מתהלל שאינו ראוי ללמוד עמהם,
שהוא במדרגה גבוהה יותר. וממילא מתבטל אצלו קביעות
לתורה, שלדבריו אינו לפי כבודו.

מֵהַ. כְּמוֹצֵא שָׁלֵל רַב: מְצִיאה הִינּוּ הַזְדַּמְנוֹת. שְׁבִדְרֵךְ כִּלְלֵי לֹא
מִגִּיעַ. כֵּן יֵשׁ לְהַחֲשִׁיב תּוֹכַחַת כְּמִצִּיאה.

וְהוֹכַח לְחַכָּם וַיֵּאֱהָבֵךְ: שְׁסִימֵן לְדַבֵּר שֶׁהוֹכַחְתּוּ הִיתָה בְּאוֹפֵן
הַמוֹעִיל. הוּא כְּשֶׁחֲבָרוּ אוֹהָבוּ עַל כַּךְ.

הַפְסֵדָה. בִּי הַחֶכֶם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ.

מז. הַזֹּהַר שְׁלֹא תִסְמֹךְ בְּלִבְכֶךָ וְשִׁמְעַ עֲצָה
וְקַבֵּל מוֹסֵר וְתִהְיֶה זְרִיז לַעֲשׂוֹת כָּל מֵה שִׁמוּטָל
עָלֶיךָ לַעֲשׂוֹת וּמִכָּל מְשֻׁמֵר נִצֵּר לְבָךְ.

מז. החכם עיניו בראשו: שבשמים דנין על כל מחשבה
ומחשבה, דבור ודבור, מעשה ומעשה.

החכם עיניו בראשו: העין רואה, ואצל החכם עיניו בראשו,
דהיינו השכל כאלו רואה הסוף.

מז. הזהר שלא תסמוך בלבבך: נראה הכוונה, שאינו יודע
ממש, רק הלב אומר לו שכן הוא, שמרגיש כך, אין לסמוך על
זה.

ושמע עצה: שעל כל פנים תשמע. אבל מוסר לא רק שמע,
אלא קבל.

ומכל משמר נצור לבך: הלב צריך משמר מיוחד ומעלה מכל
הרהור עברה.

מח. אל תקום ממִּטַּתְךָ בְּאִישׁ עֵצֶל כִּי אִם
בְּזִרְיוֹת בְּרִי לְעֶבֶד לְיֹצֵרְךָ.
מט. אל תֵּאָחֵר לְרוּץ אֶל בֵּית הַתְּפִלָּה. וְשִׁמְרֵתְ

מח. אל תקום ממטתך : אם קם בבקר בזריוות, כל היום נמשך
כן, והוא זריז אותו יום כולו ולא עצלן.

מט. אל תאחר לרוץ אל בית התפילה : הכוונה, אם מאחר
לבוא לתפילה ורץ, לא קיים המצוה שרץ לבוא, שכן אחר, אבל
כשלא מאחר ורץ, זהו עיקר המצוה לרוץ לבית הכנסת.

אל תאחר לרוץ : אף שרץ לפעמים, צריך לזוהר גם לא לאחר
וגם לרוץ. ותמהני שאין נזהרין היום לרוץ לבית הכנסת אף
שהוא דינא דגמרא ושלחן ערוך, ואולי בזמנם הדרכים לא היו
סלולות והריצה קשה היתה וכשמכל מקום אינו נמנע מוכיח
יותר חביבות המצוה. אבל היום אם מגיע לפני התפילה, לא
מוכח כשרץ שחביבה עליו המצוה. ומיהו נראה שראוי גם
היום לקיים המצוה כפשוטו, למהר בהליכתו סמוך לבית
הכנסת ממש, לקיים המצוה לרוץ לבית הכנסת.

רְגֵלְיָךְ פֶּן יִהְיוּ מְטוֹנָפוֹת. אֵל תְּשִׂים לְבָרְךָ אַחֲוֹרָנִית
בְּשַׁעַת הַתְּפִלָּה, וְהַתְּכוּיִן לְבָרְךָ לְיוֹצֵרְךָ.

ג. אֵל תְּדַבֵּר בְּלִעְגִי שְׁפָה וּבְלִשׁוֹן אַחֲרֵת כָּל עֵת

ושמור רגלך פן יהיו מטונפות: אף שרץ, יזהר מטנוף.

אל תשים לבך אחורנית: אסור למשוך הלב מתפילה כפי רצונו, רק יכוון לתפילה עצמה פירוש כל תבה ותבה.

והתכוין לברך ליוצרך: תדע לפני מי אתה עומד ומי שומע דבריך.

והתכוין לברך ליוצרך: לפעמים ברכה נפלטת מפיו ולא מתכוון כלל למי מברך, ויש ליזהר בזה מאד. ולרמב"ן, 'את שם ה' אלקיך תירא' היינו כשמזכיר שמו, עליו לירא ולא לזרוק ברכה.

ג. אל תדבר בלעגי שפה: נראה דלא מיירי בחזרת הש"ץ, שאז בודאי אסור, רק בכל מקום כשהש"ץ מתפלל, אף שכבר התפלל ושמע, לא ידבר אפלו בלעגי לשון, בשנוי וברמזים, שאינו שם לב לש"ץ ומפסיד לפעמים אמן, שצריך לשמוע הברכה ולענות עליה אמן.

שֶׁחֲזָן מִתְפִּילָל, וְתַעֲנֶה אֱמִן.

נא. אֵל תִּנְשֶׂה פְּגִיעַת הַמּוֹת שְׁתֵּבֵא פְּתָאם,
וְתִזְכֹּר מַעֲמַד הַדִּין.

נב. אֵל תִּתְעַסֵּק בְּמִצְוַה כְּדֵי לְקַבֵּל פָּרֶם וְאֵל

אל תנשה פגיעת המות: צריך לזכור תמיד יום המיתה, והיינו היום שימות בו, ויכין עצמו קודם.

נא. ותזכור מעמד הדין: לא רק העונשין, אלא המעמד, כשתשמע הטענות תבייש, והבושה היא העונש הכי נורא.

ותזכור מעמד הדין: הבעש"ט פרש 'אל נקמות ה' אל נקמות הופיע', היינו בעצם הופעתו כשיתגלה, נבוש ונכלם כל כך.

נב. אל תתעסק במצוה כדי לקבל פרס: נראה שאף שלענין תלמוד תורה לשון חז"ל הוא לעולם ילמד שלא לשמה, והיינו שדרך שלא לשמה יגיע ללשמה. מכל מקום במצוות ראוי להשתדל עוד יותר לקיימם באהבה, ועיין רמב"ם (פ"י מהלכות תשובה ה"ה) דמבואר שמחלק כמו שכתבנו בין תורה למצוות, עיין שם לשונו.

תִּרְחַק מִן הָעֵבְרוֹת מִפְּנֵי הָעֵנֶשׁ, רַק עֲבַד
מֵאַהֲבָה.

ליום רביעי

נג. אֵל תִּתְרַשֵּׁל בְּמִצְוָה אִם בָּאָה לְיָדְךָ וְתַעֲשֶׂנָּה
לְשֵׁם שָׁמַיִם בְּלֹא אֲחֹר.

נד. אֵל תִּתְעַצֵּל בְּבִרְכַּת הַלְּבָנָה שְׂאֵם לֹא זָכוּ
יִשְׂרָאֵל אֱלֹא לְהַקְבִּיל פְּנֵי שְׂכִינָה בְּכָל חֹדֶשׁ-

נג. ותעשנה לשם שמים בלי איחור: נראה, דהיינו כשאין
באיחור חסרון. אבל אל תאחר מפני כבוד שמים.

נד. אל תתעצל בברכת הלבנה: נראה ברמב"ם שחייבין מיד
כשרואה ביום ראשון, ורק אם איחר מברך אחר כך (עיין לשונו
פרק י' דברכות (הי"ז) שרק אם לא ברך בראשון מברך אחר כך "ואם לא ברך בראשון
מברך עד ט"ז", ומשמע שלכתחלה המצוה בתחלה ממש). ונראה, שלדבריו
אין להמתין למוצאי שבת או לד' בחדש, אלא ראוי לקבל פני
השכינה.

דיים.

נה. אל תעשה דבר שילעיגו הבריות, שדרךכם להעלים הטובות ולגלות הרעות.

אל תתעצל: פשוטו שראוי לברך מיד. שלא הזכיר שעור ז' ימים וכמקובלים. כיון שהוא כקבלת פני השכינה. ולכן נהגו לרקוד ולשמוח טובא. ויש גאונים שחששו לאיסור 'אין מעבירין על המצוות' כשדוחין הברכה ליום אחר ואפשר היום.

נה. אל תעשה דבר שילעיגו הבריות: כיון שאינם נוהגין איזה חסידות, מוצאים פגם במה שאתה עושה, ולכן טוב לא לדבר עם אחרים מזה.

אל תעשה דבר שילעיגו הבריות: ואף שברמ"א (סימן א) כתב שלא יחשוש לבני אדם המלעיגים עליו, היינו כשמחוייבין, אבל מילי דחסידות ראוי להסתיר ובפרט כשמלעיגים. ושמעתי מפי מו"ר הגה"צ רבי משה שניידער זצ"ל, בשם הגאון רבי הירש לוינזהן זצ"ל (חתנו של החפץ חיים זצ"ל) שהיום אין לחוש ליוהרא, ואדרבא אם יש יהודי שרוצה לדקדק ולהדר, ראוי שיהא בפרסום שידעו שהתורה חיה ומתקיימת ביד בני ישראל.

קלא ארחות ליום רביעי חיים

נו. אל תקלה אביך ואמך, ואל תצער אותם
ובכדם כפי יכלתך כל ימיהם.

נו. אל יהיו פניך זעומות נגד עוברים ושבים,
וקבל אותם בפנים מאירים.

נו. אל תקלה אביך ואמך: שלא יהיה מוראם קל בעיניך.
ומקרא מלא 'ארור מקלה אביו ואמו'. והכוונה, שיש חיוב
מורא, ועל כרחך המצוה לפחד שמא נוגע בכבודם (ועיין רבנו
יונה ש"ג כ"ג).

אל תקלה אביך ואמך וכו' כל ימיהם: כוונתו, אף שיצאת
מביתם ואתה נשוי - חיוב הוא כפי יכלתך. ואפלו אשה נשואה
חייבת כשאין בעלה מקפיד, כמו איש, וכמבואר בש"ך (יו"ד
ר"מ סקי"ט).

נו. אל יהיו פניך זעומות: הכנסת אורחים עיקרה באהבה
ושמחה, שהאורח ירגיש טוב, ובלאו הכי אין כאן מצוה.

נגד עוברים ושבים: מעיר אחרת ומתארחים אצלך, תראה להם
שמחה שיש לך אורח, עד שירגישו שהם עשו לך טובה, וזהו
בכלל מה שפירש 'ותנחמם בדברים'.

נח. אל תִשְׁכַּח לְהַעֲנִיךָ לָהֶם צְדָה וְלַעֲשׂוֹת
לְוַיָּה לָהֶם וּתְנַחֲמֵם בְּדַבָּרִים.

נט. אל תִּשְׂמֵחַ עִינֶיךָ לְמִי שֶׁעָלָה לְעֶשֶׂר יוֹתֵר
מִמֶּךָ, אֲלֵא לְמִי שֶׁהוּא תַחֲתֶיךָ.

ס. אל תִּבְהַל לְקִצְפוֹ מִשׁוֹם דָּבָר. וְהֵאָרֶךְ אַפְּךָ,
פֶּן תֵּאָבֵד אֶת חֲכַמְתְּךָ.

ותנחמם בדברים: שירגישו שיש להם אצלך בית ממש.

נט. אל תשים עינך למי שעלה לעושר יותר ממך: תביט
למטה ממך וראה אנשים סובלים ועניים, ואז תהיה תמיד
מאושר ושמח בחלקך. (ומפי מו"ר הגה"צ רבי משה שניידער זצ"ל שמעתי,
שבויילנא היה מנהג עתיק בזמנו שחסידים אנשי מעשה נהגו כל ערב שבת לבקר בבית
חולים, שיוכלו להודות לה' על חסדיו שהם בריאים!).

ס. אל תבהל לקצוף משום דבר: הכועס חכמתו מסתלקת
(פסחים טו.).

פן תאבד את חכמתך: כי בעת כעס השכל אינו שולט כלל.

סא. אַל תּוֹצֵא מִמֶּךָ עֲקָשׁוֹת פֶּה וְנִבּוּל פֶּה, כִּי
עַל כָּל דְּבָרֶיךָ תִּבְנֶה בְּמִשְׁפָּט.

סב. אַל תִּחְזֹק בְּעַסְךָ עִם תְּכַרְךָ יוֹם אֶחָד,

סא. אל תוציא ממך עקשות פה: עקשות פה, היינו שמדבר, ומוכיחים אותו שאינו נכון, והוא מתעקש להעמיד דבריו ולא מודה על האמת. ומשוה אותו לניבול פה החמור.

אל תוציא ממך עקשות פה וניבול פה: הדבר הכי גרוע הוא העקשנות, שאז אי אפשר להוכיח, וזה הכי גרוע עד שמדמה אותו לניבול פה. (ושמעתי מפי רבנו החזון איש זצ"ל, שכשמבררים בשדוך על מדובר או מדוברת, העיקר לברר אם הוא עקשן או היא עקשנית, שזהו פורה ראש ולענה לשלום בית לעתיד).

כי על כל דבריך תבוא במשפט: מבהיל עומק המשפט - על כל דיבור ודיבור. (מקובל אצלנו שאמו של הגר"א זצ"ל נראתה אליו בחלום, וגילתה לו שעומק הדין נורא מאד על כל דיבור ומחשבה ח"ו, ורבינו הגר"א זצ"ל נרתע מרוב פחד).

וְתִכְנַע לְפָנָיו לְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ מַחִילָה קֹדֶם.

סג. אל תדבר בצואר עֵתָק וְאֵל תַּעֲזוּ מִצַּח
שְׁלֵא לְקַבֵּל עֲלֶיךָ יְרֵאת שָׁמַיִם.

סד. אל תשיב לְמַחְרַפֵּיךָ וְלִמְכַוְּבֶיךָ, [נ"א
וְלִמְבַוְּיֶיךָ], וְתִשִּׁים יָד לִפְהַ וְשָׁתַק, פֶּן יַחֵם לְבַבְךָ.

סב. ותכנע לפניו לבקש ממנו מחילה קודם: לא פרש שימחל בלי שהשני יבקש, שזה לא מועיל, שהבקשה שמכניע עצמו, היא גופא סבת המחילה, רק מבקש ממנו וממילא השני נזכר ומבקש.

סג. אל תדבר בצואר עתק ואל תעזו מצח: דיבור עתק ועזות - סתירה ליראת שמים.

סד. אל תשיב למחרפֵיךָ: כשמחרפים ומבזים כפשוטו, הקב"ה גונז עבורו שכר מיוחד, ו'פן יחם לבבו' ויצעק ויגיע לעברות חמורות. (ויום יום אנו מתפללים "ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה").

סח. אַל תִּתְעַבֵּר עַל רִיב לֹא לָךְ, כִּי לְסוּף הֵם
יִשְׁלִימוּ בֵינֵיהֶם וְאַתָּה תִּשָּׂא רִבְכֶם.

סו. אַל תִּתְנַאֵה עַל הַבְּרִיּוֹת, וְתִהְיֶה שְׂפַל רוּחַ

סח. אל תתעבר על ריב לא לך: היינו כשאינו לשם שמים, שאינו אלא לזמן ולבסוף ישלימו, אבל לשם שמים ראוי להתערב.

ואתה תשאר בכעס: יש, שכדי לעשות שלום, אומרים לכל אחד שהצדק אמנם עמו אבל השלום חשוב יותר, וכשמתפשרים נשאר בכעס על המתערב שאמר לחברו שהוא צודק, וטוען אז מי בקש ממנו להתערב.

סו. אל תתנאה על הבריות: נראה דלא מיירי שהוא בעל גאווה כפשוטו, אלא הנהגתו כלפי הצבור דוקא בגאווה, וקא משמע לן שהנהגה נכונה היא בשפלות כל כך עד שדורסים עליו כפשוטו ולא אכפת לו, אבל מה שצריך שמינית שבשמינית, על זה אין לו לוותר, שיאבד לגמרי השפעתו.

וְכַעֲפָר שֶׁהֵכֵל דְּשִׁין בּוּ.

סז. אַל תְּהִי בּוֹ לְכָל אָדָם וְלֹא דְבָר, שְׂאִין לְךָ
אָדָם שְׂאִין לוֹ שְׁעָה וְאִין לְךָ דְבָר שְׂאִין לוֹ מְקוֹם.

סח. צַדֵּק צַדֵּק תִּרְדּוּף, כִּי רִדְף צַדֵּקָה וְחֶסֶד
יִמָּצֵא תִיִּים צַדֵּקָה וְכָבוֹד. וְאַל יַחֲסֵר מִמַּחְצִית

ותהיה שפל רוח וכעפר שהכל דשין בו: הכוונה נראה, שצריך להרגיש שמוכן שידושו בו שהוא באמת כלום.

סז. אל תהי בו לכל אדם: מבטל חברו בלי סבה מספקת, או מבטל את דבריו. כאלו אינו יכול לעשות מאומה וכדומה. ונראה שגם הוא עצמו ככל אדם ולא יבוז לכוחות עצמו שהוא כלום, שיכול להגיע לגדלות ממש ויכול לפעול הרבה.

סח. צדק צדק תרדוף: לא די לתת צדקה, רק צריכים לרדוף שיוכל לתת צדקה. ולא דוקא צדקה אלא צדק צדק, והיינו כשהולך לעשות צדקה יחפש אחר הצדקה הכי גדולה, לפי דיני הקדימה.

הַשְּׁקָל בְּכָל שָׁנָה בְּפַעַם אֶחָד, וּבְכָל חֹדֶשׁ וּבְכָל
 שָׁבוּעַ בְּפִי מִסֵּת יָדָךְ. וּבְכָל יוֹם לֹא תִחַסֵּר
 מִתְּנָה מוֹעֲטַת לְכָל הַפְּחוֹת קֶדֶם תְּפִלָּה. וְאִם

ואל יחסר ממחצית השקל בכל שנה בפעם אחד: מה שמפרש בפעם אחת, היינו דומיא דמחצית השקל שצריך ליתן הכל בבת אחת, וכמבואר ברמב"ם ריש הלכות שקלים, וקא משמע לן חידוש שלענניים גם כן המצוה כהאי גוונא בבת אחת דוקא.

ואל יחסר ממחצית השקל בכל שנה בפעם אחד: חידוש הוא, שבגמרא גיטין (ד:) איתא שלישיית השקל, וגם לא מצינו שבצדקה יש הלכה שצריך כאחד. ועיין בחדושי ארח ישרים שפרש שהפחיתו ערך המטבע.

ובכל יום לא תחסר מתנה מועטת לכל הפחות קודם התפילה: הנהגה טובה היא יום יום לתת לצדקה לפני התפילה ובזה התפילה מתקבלת, וכן מרן הגאון דבריסק זצ"ל כשבקשו לו להתפלל על חולה, הרבה פעמים מיהר לתת לקופת צדקה נתינה, וכדברי חז"ל (פ"ק דב"ב) לתת פרוטה לעני והדר מצלי, שזהו סגולה שהתפילה תקבל. וראוי שיהיה לכל בית כנסת קופה לענניים. ויש שנותנים באמירת ויברך דוד כשאומר 'ואתה מושל בכל'. וכמו שהביאו הפוסקים מהאריז"ל.

הַגִּיעַ לְמַעַשְׂרֵי תִתֵּן. וַיְהִי טָרֵף בְּבֵיתְךָ. בְּכֹל
 אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ תִּגְמַל הֵן לַחַיִּים הֵן לַמֵּתִים הֵן
 לְעֲנִיִּים הֵן לְעֹשִׂירִים.

ס.ט. רִצָּה בְּאֲשֶׁר יִרְצָה יוֹצֵרָךְ, שְׂמַח בְּחֻלְקְךָ
 אִם מְעַט וְאִם הַרְבֵּה. וְהִתְחַנֵּן לְפָנָיו תָּמִיד
 לְהַטּוֹת לְבַבְךָ לְעֲדוּתָיו. וּבְשֹׂאֵר דְּרָכֶיךָ הַשְׁלִיךְ

ויהי טרף בביתך: הכוונה, שכשנותן מעשר אולי דואג הוא לבני ביתו שעל ידי זה לא יהיה להם טרף, קא משמע לן שאין לדאוג שיהיה להם. וכבר אמרו חז"ל עשר בשביל שתתעשר.

ס.ט. רצה באשר ירצה יוצרך: הכוונה. תהא שבע רצון במה שהבורא ית"ש נתן לך. ושמח בחלקך שזהו חלקך בחיים.

והתחנן לפניו תמיד להטות לבבך לעדותיו: באורו נראה, שלמוד התורה פותח לב ושם בלב יראת שמים, וזהו שאומרים בכל יום 'הוא יפתח לבנו בתורתו וישם בלבנו אהבתו ויראתו', הרי מפרש שהתורה רק פותחת הלב, ובהתבוננות יגיע להטות הלב אליו ית"ש.

קלט ארחות ליום רביעי חיים

עַל ה' יִהְיֶה וְאֵל יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ לְהוֹצִיא לְכַבּוֹד
הַשַּׁבָּת וַיּוֹם מִזֶּבֶךְ כָּל הַצָּרִיךְ.

וְהַשְׁתַּדֵּל לְכַבֵּדוֹ וְלִקְבֹּלָם מִבְּעוֹד יוֹם. וְלִהְיוֹת עֵינֶיךָ
בָּהֶם בְּאֲכִילָה וּשְׂתִיָּה, וְחֲצִיזוֹ לְבֵית הַמְּדַרְשׁ.

וְכַבְּדוּהוּ בְּכַנִּיסָתוֹ וּבִיצִיאָתוֹ, לְעֶרְךָ שְׁלַחַן
בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת.

ואל יקשה בעיניך להוציא לכבוד השבת ויום טוב בכל
הצריך: נראה דדוקא בכל הצריך, אבל לא לבזבו אף להוצאות
שבת אלא כפי יכלתו.

ולקבלם מבעוד יום: והיינו לפני השקיעה לקבל בפה שבת
קדש.

וחציו לבית המדרש: יום טוב חציו לה' וחציו לכם, ולא מצינו
כן בשבת, רק בבוקר ממילא עוסק באכילה ושתייה ושינה,
וממילא נשאר רק חציו לה', עיין רמב"ם פרק ל' דשבת (ה"ו).

לערוך שלחן במוצאי שבת: כוונתו לא רק לאכול מלוה מלכה,
אלא לסדר שלחן עם מפה נאה לכבוד הסעודה, והרמב"ם (פ"ל

ע. אל תישן בעצל שנה רבה, ותרגיל את עצמך להקיץ בהנץ החמה, ולקול הצפור קום ממטתך.

עא. אל תתפלל בלא נקיות בפנים ובלא

דשבת ה"ה) כולל ומדמה יחד סעודת ליל שבת לחיוב סעודת מוצאי שבת קדש. ומשמע שחיוב הסעודה דמוצאי שבת קדש כסעודת שבת ממש, ושפיר דעת הגר"א שצריך פת דוקא, וכן מסדרים השלחן נאה דוקא, וכלשון הגמרא והרא"ש כאן, וכלשון השו"ע (סי' ש') ויערוך שלחן אף על פי שאין צריך אלא לכזית ותמוה שמזלזלין בחיוב זה.

ע. ותרגיל את עצמך להקיץ בהנץ החמה: נראה דהנץ החמה היינו בתחלתו והיינו עמוד השחר, וזהו שמסיים "ולקול הצפור", שהבחנת השכוי בין יום ללילה היינו בעלות השחר.

ותרגיל את עצמך להקיץ בהנץ החמה: נראה כוונתו כשהחמה מתחילה להנץ וניכר, והיינו סמוך לעלות השחר, וקול הצפור מעורר, והיינו בזמן עלות השחר.

טְהַרְתָּ, כִּי תִפְלֹתְךָ לֹא תִהְיֶה נִשְׁמָעַת.
עב. אֵל תִּתְפַּלֵּל כִּי אִם בְּכֹונֶת הַלֵּב וּבְנִחַת,
כְּדֵי שִׁישְׁמַע הָאֵזֶן.
עג. אֵל תִּשְׁבַּח צוּר יְלֹדְךָ וּמְחוֹלְלֶךָ וּבְכֹל דְּרָכֶיךָ
דַּעְהוּ וּתְבִיאֵהוּ [נ"א וּתְשׁוּהוּ] לְנִגְדְךָ תָּמִיד.

עא. אל תתפלל בלא נקיות כפים ובלא טהרה: אולי מלוכלכים אפילו טהורות שנטל ידיו, וחידוש הוא שתפילתו לא נשמעת, ודבריו חידוש הם, ליזהר מאד שהידים נקיות וגם נטולות, וכוונת הפסוק בנקיון גם כפשוטו שיהיו נקיים גם כן ולא רק נטולות.

עב. כדי שישמע האוזן: נראה דסבירא ליה כהגר"א שבתפילה צריך להשמיע לאזניו לצאת כראוי.

עג. ותביאהו לנגדך תמיד: שויתי ה' לנגדי תמיד צריך שיהא היסוד בחיי אדם, ובכל דבר לזכור שהקב"ה רואה הכל ועתיד ליתן דין וחשבון. ושמעתי מהגאון רבי ראובן בענגיס זצ"ל שביקר את הגאון האדיר רבי דוד מקרלין זצ"ל, ומצא שבדף

ליום חמישי

עַד. אֵל תִּרְבֶּה לְשִׂמְחָה. וְזָכַר, כִּי רוּחַ תִּיִּיד.

אַתָּה נוֹצֵר מֵעֶפֶר, וְאַחֲרֵיתָךְ רִפְּהָה.

עַה. אֵל תֹּאמֶר עַל שׁוֹם מִצְוָה אֲעֲשֶׂה אֹתָהּ

לְמַחֵר, שְׂמָא לֹא תִפְּנֶה לַעֲשׂוֹת.

שלמד בו היה כתוב באותיות בולטות 'שויתי ה'', ואמר שאינו רוצה לרגע להסיח דעת גם בעת שלומד מהבורא ית"ש.

עַד. אֵל תִּרְבֶּה לְשִׂמְחָה: בִּרְבוּי שִׂמְחָה הַעֲצָה הִיא לְזָכוֹר סוּפוֹ, דֵּהִינּוּ עֶפֶר, אֲבָל כְּשִׁיזְרוּ מִתְּגַבֵּר, הַעֲצָה הִיא 'רְגִזוּ' אוּ תִקְרָאוּ קְרִיאַת שְׁמַע, וְאִם לֹא מוֹעִיל, יִזְכוֹר יוֹם הַמִּיתָה, וְכַמְבוֹאֵר בְּבִרְכוֹת (ו: עיין שם).

וְאַחֲרֵיתָךְ רִימָה: זֶה מִבְּהִיל מָה סוּף הָאָדָם שֶׁהוּא מֵאֲכָל לְתוֹלְעִים, וּבַחֲיֵי הַבָּלוּ יִכּוֹל לְזָכוֹת אוּ ח"ו לְהַפְסִיד הַכֹּל.

עַה. שְׂמָא לֹא תִפְּנֶה לַעֲשׂוֹת: תִּמְהַנֵּי לְמָה לֹא קָאֵמַר שְׁנִדְר גְּדוֹל מִדִּין 'בְּפִיךָ - זוּ צְדָקָה', רַק הַכוּוֹנֶה שְׂמָא לֹא תִפְּנֶה לְמַחֵר

עו. אל תפרד מהגית [נ"א מהגיון] חכמה
ומוסר, ותתאבק בעפר רגלי חכמים והתחכם.
עז. אל תניח דרך חסידות אף על פי שמלעיגין

רק יום אחר סמוך, ועל זה אין אזהרת בפיך. ואולי בזריזים לבד
אין דין בפיך, או שמדובר באופן שאמר בלי נדר ואומר לחברו.

עו. אל תפרד מהגיית חכמה ומוסר: הכוונה, מלשמוע
מחכמים דברי חכמה ומוסר אל תפרד.

מהגיית חכמה ומוסר: אפלו אינך יכול ללמוד בפה, תהגה
בתורה, והיינו מחשבותיו יהיו בתורה.

ותתאבק בעפר רגלי חכמים: היינו שמוש תלמידי חכמים,
שרואה התנהגותם בכל פרט ופרט.

בעפר רגלי חכמים: ובפשוטו היינו לשבת לרגלי החכמים
לשמוע לקחם. ודרך דרוש יש להוסיף, הכוונה נראה, דאף
כשנראה לך שאין בדבריו ממש וכעפר.

עז. אל תניח דרך חסידות: נראה שהכוונה, שבשום אופן לא
יוותר על הנהגות דחסידות וקדושה.

עָלוּךְ, וְאֵל תִּבּוֹשׁ לְדַבֵּר מִצְוָה.

עח. אֵל תִּקְפוּץ יָדְךָ מִלִּיתֵן תְּמִיד אֶל הָעֲנִיִּים
וְלֹא־כִיּוֹנִים וּמִבְשָׂרְךָ אֵל תִּתְעַלֵּם.

עט. אֵל תֵּאָחֵר לְרוּץ וּלְמַהֵר וּלְהִכִּין לְפָנֶיהֶם

עח. אל תקפוץ ידיך מליתן תמיד: וכדרשת חז"ל: נתן תתן -
אפילו מאה פעמים.

ומבשרך אל תתעלם: לא תעשה עצמך כאלו אינך קרוב, רק
חייב אתה להקדימו לשאר עניים.

ומבשרך אל תתעלם: הקרובים הם קודם בצדקה. ומבשרך
אל תתעלם: חובה מיוחדת היא לתמוך בקרובים, ויש אומרים
שכופין לתת לקרובים נצרכים, ועיין קדושין (ח:) בסמוך עלה
מהו.

עט. אל תאחר לרוץ: בפסוק נאמר 'וירץ אברהם' וכמו מצוה
לרוץ לבית הכנסת משום שחביב עליו, גם באורחים כשרץ
מוכיח שאין האורחים עליו למשא רק רץ לכבדם, והכנסת
אורחים כקבלת פני השכינה.

שְׁלַחַן וְלֶחֶם, כִּי שָׁמָּה הֵם רְעֵבִים.
פ. אֵל תִּתְעַצֵּל לְהַבִּיא מֵעֵשֶׂר אֶל בֵּית הָאוּצֵר,
כִּי מִתֵּן בְּפִסְתֶּר יִכְפֶּה אָף.
פא. אֵל תִּבְיֵט לְמִי שֶׁהוּא קָטָן מִמֶּךָ בְּעִבּוּדָה
וּבִירְאָה, כִּי אִם לְגָדוֹל מִמֶּךָ.
פב. אֵל תָּרִים יָדְךָ עַל חֲבֵרְךָ, וְאָף אִם הוּא

כי שמא הם רעבים: וברעב אסור בלא תאחר דקיימי עניים, עיין שער-הציון הלכות סוכה (תרל"ט) שאם ממתין ליל סוכות עד חצות כשיש גשם, עלול לעבור בבל תאחר דקיימי עניים, והיינו האורחים אצלו שצריכים לאכול.

פ. אל תתעצל להביא מעשר אל בית האוצר: צריך בכל בית בית אוצר שאוצר בו כסף לעני, שכשיגיע יתן לו מכסף מעשר.
פא. אל תביט למי שהוא קטן ממך בעבודה וביראה: כשמסתכל למטה מרגיש סיפוק, אבל למעלה מזרז אותו להגיע למעלתו.

מְקַלֵּל אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ בְּפָנֶיךָ.

פג. אַל תּוֹצִיא דְבָרָה וְלִשׁוֹן הָרַע עַל שׁוֹם בְּרִיָּה.
וְלֹא לְזוֹת וּרְכִילוֹת.

פב. אל תרים ירך על חברך, ואף אם הוא מקלל את אביך ואת אמך בפניך: נראה שאף שמצוה למנוע חברו מאיסור, ולהרבה פוסקים מכין אותו עד שתצא נפשו, עיין נתיבות המשפט (סימן ג), כאן הכוונה שאם הוא חצוף כל כך לקלל אביך ואמך, כשתוכיח אותו בהכאה עלול להחמיר בחוצפתו, ומוטב לעזוב אותו לגמרי.

פג. אל תוציא דבה ולשון הרע על שום בריה: מוציא דיבה היינו מגלה סוד, עיין יומא (ד:) שאסור. ואולי נתכוון אפלו לגוי, שאם מתרגל לכך, גם ליהודי ידבר כך, אבל מדינא אין איסור לדבר לשון הרע על עכו"ם.

ולא לזות ורכילות: מבאר דגם לזות שפתים אסור, והיינו לזלזל בשפתיו אף כשאין בזה היזק לחברו, ואפלו על עצמו צריך להזהר שלא יגרם שידברו עליו, ונאמר הסר ממך עקשות פה ולזות שפתים.

פד. אל תהי נבהל להשיב בעזות למי שאמר
דברים אשר לא טובים.

פה. אל תשמיע בחוץ קולך, ואל תהיה צוחה
כבהמה. ודבריך יהיו בנחת.

פו. אל תלבין פני חברך ברבים, כי העושה כן
אין לו חלק לעולם הבא.

פד. אל תהי נבהל להשיב בעזות למי שאמר דברים אשר
לא טובים: העיקר להשתדל לכתחלה בדרך שלום וטוב, ולא
בעזות, שמועיל יותר.

פה. ואל תהיה צוחה כבהמה: בן תורה נכר מצורת דבורו,
ודברי חכמים בנחת נשמעים.

פו. אל תלבין פני חברך ברבים, כי העושה כן אין לו חלק
לעולם הבא: פרוש דבריו, העושה כן הריהו כרוצח ואין לו
חלק לעולם הבא. ובתוס' סוטה (י) כתבו שיהרג ואל יעבור
באסור מלבין פני חברו ברבים, וכך כתב רבנו יונה בסימן

פו. אַל תִּרְאֶה יְכַלֵּת נֶגֶד שׁוֹם אָדָם אִם יָדָךְ
נִגְבְּרָה, כִּי לֹא תִדַּע אִם תִּחְלֹשׁ.

פח. אַל תִּרְדֹּף אַחַר הַכְּבוֹד, וְאֵל תַּעֲלֶה
בְּמַעֲלָה שְׂאִינָה רְאוּיָה לָךְ.

פט. אַל יִכְבְּדוּךָ בְּנֵי אָדָם פֶּן יִבְעֹט וַיִּשְׁפִּילְךָ.

צ. אַל תִּרְף יָדְךָ מִלְּבַקֵּשׁ רַעִים וְאוֹהֲבִים, וְאֵל

ש"ג ע"ש. והדברים מבהילים ממש, וצריכים ליזהר בזה מאד.
ו"ברבים", היינו שלושה, ואף המבייש והמתבייש בכלל.

פח. אל תרדוף אחר הכבוד: ואפלו אם מגיע לך, לא כדאי
לרדוף אחריו, שכבוד הוא שכר רב ומנכין אותו מחיי עולם
הבא, שזהו כעין שכר רוחני, ואם אין רודף, גם כן לא כדאי
לעלות במעלה שאינו ראוי לו.

צ. אל תרף ירך מלבקש רעים ואוהבים: כשיש לו רעים
ואוהבים ומקדש השם בהליכותיו, משפיע עליהם והם עליו,
והדבק טוב.

ימעט לפניך שונא אחד.

צא. אל תגנה מקח חברך, ואל תחליש דעתו
כי זה מנהג לחסרי דעת.

צב. אל תאמר בצדקתי [נ"א בצדקתי
העשרתי] ותירא שלא תקבל שכרך בעולם

ואל ימעט לפניך שונא אחד: שאפלו לשונא אחד יש סבה,
ואם הולך בדרך ישר הקב"ה עוזר לו ואין לו שונאים.

שונא אחד: הכבוד מעורר קנאה, ולכן ימנע ממנו. וכן היא
סבה לעין הרע.

צא. אל תגנה מקח חברך: בכתובות (ד.) איתא, מי שלקח
מקח רע מן השוק, ישבחנו בעיניו, עיין שם.

תָּוָה.

צג. אַל תַּטֵּה אֶת חֲבֵרְךָ מִדֶּרֶךְ טוֹבָה אֶל דֶּרֶךְ
רָעָה, כְּגוֹן מִסִּית וּמְדִיחַ וּכְיוֹצֵא בְּזוּהַ.

צד. אַל תֹּאכַל אֲכִילָה גְּסָה עַד שֶׁתִּמְלֵא כֶּרֶסְךָ,

צב. אל תאמר בצדקתי ותירא שלא תקבל שכרך בעולם הזה: דבריו מלהיבים, שאם יש לאדם עושר ונחת, ידאג שמא מנכין לו מזכויותיו, והעצה להרבות בצדקה ומעשים טובים.

ותירא שלא תקבל שכרך בעולם הזה: הדברים מבהילים שצריך לירא, והיינו מורא ממש שמא קיבל שכר מצוותיו בעולם הזה, עיין סנהדרין (קא.).

צג. אל תטה את חברך מדרך טובה: כגון מסית ומדיח. מבואר שאם מטה חברו, הוא כמסית ממש.

צד. אל תאכל אכילה גסה עד שתמלא כרסך: נראה מזה, דשיעור אכילה גסה היא מלוי כרס, וכשאוכל במלוי כרס, הרבה חלאים באים. אל תאכל אכילה גסה: עיין רמב"ם פרק ד מהלכות דעות שצריך לפחות כמו רבע משביעתו.

כִּי הִרְבֵּה חֲלָאִים בָּאִים עַל רַב אֲבִילָה.
צ.ה. אַל תְּהִי בְּסוּבְאֵי יִין בּוּזְלֵי בֶּשֶׂר, פֶּן
תִּשְׁכַּח אֶת בּוֹרְאֶךָ וְתַחֲלִיא. [נ"א וְתַחֲטֵא].
צ.ו. אַל תִּטְוִיל אִימָה יִתְרָה בְּתוֹךְ בֵּיתְךָ כִּי
הִרְבֵּה קְלֻקּוּלִים בָּאִים עַל רַב מוֹרָא.
צ.ז. אַל תִּתְיַחַד עִם שׁוֹם אִשָּׁה חוּץ מֵאַשְׁתְּךָ
וְאַמְךָ וּבִתְךָ, וְאַפְלוּ עִם שְׁתֵּי נָשִׁים.

צ.ה. אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר: האיסור אינו חמור מצד עצמו, אבל מביא לשכחת הבורא, ומקורו מלא 'פן תשכח את ה' אלקיך', ורם לבבך ושכחת.

צ.ו. כי הרבה קלקולים באים על רב מורא: יפחדו ולא יגידו לך כשנכשלו, משום שמפחדים.

צ.ז. אל תתיחד עם שום אשה חוץ מאשתך ואמך ובתך: מבואר מדבריו דסבירא ליה שעם אחותו אסור מן הדין ביחוד.

צח. אל תשבח אשה בפייה. ובטוב מעשיה,
יאשרוה השומעים.

צט. אל תתן תפארת לעצמך ואל תיקר גופך
בעיניך ותקטין את עצמך.

ק. אל תבהל מעשיך.

צח. ובטוב מעשיה: חידוש הוא לא לשבח אשה בטוב
מעשיה. וכנראה חוששים שזה יביא לקירוב ביניהם.

צט. אל תתן תפארת לעצמך: מקרא מלא 'יהללך זר ולא פיך'.

ואל תיקר גופך בעיניך: נראה הכוונה, שמפריז בצרכי גופו
ומבלה על זה זמן וטוען שזה לשם שמים, שהכל לבריאותו.

ותקטין את עצמך: יחשוב מי אנכי שהקב"ה מתחסד עמי כל
כך.

ק. אל תבהל מעשיך: תשקול היטב ולא תעשה בבהילות
ועצבנות.

קא. אל תרבה לדבר בדברים המועילים,
ובלא נזק, כי אם בקצור לשון.

קב. אל תרף ירך לקנות לך חבר נאמן ושמור
אותו ואל תאבדהו כי טוב.

ז אדר - יא אדר • עד סוף הספר, והקדמת ארחות צדיקים

ליום ששי

קג. אל תפתה את חברך בשפתי חלקות

קא. אל תרבה לדבר בדברים המועילים: תדבר בקצור גם
מה שצריך. שאז יוקירו דברים שלך, שאין אתה מפטפט סתם.

קב. אל תרף ירך לקנות לך חבר נאמן: קנה לך חבר, היינו
כפשוטו, לקנות כפשוטו, והיינו אף שעולה לך כסף.

ושמור אותו ואל תאבדהו כי טוב: חבר טוב ומסור לא יסולא
בפז, ולכן יש ליזהר מאד לא לאבדהו.

וּבַחֲנִיפוֹת, וְאֵל תִּדְבֹר בְּלֵב וְלֵב.

קד. אֵל תִּכְעִים [נ"א תוֹנָה] לְשׁוֹם נִכְרֵי בִי אִין
עֲבוּ"ם שְׂאִין לוֹ שְׁעָה וְעִבְרַתֶם שְׁמוּרָה נִצַּח.

קה. אֵל תִּתְחַבֵּר לְאָדָם רַע וְחוּטָא וְכַעֲסָן
וְכַסִּיל פֶּן תָּבִיא בְּלִמּוֹת עֲלֶיךָ.

קג. אל תפתה את חברך בשפתי חלקות ובחניפות: לרמות
חברו בחנופה ולא אמת, שאז לא ישיג בזה מאומה.

קד. אל תכעיס לשום נכרי: ויש גורסים אל תונה לשום נכרי,
ואף שאונאת נכרי התירה תורה, וגם בדיניהם כיון שהסכימו
שניהם אין בזה עוול, צריך לומר שאם הם בכעס, מקפידים.
ויותר נראה הגירסא אל תכעיס.

ועברתם שמורה לנצח: הגוי נוקם ונוטר בלי רחמנות כמו
הגבעונים.

קה. אל תתחבר לאדם רע וחוטא וכעסן וכסיל: האיסור לא
רק לרע וחוטא, אלא גם לכסיל אל תתחבר.

קו. אל תעלה בדעתך לנצח את החכם כי לא
תרבה על חכמתך חכמה.

קז. אל תהי קפדן לדבר מועט נגד שום אדם
פן תלקט שונאים על חנם.

קח. אל תהי להוט לדעת הסתרים שבין אדם
לחברו ודבר המבסה ממוך.

קו. אל תעלה בדעתך לנצח את החכם: מראה חכמתו יותר
מחכם, וזהו כוונתו אל ישיג בזה דבר.

אל תעלה בדעתך לנצח את החכם: נראה כוונתו, דמיירי
שרוצה להתכבד בקלון החכם, דמראה שאינו חכם כל כך,
ובזה מדמה שהוא יותר טוב, וידע שאינו כן וכו'.

קז. אל תהי קפדן לדבר מועט: אף שבזה הקפידא מועטת ולא
כל כך, תיזהר, שעל ידי קפידא מלקטים שונאים.

קח. אל תהי להוט לדעת הסתרים: הולך רכיל מגלה סוד
ומפציר לגלות לו.

קט. אל תעש בסתר מה שתתבייש בגלוי ואל
תאמר מי רואני.

קי. אל תחשוב עון למי שיבא להתנצל לפניך
אם אמת ואם שקר.

קיא. אל תסמוך ליד מתנת בשר ודם ותעבד

קט. אל תעש בסתר מה שתתבייש בגלוי ואל תאמר מי
רואני: עיקר יראת ה' לפחד שהקב"ה רואה ורושם הכל ממש.

קי. אל תחשוב עון למי שיבוא להתנצל לפניך אם אמת
ואם שקר: ביאורו, דעצם הדבר שמתנצל, דבר גדול הוא,
ואל תעכבו, ואף שתירוצו לא נכון, אל תעכבו להתנצל, שזה
לכשלעצמו ענין גדול הוא, שעל כל פנים מתנצל.

קיא. אל תסמוך ליד מתנת בשר ודם: נראה דמיירי בבטלן
שאינו לומד ואינו עובד, רק סומך על שיתנו לו. ושפיר קאמר
שכדי שיהיה לך זכות לבקש מזונות, תוכיח שאתה מוכן לעבוד
ולא בטלן שאינו מוכן לעבוד וסומך על הצדקה שנותנים לו,
אלא אם כן זוכה הוא שתורתו אומנותו, שאין לך פעולה כמוהו
לטובתו ולטובת העולם כולו.

לְבַקֵּשׁ מִזִּנְוֹתֶיךָ.

קיב. אַל יְהִי מִמּוֹן שְׁלֶךָ חֲבִיב עָלֶיךָ יוֹתֵר מִגּוֹפְךָ,
כְּמוֹ לַעֲבֹד עַל הַמַּכֶּס וְלִלְכֵת יְחִידִי.

קיג. אַל תִּתֵּן בְּלִבְכֶךָ קִנְיָאָה שְׂוֹזָה הִיא חוֹלָה רָעָה
שְׂאִינן לָהּ רְפוּאָה.

בְּמַהְדוּרַת הַתּוֹי"ט אֵין תַּקְנָה קו"ד בְּלָל. הוֹסְפָנוּ הַתַּקְנָה
עַל פִּי פֶתַח יָד.

קיד. אַל תִּהְיֶה רְגִיל לֹא בְּשִׁבּוּעָה וְלֹא בְּנִדְרִים כִּי

קיב. אל יהי ממון שלך חביב עליך יותר מגופך, כמו לעבוד
על המכס וללכת יחידי: באורו, לזוהר לא להסתכן להשיג כסף
על ידי שמשמט ממסים, שמא יתפסו אותו ומסתכן בבית
סוהר. וללכת יחידי: הכוונה בדרך מסוכן דוקא.

קיג. אל תתן בלבבך קנאה: ביאורו, שאם מכניס בלבבו לידע
עושר חברו כדי לקנא אותו, גרוע מאד וכחלי שאין לו מרפא.
קשה ליפטר ממדת קנאה, שלעולם אינו שבע כשרואה אחרים
שיש להם.

בְּעֵינַי נִדְרִים בְּנִים מִתִּים.

קטו. אל תרגיל לשבע על גופך ואפלו על דבר
אמת.

קטז. אל תאחר לעשות תשובה שלימה, ולבקש
רפואה לחלי נפשך.

קטו. אל תרגיל ליסבע על גופך : לכאורה על גופו הוא שבועה
וחמור מאד ולמה מזהיר רק לא להתרגל. ואולי לא נתכוון
בחיינו אלא על גופו היינו האיברים, ולא חיינו בכלל. שחמור
טפי.

קטז. אל תאחר לעשות תשובה : כל מה שמאחר נטמא יותר
וקשה טפי לשוב.

אל תאחר : מלשונו מוכח לא לאחר וגם שצריך תפילה לבקש
לחולי נפשו.

קיו. אַל תַּעֲמַל לְרוּחַ, וְאַל תִּשְׁמַע דְּבָרִים
בְּטִלִּים.

קיא. אַל תִּכְנֶנָּה שֵׁם רַע בִּי הַמְכַנֶּה שֵׁם לְחֵבְרוֹ
אִין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא.

קיב. אַל תִּבְטַח בְּעֲשָׂרְךָ בִּי הַבּוֹטֵחַ בְּעֲשָׂרוֹ

קיו. אל תעמול לרוח: עמל תורה בלי יראת שמים, לריק
תורתו וחכמתו.

אל תעמול לרוח ואל תשמע דברים בטלים: אם עמל בתורה
מראה בזה חשיבות תורה, וכשמדבר דברים בטלים, מקלקל,
דנראה שאינו חשוב בעיניו.

דברים בטלים: דברים בטלים מרחק האדם מרוחניותו.

קיט. אל תבטח בעשרך: נראה כשצבור מתאספים לתקנתם
והוא מדמה שהוא עשיר ואינו צריך, מלקט שונאים ויכשל
תחתם.

אל תבטח בעשרך: בוטח בעשרו שאינו צריך אף אחד, מזלזל
בסוחרים, ולבסוף יכשל בכך.

מִלְקַט שׁוֹנְאִים, וַיִּכְשֵׁל תַּחַת שׁוֹנְאָיו.

קכ. אַל תְּהִי סָרְבֵן אֶל אַנְשֵׁי עִירָךְ, לְבַטֵּל
רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹן אֲחֵרִים.

קכא. אַל תִּרְגֵּיל עֲצָמְךָ לֶאֱכֹל חוּץ מִבֵּיתְךָ,
עִם קְבוּץ הַרְבֵּה, שְׁלֹא לְסַעֲדַת מְצוּהָ.

קכב. אַל תִּשְׁבֵּר [נ"א תִּשְׁבֵּר] גּוֹפֶךָ לְהַשְׁתַּכֵּר
מִיּוֹן, פֶּן תִּהְיֶה מְגֻנָּה וְתִנָּבֵל אֶת פִּיךָ וְתִתְחַרַּט.

קכ. אל תהי סרבן אל אנשי עירך: אף שאתה מבין אחרת
מהם, תיכנע ואל תפרוש מהציבור.

קכא. עם קיבוץ הרבה שלא לסעודת מצוה: בקיבוץ ולא
למצוה עלולים ליכשל בקלות ראש ושחוק.

שלא לסעודת מצוה: סעודות הרשות ולבלות עם חברים מביא
לריבוי דברים בטלים.

קכב. אל תשבר גופך להשתכר מייין: השיכור אינו שולט על
עצמו, ומדבר דברים שאינם הגונים.

קבג. אל תכעס באשתך, ואם רחקת אותה
בשמאל קרב אותה בימין פלא אחור.

קכד. אל תבזה את אשתך וכבד אותה,
ותסירנה מן החטא.

קכה. אל תהי רגיל לישב עם הלצים פחותי
הנפש פן יחטיאוך.

קכו. אל תתעצל לבקש חכמה, וליסר את

קבג. אל תכעס באשתך: ריב עם אשתו ואין שלום בית,
מקלקל מאד, ויש להשלים מיד ולא לאחר, וזה גם מפריע
בחנוך הבנים מאד.

קכד. ותסירנה מן החטא: נראה דלא נתכון רק לזנות, אלא
חטא לשון הרע ובזיון שמבזה אותה ומאבד בכך השפעתו
עליה.

קכה. אל תהי רגיל לישב עם הלצים: מקרא מלא 'ובמושב
לצים לא ישב', כי בישיבה שותף עמהם בליצנות.

חֲבֵרֶךָ בְּסֵתֶר וְדַרְךְ כְּבוֹד.

קכז. אל תדבר בלא עתו ונדבר שאין בו תועלת ושומר פתחי פיו.

קכח. אל תדבר עם מהולל ומשנע שלא יקבל דבריך ויבזה אותם.

קכו. ולייסר את חברך בסתר ודרך כבוד: כשם שאתה תבחר זמן המתאים לעצמך, גם לתוכחה כן.

קכז. אל תדבר בלא עתו: אפלו כשאתה צריך לדבר, תבחר זמן המתאים, שלא להוציא דברים לבטלה.

ושמור פתחי פיו: לשמור פיו במה שיוצא כמו הנכנס במאכלות.

קכח. שלא יקבל דבריך ויבזה אותם: אתה מכשילו לדבר דברים אסורים.

קכט. אל תהי כפוי מזוֹבָה, וכִבֵּד כָּל מִי שִׁפְתָּח
 לְךָ פֶּתַח לְבַקֵּשׁ דֵּי סְפוּקָה.

קל. אל תוציא מפיך דבר שקר וכזב, ונאמן
 לְכָל אָדָם וְאֶפְלוּ לְנֹכְרֵי.

קלא. אל תתעצל להקדים שלום לְכָל אָדָם,
 וְאֶפְלוּ לְנֹכְרֵי מִפְּנֵי דְרָכֵי שְׁלוֹם.

קלב. אל תרניל עצמך לעמד, כי אם אצל

קכט. אל תהי כפוי טובה: בפסוק אנו מוצאים הכרת הטוב,
 ואפלו למצרים 'לא תתעב מצרי' שהיה לך אכסניא אצלו
 בשעת הדחק.

קל. ונאמן לכל אדם ואפלו לנכרי: קידוש השם הוא כשיהודי
 יש לו שם גם אצל הנכרים שיהודי ישר ונאמן הוא.

קלא. ואפלו לנכרי: בברכות (יז) איתא שרבן יוחנן בן זכאי
 הקדים שלום לכל אחד אפלו לנכרי.

חכם, ושמע והאזן דבריו.

ליום השבת

ארח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול ממה

א. שיפריש מעשר מכל רוח שיביא ה' יתעלה לידו.

ב. שיתן מיד לצדקה אשר תשיג ידו, ולסוף כל חדש ולסוף כל שנה זהב וחיצי.

קלב. כי אם אצל חכם : זהו מצות עשה 'ודבקת בו' - בתלמיד חכם. וכמבואר בחז"ל.

א. שיפריש מעשר מכל רווח : ההפרשה גופא מצוה ותיקון היא אף שלא נתן עדיין.

ב. שיתן מיד לצדקה אשר תשיג ידו : מצות צדקה לפי רווחיו, אבל כשם שבמקדש כל אחד נתן חצי שקל. חייב כל אחד לתת סכום כל חודש ושנה.

- ג. שִׁיתְפַּלֵּל עָרַב וּבִקֵּר בְּכָל יוֹם עִם הַצָּבוּר.
- ד. שִׁינִיחַ תְּפִלִּין בְּכָל יוֹם.
- ה. שִׁיקְבַּע מְזוּזָה בְּכָל שְׁעָרֵי בֵּיתוֹ הַמְּחֻיָּבִים
בְּמְזוּזָה.
- ו. שִׁיקְבַּע עֵתִים לַתּוֹרָה.

ג. ויתפלל ערב ובקר בכל יום עם הצבור : נראה שעם הצבור, היינו להתחיל עמהם, אף שאין הש"ץ מוציאם להוי ביחד ממש נקרא עם הצבור.

ד. שיניח תפלין בכל יום : בזמנו יש שהקילו מפני נקיות הגוף ולא הניחו תפלין.

ה. שיקבע מזוזה בכל שערי ביתו המחוייבים במזוזה : בודק כל שער ופתח בביתו, ומניח בימין או שמאל כפי ההלכה.

ו. שיקבע עתים לתורה : קובע היינו קבוע ממש כפשוטו, ולא שלומד רק כשיש לו פנאי, וכל שכן כשחוטף מזמנים המיועדים למשא ומתן, מראה אמונה שמאמין שהפרנסה מיד ה'.

- ז. שִׁיחֵיה נַאמֶן בְּמִשְׁאוֹ וּבְמִתְּנוֹ וּבְדַבְּרוֹ.
ח. שִׁיכְבֵּד לִזְמֵדֵי תוֹרָה בְּכָל יְכָלָתוֹ.
ט. שִׁיזְכִּיחַ אֶת עַמִּיתוֹ וְלֹא יִשָּׂא עָלָיו חֲטָא.
י. שִׁיִּדְרִין אֶת חֲבֵרוֹ לְכַף זְכוּת.
יא. שִׁימְחֵל בְּכָל לַיְלָה קֶדֶם שִׁילִין לְכָל מִי

ז. שיהיה נאמן במשאו ובמתנו ובדבורו: שאלה ראשונה ביום הדין היא 'נשאת ונתת באמונה', וזהו עיקר גדול, שאם נושא ונותן באמונה, שאי אפשר לחטוף מה שלא נגזר לו, יקבע עתים יותר לתורה שפרנסתו בטוחה ביד אלקינו ית"ש.

ח. שיכבד לומדי תורה בכל יכלתו: בכל יכלתו ולא לצאת ידי חובה לבד, ודבריו מוסר השכל.

ט. שיוכיח את עמיתו ולא ישא עליו חטא: ולא ישא עליו חטא לביישו שזהו אסור חמור.

שחטא לו בדברים.

יב. שישתדל להכניס שלום בין איש לאשתו
ובין אדם לחברו.

יג. שיזהיר את בני ביתו על התפלה ועל
נטילת ידיים ועל ברכת הנהנין.

יד. שיפרע התמיד בכל ששני.

טו. שילמד הפרשה בכל שבוע שנים מקרא

יא. שימחל בכל לילה קודם שילין לכל מי שחטא לו בדברים:
דייק לומר בדברים, אבל אינו מוחל אותו לחיובי ממון.

יב. שישתדל להכניס שלום בין איש לאשתו ובין אדם לחברו:
ולהבאת שלום בין איש לאשתו התיר בפסוק מחיקת השם.
ובין אדם לחברו. שאין לך כלי המחזיק ברכה יותר משלום.

יג. שיזהיר את בני ביתו על התפילה ועל נטילת ידיים ועל
ברכת הנהנין: נראה להזהירם היינו ללמוד עמם ההלכות.

וְאַחַד תִּרְגְּמוּם, וּפְרוּשׁ רִשׁׁי ז"ל.

טז. שִׁיקְרָא אַגְרַת הַתְּשׁוּבָה שְׁחַבֵּר רַבְנֵנוּ יוֹנָה ז"ל בַּשְּׁבוּעַ שְׁיַחֲוֹל רֵאשׁ הַשָּׁנָה לְהִיּוֹת בְּתוֹכָהּ.

יז. שִׁיקְבַע סְעֵדָה שְׁלִישִׁית בְּכָל שַׁבַּת אַחַר מִנְחָה.

יח. שִׁיכְבֵּד אֶת הַשַּׁבַּת בְּכַרְבַּת ה' אֱלֹקֵינוּ אֲשֶׁר

טו. שילמוד הפרשה בכל שבוע שנים מקרא ואחד תרגום ופרוש רש"י ז"ל: מחוייב מדינא תרגום ורש"י. ונראה, שאם אינו מבין תרגום לא יצא אם אינו מבין הפסוקים. ובעוונותינו הרבים היום מזלזלין בחיוב שמו"ת אף שחיוב גמור הוא מדינא דגמרא, וראוי להזהיר על כך.

טז. שיקרא אגרת התשובה שחבר רבנו יונה ז"ל בשבוע שיחול ראש השנה להיות בתוכה: לקרוא כבר קודם ראש השנה וכל שכן בעשרת ימי תשובה.

יז. שיקבע סעדה שלישית בכל שבת אחר מנחה: כוונתו שלפני מנחה אין לאכל סעודה גמורה.

נָתַן לוֹ.

יט. שִׁיעֶרְךָ שְׁלַחַן בְּכָל מוֹצָאֵי שַׁבָּת וְיֹאכַל אֶפְלוֹ דְּבַר מוֹעֵט.

כ. שִׁיִּיעַ לַחֲבֵרוֹ בְּכָל מַה שִׁיִּצְטָרְךָ בְּגוּפוֹ וּבְדַבְּרָיו.

כא. שִׁיתוּדָה בְּכָל לַיְלָה קִדְּם שִׁיִּישַׁן מְלַבֵּד

יח. שיכבד את השבת כברכת ה' אלקיו אשר נתן לו: ולא יפריז אלא כפי כוחותיו.

יט. שיערך שלחן בכל מוצאי שבת ויאכל אפלו דבר מועט: עריכת השלחן מעיקר המצוה במוצאי שבת, שמלבד האכילה עורך שלחן יפה, והגר"א זצ"ל החמיר מאד בחיוב סעודה זאת. והכוונה לקבוע סעודה על הפת.

כ. שיסייע לחברו בכל מה שיצטרך בגופו ובדבריו: צדקה אינו רק בממון אלא גם בגופו עוזר ומסייע, ואפלו ברוחניות עוזר לו בלימוד.

הַלֵּילוֹת שֶׁהֵן אֲסוּרוֹת בְּהַסְפָּד וּבְתַעֲנוּת
וְיִתְאָבֵל עַל עֲוֹנוֹתָיו וְעַל אֶרֶץ גְּלוּתָנוּ וְעַל
חֲרַבַּן בֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ וְתַפְאֲרֵתָנוּ שִׁיבְנָה בְּמִתְרָה
בְּיָמֵינוּ.

כב. שִׁיעֲשֵׂה יוֹם אֶחָד תַּעֲנוּת בְּכָל חֹדֶשׁ בְּיוֹם
שְׁקוּרִין בַּתּוֹרָה וְאִם לֹא יָכוֹל לְהִתְעַנוֹת שְׁיִתֵּן
שְׁנֵי פְּשִׁיטִין לְצַדֻּקָה.

כג. שְׁיִקְיִם בְּהַצְנֵעַ לְכַלְכֵּל מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים

כא. שיתוודה בכל לילה קודם שיישן מלבד הלילות שהן
אסורות בהספד ותענית: מבאר שאסורים נמי בודוי. ויבדוק
מעשיו כל לילה שיהא מארי דחושבנא ושכרו רב מאד. ועל
חורבן בית המקדש, שחלול השם בכך.

כב. שיעשה יום אחד תענית בכל חודש ביום שקורין בתורה:
ואולי יוצאין בערב ראש חודש וכמנהג אותם שצמים ערב
ראש חודש, אבל לשוננו 'ביום שקורין בתורה' לא משמע שלזה
נתכון.

קעא ארחות ליום השבת חיים

כִּי הוּא עֲבוֹדַת ה' יְתַבְרַךְ הַנִּבְחָרַת וְהַרְצוּיָה
לְפָנָיו.

סְלִיק

כג. שיקיים בהצנע לכת כל מעשיו הטובים כי הוא עבודת ה'
יתברך הנבחרת והרצויה לפניו: הצניעות בעבודת ה' נבחרת
ורצויה. ושמעתי מאמי ע"ה, שהמלים האחרונות ששמעו מפי
אבי זצ"ל היו 'הצנע לכת את ה' אלקיך', וזו צואתו האחרונה.
ת.נ.צ.ב.ה.

שויתי ה' לנגדי תמיד

לוח 'קנין חכמה'

טז שבט תשע"ז - טז חשוון תשע"ט

שבו פרשת	תאריך	קנין חכמה*
יתרו	טז שבט - כ שבט	תומר דבורה הקדמה עד פרק א מידה ו
משפטים	כג שבט - כז שבט	מידה ז עד סוף פרק א
תרומה	ל שבט - ד אדר	אורחות חיים פתיחה - עד סוף יום ה
תצוה	ז אדר - יא אדר	יום ו עד סוף הספר • ארחות צדיקים הקדמה עד 'וכל הדעות'
כי תשא	יד אדר - יח אדר	'וכל הדעות' - סוף ההקדמה
ויקהל פקודי	כא - כה אדר	שער הגאווה עד 'ודע שאנחנו מחויבים'
ויקרא	כח אדר - ג ניסן	'ודע שאנחנו מחויבים' עד סוף שער הגאווה
צו	ו - י ניסן	שער הענוה עד 'הרבה ענפים טובים'
פסח	יג - יז ניסן	'הרבה ענפים טובים' עד שער הבושה 'יש מתבייש אם ימנע'
שמיני	כ - כד ניסן	'יש מתבייש אם ימנע' עד שער האהבה 'ויאהב רעיו'
תזריע מצורע	כז ניסן - א אייר	'ויאהב רעיו' עד 'וכיצד היא האהבה'
אחרי-מות קדושים	ד - ח אייר	'וכיצד היא האהבה' עד סוף שער הרחמים
אמור	יא - טו אייר	שער האכזריות
בהר בחוקותי	יח - כב אייר	שער השמחה עד 'וצריך אדם לחקור'
במדבר	כה - כט אייר	'וצריך אדם לחקור' עד 'הביטחון השביעי'

* כל מקום שנכתב בעמודה זו 'עד' - הכוונה היא 'ולא עד בכלל'.

לוח קנין חכמה

קעג

נשא	ג – ז סיון	'הביטחון השביעי' עד סוף שער השמחה
בהעלותך	י – יד סיון	שער הדאגה עד שער הכעס 'ואמר החכם'
שלח	יז – כא סיון	'ואמר החכם' עד שער הרצון 'ארבע שמיעות הם'
קורח	כד – כח סיון	'ארבע שמיעות הם' עד שער הקנאה 'ומי שזוהר שלא יקנא'
חוקת	א – ה תמוז	'ומי שזוהר שלא יקנא' עד סוף שער הזריזות
בלק	ח – יב תמוז	שער העצלות עד שער הנדיבות 'כל המעלים עיניו'
פנחס	טו – יט תמוז	'כל המעלים עיניו' עד שער הזכירה 'השישית שיזכור אם יש בו'
מטות מסעי	כב – כו תמוז	'השישית שיזכור אם יש בו' עד 'החמש ועשרים'
דברים	כט תמוז – ד אב	'החמש ועשרים' עד שער השתיקה 'ובעבור שהלשון קלה'
ואתחנן	ז – יא אב	'ובעבור שהלשון קלה' עד שער השקר 'ויש בענין השקר'
עקב	יד – יח אב	'ויש בענין השקר' עד שער האמת 'אמר החכם'
ראה	כא – כה אב	'אמר החכם' עד שער החניפות 'השביעי'
שופטים	כח אב – ב אלול	'השביעי' עד שער לשון הרע 'אמרו רז"ל כנסת ישראל'
כי תצא	ה – ט אלול	'אמרו רז"ל כנסת ישראל' עד 'כתיב מות וחיים ביד לשון'
כי תבא	יב – טז אלול	'כתיב מות וחיים ביד לשון' עד שער התשובה 'והנה מדרגות רבות'
נצבים וילך	יט – כג אלול	'והנה מדרגות רבות' עד 'ארבעה ועשרים דברים'
האזינו	כו אלול – א תשרי תשע"ח	'ארבעה ועשרים דברים' עד 'ואמרו רז"ל שאין התשובה'
יום הכיפורים	ד – ח תשרי	'ואמרו רז"ל שאין התשובה' עד 'וכן אמרו רז"ל על אברהם'

* כל מקום שנכתב בעמודה זו 'עד' – הכוונה היא 'ולא עד בכלל'.

יוכן אמרו רז"ל על אברהם' עד 'משומד – יסיר מלבושיו'	יא – טו תשרי	סוכות
'משומד – יסיר מלבושיו' עד 'כללו של דבר ישוב אדם'	יח – כב תשרי	בראשית
'כללו של דבר ישוב אדם' עד 'שער התורה יועתה יש לי לכתוב'	כה – כט תשרי	נח
'ועתה יש לי לכתוב' עד 'סוף שער התורה	ב – ו חשוון	לך לך
שער יראת שמים עד 'ועתה הטה אזנך'	ט – יג חשוון	וירא
'ועתה הטה אזנך' עד 'וכמו שעשה האלקים'	טז – כ חשוון	חיי שרה
יכמו שעשה האלקים' עד 'סוף הספר • אבות עם פיוש רבנו יונה פרק א משנה א עד 'והעמידו תלמידים הרבה'	כג – כז חשוון	תולדות
פרק א משנה א' 'והעמידו תלמידים הרבה' עד משנה ה'	א – ה כסלו	ויצא
פרק א משנה ה' עד משנה ז'	ח – יב כסלו	וישלח
פרק א משנה ז' עד משנה י"ד	טו – יט כסלו	וישב
פרק א משנה יד עד משנה יז	כב – כו כסלו	מקץ
פרק א משנה יז עד פרק ב משנה ב	כט כסלו – ג טבת	ויגש
פרק ב משנה ב עד משנה ד 'ואל תאמר'	ו – י טבת	ויחי
פרק ב משנה ד 'ואל תאמר' עד משנה ח	יג – יז טבת	שמות
פרק ב משנה ח עד משנה ט 'רבי שמעון אומר'	כ – כד טבת	וארא
פרק ב משנה ט 'רבי שמעון אומר' עד משנה יב 'וכל מעשיך יהיו לשם שמים'	כז טבת – ב שבט	בא
פרק ב משנה יב 'וכל מעשיך יהיו לשם שמים' עד פרק ג	ה – ט שבט	בשלח
פרק ג משנה א עד משנה ו	יב – טז שבט	יתרו
פרק ג משנה ו עד משנה יא	יט – כג שבט	משפטים

* כל מקום שנכתב בעמודה זו 'עד' – הכוונה היא 'ולא עד בכלל'.

לוח קנין חכמה

קעה

פרק ג משנה יא עד משנה יג 'סייג לחכמה שתיקה'	כו – ל שבט	תרומה
פרק ג משנה יג 'סייג לחכמה שתיקה' עד משנה טז 'וכל הרוצה'	ג – ז אדר	תצוה
פרק ג משנה טז 'וכל הרוצה' עד פרק ד משנה א 'איזהו עשיר'	י – יד אדר	כי תשא
פרק ד משנה א 'איזהו עשיר' עד משנה ד 'רבי יוחנן בן ברוקא'	יז – כא אדר	ויקהל פקודי
פרק ד משנה ד 'רבי יוחנן בן ברוקא' עד משנה ז	כד – כח אדר	ויקרא
פרק ד משנה ז עד משנה יג	ב – ו ניסן	צו
פרק ד משנה יג עד משנה כ	ט – יג ניסן	פסח
פרק ד משנה כ עד משנה כב	טז – כ ניסן	שמיני
פרק ד משנה כב עד פרק ה משנה ד	כג – כז ניסן	תזריע מצורע
פרק ה משנה ד עד משנה ו	ל ניסן – ד אייר	אחרי-מות קדושים
פרק ה משנה ו עד משנה י	ז – יא אייר	אמור
פרק ה משנה י עד משנה כ	יד – יח אייר	בהר
פרק ה משנה כ עד פרק ו [עם פירוש רש"י] משנה ה 'בדקדוק חברים'	כא – כה אייר	בחוקותי
פרק ו משנה ה 'בדקדוק חברים' עד סוף הפרק	כח אייר – ג סיון	במדבר
מסילת ישרים הקדמה	ו – י סיון	נשא
פרק א עד פרק ב	יג – יז סיון	בהעלותך
פרק ב עד פרק ד 'והנה יש מהפתאים'	כ – כד סיון	שלח
פרק ד 'והנה יש מהפתאים' עד פרק ה	כז סיון – א תמוז	קורח
פרק ה עד פרק ו 'והנה שלמה שנה'	ד – ח תמוז	חוקת

* כל מקום שנכתב בעמודה זו 'עד' – הכוונה היא 'ולא עד בכלל'.

פרק ו' ו'הנה שלמה שנה' עד פרק ט	יא – טו תמוז	בלק
פרק ט עד פרק י' ו'הנה ודאי כי מלאכה'	יח – כב תמוז	פנחס
פרק י' ו'הנה ודאי כי מלאכה' עד פרק יא ו'הנה דברתי עד הנה'	כה – כט תמוז	מטות מסעי
פרק יא ו'הנה דברתי עד הנה' עד 'בענין נתינת העצה'	ג – ז אב	דברים
פרק יא 'בענין נתינת העצה' עד 'והנה עד הנה דברתי'	י – יד אב	ואתחנן
פרק יא ו'הנה עד הנה דברתי' עד 'הקנאה גם היא'	יז – כא אב	עקב
פרק יא 'הקנאה גם היא' עד פרק יג 'אמנם על כל פנים'	כד – כח אב	ראה
פרק יג עד פרק טו	א – ה אלול	שופטים
פרק טו עד פרק יז	ח – יב אלול	כי תצא
פרק יז עד פרק יט ו'הנה גמילות חסדים'	טו – יט אלול	כי תבא
פרק יט ו'הנה גמילות חסדים' עד 'ונחזור לענין השבת'	כב – כו אלול	נצבים
פרק יט ו'ונחזור לענין השבת' עד 'הענף הגי' הוא הקנאה'	כט אלול – ד תשרי תשע"ט	וילך

רשימת שיעורי 'דף היומי בהלכה' בארץ ישראל

פרטים על מאות השיעורים בחוץ לארץ, ניתן לקבל
במשרדי 'דרשו', בטל' +972-2-5609000 \ 02-5609000

עיר מסירה	זמן השיעור	מקום השיעור	כתובת השיעור	מגיד השיעור
אופקים	13:20-14:00	ישיבת הדרת תורה	החיד"א 4	הרב שלום דרעי שליט"א
אופקים	20:30	ביהכ"ס קויתי ה' בביהמ"ד היכל שמואל	האר"י	הרב יהודא טשזנר שליט"א
אור הגנוז	18:15-18:45	ביהמ"ד המרכזי	אור הגנוז	הרב ישראל מאירשר שליט"א
אור הגנוז	21:00-22:00	ביהמ"ד המרכזי	אור הגנוז	הרב איתמר יצחקוביץ שליט"א
אלעד	05:45-06:10 לאחמ"כ שחרית	ביהכ"ס חניכי הישיבות קרית אחיעזר	יהודה הנשיא 26	הרב איתמר חבשוש שליט"א
אלעד	06:30-7:00 לאחמ"כ שחרית	ביהכ"ס ישועות משה ויז'ניץ	אבן גבירול 22	הרב שרגא פייבל וינברגר שליט"א
אלעד	08:40-09:00	ת"ת מוריה	הראש 1	הרב עמיר חלפון שליט"א
אלעד	18:45-19:00 לאחמ"כ מעריב	ביהמ"ד צאנז	יונתן בן עוזיאל 10	הרב גדליה וינגרטן שליט"א
אלעד	19:20-20:00 לאחמ"כ מעריב	ביהכ"ס משכן יעקב וחנה	ר' מאיר	הרב איתמר חבשוש שליט"א
אלעד	19:30	ביהכ"ס איגוד האברכים	רשב"ם 2	הרב חיים אהרנוב שליט"א
אלעד	19:30 מעריב, אח"כ השיעור	ביהכ"ס שירת נפתלי	רבי חייא 10	הרב מרדכי הרשקוביץ שליט"א
אלעד	19:45	ביהמ"ד יערוף טל	רבן גמליאל 32	הרב יחיאל אלקרף שליט"א
אלעד	20:15-20:35	ביהכ"ס ויז'ניץ	יונתן בן עוזיאל	הרב חיים שטרן שליט"א
אלעד	20:15-20:45	ביהכ"ס ישועות משה ויז'ניץ	אבן גבירול 22	הרב חיים גרינפלד שליט"א
אלעד	20:30-20:45	ביהכ"ס חניכי הישיבות נחלת בנימין	יהודה הנשיא 26	הרב יעקב גולד שליט"א
אלעד	20:30-21:00	ביהכ"ס ויז'ניץ	יונתן בן עוזיאל 34	הרב משה מאיר וינברגר שליט"א
אלעד	21:15-21:30	ביהכ"ס בית מאור	אבן גבירול 20	הרב שלמה פרלמן שליט"א
אלעד	21:15-21:45	דגל התורה	בן זכאי 81	הרב אליהו רייך שליט"א
אלעד	22:15-22:30	ביהכ"ס חניכי הישיבות	אבן גבירול 20	הרב אריאל מילר שליט"א
אשדוד	שחרית: 7,45 לאחמ"כ השיעור	ביהכ"ס יצחק ירנן	דוד ילין 3	הרב חיים בר ששת שליט"א

עיר מסירה	זמן השיעור	מקום השיעור	כחובת השיעור	מגיד השיעור
אשדוד	10:30 (לאחר שיעור בנמרא)	ביהכנס'ם בעל הנס	בעל הנס 20	הרב אברהם גרובייס שליט"א
אשדוד	11:00, יום ה' השיעור ב- 14:00	ישיבת אוהל דב	הנרוקיס 3	הרב נפתלי וירניק שליט"א
אשדוד	20:30	ביהמ"ד ויזניץ	האדמור מיוזניץ 5	הרב יצחק ליבוביץ שליט"א
אשדוד	20:30-21:30	ביהמ"ד ישועת משה	יוחנן בן זכאי	הרב שלמה זלמן וייס שליט"א
אשדוד	22:15	ביהכנס'ם בעלז	חטיבת הנגב 35	הרב חיים פסח הורוביץ שליט"א
אשקלון	12:45	ביהמ"ד שמן המשחה	הר מירון 1	הרב יעקב בן שמעון שליט"א
אשקלון	18:45-20:45	כולל שמן המשחה שע"י ביהכנס'ם אהבת אחים	הציונות 72	הרב חיים הלוי שליט"א
באר שבע	11:15-12:15	סניף ראשי בדואר באר שבע	שדרות רגר	הרב חיים ברקוביץ שליט"א
בית שאן	19:15-20:45	ביהכנס'ם הדרת יוסף	אחד העם 1	הרב דוד דהן שליט"א
בית שמש	06:45-7:00	בית המדרש בויאן	נהר הירדן 20	הרב שמעון פישמן שליט"א
בית שמש	07:00	ביהכנס'ם רחמסטריוקא	אבא שאול 2	הרב מרדכי רחון שליט"א
בית שמש	07:15	ישיבת אור לישרים	אור שמח 17	הרב מאיר יונגרייז שליט"א
בית שמש	09:00	ביהכנס'ם ויזניץ מונסי	רבי יהושע 18	הרב שמעון אדלר שליט"א
בית שמש	09:30	ביהכנס'ם ישועת דוד	נחל ערוגות 28	הרב צבי לובין שליט"א
בית שמש	09:30-9:40	ביהכנס'ם נחל נחשון	נחל נחשון 9	הרב יחיאל כהנוביץ שליט"א
בית שמש	12:10-12:20	ביהמ"ד קהילת חניכי השיבות	אור שמח 13	הרב מיכאל עזריאל שליט"א
בית שמש	12:40-13:15	ביהכנס'ם זכות אבות	נחל שורק 25	הרב גמליאל כהן שליט"א
בית שמש	14:00	ישיבת אור לישרים	אור שמח 17	הרב יאיר מישור שליט"א
בית שמש	15:30	ביהכנס'ם משכן רפאל	נחל שורק	הרב נדב פרץ שליט"א
בית שמש	16:45	ביהכנס'ם קהל עדת ירושלים רמת בית שמש	רבי אלעזר 31	הרב מאיר סיזוטה שליט"א
בית שמש	בין מנחה למערב	ביהכנס'ם תולדות א"י	חזון איש 7	הרב יעקב ראטה שליט"א
בית שמש	בין מנחה למערב	ביהכנס'ם בית משה דוד	יחזקאל הנביא 3 פינת עידו הנביא	הרב משה ריבלין שליט"א
בית שמש	18:40	ביהכנס'ם ויזניץ מונסי	רבי יהושע 18	הרב שמעון אדלר שליט"א
בית שמש	19:00	ביהכנס'ם תולדות אברהם יצחק	חזון איש 7	הרב יעקב מאיר ברנדמרק שליט"א
בית שמש	19:00-19:15	ביהכנס'ם משאת מרדכי	נחל דולב 33	הרב צבי דוידוביץ שליט"א
בית שמש	19:45	ביהכנס'ם ויזניץ מונסי	רבי יהושע 18	הרב ישראל גרינברג שליט"א
בית שמש	19:50-20:15	ביהכנס'ם שבט הלוי	נחל שורק 25	הרב גד אלוש שליט"א
בית שמש	20:15, מעריב בשעה 20:40	ביהכנס'ם בני השיבות (עזרת נשים)	נחל שורק 15	הרב אברהם מרקס שליט"א
בית שמש	20:15-20:30	ביהכנס'ם אהבת שלום	נחל לכיש 33	הרב יהודה ליכטמן שליט"א
בית שמש	20:30	ביהמ"ד בעלז	האדמור מבעלז 6	הרב יששכר מייזליק שליט"א
בית שמש	20:45	ביהכנס'ם ויזניץ מונסי	רבי יהושע 18	הרב ישראל גרינברג שליט"א

שיעורי דף היומי בהלכה

קצת

עיר מסירה	זמן השיעור	מקום השיעור	כחובת השיעור	מגיד השיעור
בית שמש	20:45	ביהכ"ס תפארת יעקב	גריה הנביא 1	הרב שלמה לינוצנר שליט"א
בית שמש	21:00	ביהכ"ס סלנט	רב"ל 30	הרב אליהו קלצקין שליט"א
בית שמש	21:00 (שיעור בגמרא ולאחמ"כ בהלכה)	ביהכ"ס קהל עדת ירושלים - מתמידים	הרב מבריסק 16	הרב משה המבורגר שליט"א
בית שמש	21:00-21:30	ביהכ"ס ממזרח שמש	שפת אמת	הרב אליעזר כהן שליט"א
בית שמש	21:00-21:45	ביהכ"ס חניכי הישיבות	רבי טרפון	הרב יעקב מרדכי הגר שליט"א
בית שמש	21:15	ביהכ"ס תפילה למשה סלאנים	הרב מבריסק 16	הרב חיים צבי איוזנבך שליט"א
בית שמש	21:15	ביהכ"ס תולדות א"י	ר' אלעזר	הרב אהרון ברש"א סמט שליט"א
בית שמש	21:15	ביהמ"ד סלונים	אבא שאול	הרב מתתיהו רובין שליט"א
בית שמש	21:30-22:00	ביהכ"ס לעלוב	מנחת יצחק 15	הרב אהרן מרדכי גרין שליט"א
בית שמש	21:30-22:00	ביהמ"ד ויוניץ	אהל יהושע	הרב לוי ורצברגר שליט"א
בית שמש	21:35	ביהכ"ס תולדות א"י	אבא שאול	הרב מנדל פרנקל שליט"א
בית שמש	21:40-22:00 (לאחר שיעור בדף היומי)	ביהכ"ס פילונא	טבריה	הרב משה גוטמן שליט"א
בית שמש	21:45	ביהכ"ס תולדות א"י	חזון איש 7	הרב דוד צבי קאהן שליט"א
בית שמש	21:30-21:45 מעריבי:	בית הכנסת לעלוב	בן קיסמא 8	הרב מרדכי ברנדסדורפר שליט"א
ביתר עילית	שלוש שעות לפני הנץ	כולל הצות	מוצפי 45	הרב גמליאל עקשטיין שליט"א
ביתר עילית	05:30	ביהכ"ס שבט הלוי	חב"ד 17	הרב אברהם אייזנבך שליט"א
ביתר עילית	05:30	ביהכ"ס קרלין סטולין	ברים 12	הרב משה זלצמן שליט"א
ביתר עילית	12:00-12:15	ביהמ"ד באר אברהם - האלמין	נדבורנה 1	הרב יעקב ישעיה זאב גרוס שליט"א
ביתר עילית	12:40-13:20	ישיבת הדרת מנחם	כף החיים 7	הרב מרדכי מייזליק שליט"א
ביתר עילית	13:05-13:25	ביהכ"ס אשלג	המגיד ממעזריטש	הרב מאיר אקער שליט"א
ביתר עילית	13:40-13:55	ת"ת באיאן	רוזין 26	הרב עקיבא יוסף שוורץ שליט"א
ביתר עילית	בין מנחה למערב	ביהכ"ס תולדות א"י	קדושת ציון	הרב יוסף אייזנער שליט"א
ביתר עילית	בין מנחה למערב	ביהכ"ס באבוב 45	מוצפי 3	הרב מאיר מנדלאל שליט"א
ביתר עילית	בין מנחה למערב	ביהכ"ס קרלין	חתם סופר	הרב אפרים משה עקשטיין שליט"א
ביתר עילית	18:40	ביהמ"ד צאנז	פנים מאירים 4	הרב יחזקאל כהנא שליט"א
ביתר עילית	19:30	ביהכ"ס ברסלב	פחד יצחק 26	הרב ישראל ברזובסקי שליט"א
ביתר עילית	19:45	ביהכ"ס תולדות א"י	קדושת ציון	הרב משה יצחק וויזנר שליט"א
ביתר עילית	20:15-20:30	ביהמ"ד באר אברהם - האלמין	נדבורנה 1	הרב יעקב ישעיה זאב גרוס שליט"א
ביתר עילית	20:30-21:15	ביהכ"ס קול רינה	המגיד ממעזריטש	הרב שלמה יהושע כהן שליט"א
ביתר עילית	20:30-21:30	ביהכ"ס היכל מאיר	רבי יוסף קארו 16	הרב יוסף כהן שליט"א
ביתר עילית	20:40	ביהכ"ס חסד לאברהם	קדושת לוי 25	הרב יעקב גוטליב שליט"א
ביתר עילית	21:00	ביהכ"ס שבט הלוי	חב"ד 17	הרב אברהם אייזנבך שליט"א

עיר מסירה	זמן השיעור	מקום השיעור	כחובת השיעור	מגיד השיעור
ביתר עילית	21:00-22:00	קהל יראים בוד אפעסט	המגיד ממעזריטש הרב משה טוביה ויסברג שליט"א 21	
ביתר עילית	21:20-21:45	ביהכ"ס זכור לאברהם	קניג 10	הרב שלמה קורן שליט"א
ביתר עילית	21:45-22:15	ביהכ"ס בית משה	כף החיים פינת אגרות משה	הרב יעקב טלר שליט"א
ביתר עילית	22:00	ביהכ"ס קהל עדת ירושלים - מתמידים	דרכי איש 30	הרב יצחק לזנובסקי שליט"א
ביתר עילית	22:00-22:15	ביהכ"ס ויזניץ	דרכי איש 19	הרב אהרן דב וינברג שליט"א
ביתר עילית	22:20	ביהכ"ס אמשינוב	דרכי איש 21	הרב חיים אלעזר אלתר שליט"א
בני ברק	06:30	ביהמ"ד דאראג	רבי יצחק נפחא 8	הרב יהודה לנדאו שליט"א
בני ברק	07:00-07:15	ביהכ"ס מתיבתא	הרב קוק 3	הרב שמואל אליעזר שטרן שליט"א
בני ברק	7:45, לאחריו השיעור	ישיבה של הרב יקותיאל דרורי	יעל 3	הרב יצחק שמחה רבינוביץ שליט"א
בני ברק	08:10	ביהמ"ד בית אריה	בעל התניא פינת גרוסברד	הרב שריאל רחנברג שליט"א
בני ברק	08:20	ביהמ"ד מודזיץ	חבקוק 20	הרב ישי מרדכי מנדל שליט"א
בני ברק	08:30-08:50	ביהכ"ס אליהו הנביא	קאליש 6	הרב יוסף צבי רייזמן שליט"א
בני ברק	08:45	ישיבת נאון יעקב	נחמיה 13	הרב ישעיהו זינגר שליט"א
בני ברק	10:00	ישיבת אהבת תורה	נורדאו 35	הרב שלום משה שליט"א
בני ברק	10:00	ביהכ"ס אליהו הנביא (מבנה בינוני)	עוזיאל 42	הרב אליהו עמר שליט"א
בני ברק	10:25-10:45	ביהכ"ס רבינו תם	רבינו תם 7	הרב נתן קראוס שליט"א
בני ברק	11:00-12:00 לאחמ"כ גמרא	ביהמ"ד נדבורנא	חידושי ה"ר"ם 16	הרב שלמה יעקב גלנשטיין שליט"א
בני ברק	11:30	ביהכ"ס התימני (ליד ביהכ"ס הספרד)	זונגפלד	הרב אליהו בן שבת שליט"א
בני ברק	11:40-12:00	ביהכ"ס רבינו תם	רבינו תם 7	הרב מאיר רייזמן שליט"א
בני ברק	12:40-13:00	ביהמ"ד הליכות חיים	ראב"ד 20	הרב שאול לוסטיג שליט"א
בני ברק	12:55-13:30 ה'	ג' ביהמ"ד אהבת חסד (עזרת נשים)	דסלר 7	הרב יהודה אריה דינר שליט"א
בני ברק	13:10-13:25	ביהכ"ס אהל יעקב ולאה פרדו	פרדו 2	הרב זאב פוקס שליט"א
בני ברק	לאחר מנחה	ישיבת חמד	פרדו 2	הרב שלום קולר שליט"א
בני ברק	15:40-16:00	ישיבת תפארת משה	קהילות יעקב 5	הרב ערן פנחס שליט"א
בני ברק	16:00	ישיבה לצעירים החדשה	גיבורי ישראל 6	הרב דוד יצחק מתיוס שליט"א
בני ברק	16:00	ישיבה לצעירים החדשה	גיבורי ישראל 6	הרב יצחק שטול שליט"א
בני ברק	16:30-16:50	ביהכ"ס נחלת משה	מלצר 36	הרב דוד היימן שליט"א
בני ברק	18:15-19:00	ביהכ"ס אליהו הנביא	המכבים 51	הרב נתנאל נהרי שליט"א
בני ברק	18:15-19:15	ישיבת מרבת תורה	בלוי 8	הרב מרדכי דוד ברג שליט"א
בני ברק	18:30-19:00	ביהכ"ס קול יעקב	טוילדאנו 12	הרב יהושע ברכץ שליט"א

עיר מסירה	זמן השיעור	מקום השיעור	כחובת השיעור	מגיד השיעור
בני ברק	19:20-19:35	ביהכ"ס אהל יעקב ולאה פרדו 2	הרב משה צבי הופמן שליט"א	
בני ברק	19:20-19:55	ביהכ"ס שבת אחים	קבוץ גלויות 28	הרב מאיר דינר שליט"א
בני ברק	19:30-19:50	נחלת משה	מלצו 36	הרב אברהם חלופסקי שליט"א
בני ברק	19:30-20:30	בית החסידים דגור	דסלר	הרב יהודה אריה זילברשטיין שליט"א
בני ברק	19:40-20:00	ישיבת וויז'ניץ	אנליץ 34	הרב שלמה צבי גרינברג שליט"א
בני ברק	19:40-21:00	חניכי הישיבות	בני אברהם 1	הרב גד קדוש שליט"א
בני ברק	19:45-20:10	ביהכ"ס הראשונים	רבי עקיבא 17	הרב שמעון ויסברג שליט"א
בני ברק	20:00-20:15	ביהכ"ס אהלי אברהם	נורוק 30	הרב משה בן ששון שליט"א
בני ברק	20:00-20:30	ישיבת קרית מלך (בחדר שיעורים למטה)	ירושלים פינת יהושע	הרב יעקב ליבוניץ שליט"א
בני ברק	20:00-21:00	ביהכ"ס הגדול וויז'ניץ	תורת חיים 7	הרב יעקב מרדכי הגר שליט"א
בני ברק	20:15-20:30	ישיבת אורחות תורה	שלמה המלך 10	הרב אליהו אינהורן שליט"א
בני ברק	20:15-20:30	ישיבת שערי תורה	מהרש"ל 20	הרב צבי דוד כץ שליט"א
בני ברק	20:15-20:45	ביהכ"ס חניכי הישיבות	גנחובסקי	הרב יוסף ויסטוך שליט"א
בני ברק	20:20	ביהכ"ס המרכזי (במקלט)	זונפלד 13	הרב משה לורנץ שליט"א
בני ברק	20:25-20:45	ביהכ"ס מנין אברכים	ככר האחד עשר	הרב יהודה אריה שוורץ שליט"א
בני ברק	20:45	ביהכ"ס היכל שלמה	קובלסקי 20	הרב אליהו הורביץ שליט"א
בני ברק	21:15	ביהמ"ד ביאלה	רוזנהיים 12	הרב יהודה לנדאו שליט"א
בני ברק	21:20-21:40	ביהכ"ס מוהליבר	מוהליבר 10	הרב יוסף בורשטיין שליט"א
בני ברק	21:35-22:15	ישיבת נתיבות עולם (בחדר שיעורים קומה 3 או בביהמ"ד)	השלשה פינת השומר	הרב ישי אברהם וזאן שליט"א
בני ברק	מעריב: 21:50 ולאחמ"כ השיעור	ביהכ"ס מקור ברוך	חזון איש 32	הרב אברהם אליעזר מרמור שליט"א
בני ברק	22:00	ביהכ"ס צא"י ספרדי מרכזי (בעז"ר)	אברמסקי 26	הרב אליהו הורביץ שליט"א
בני ברק	22:00-22:15	ביהמ"ד סקווירא	אור החיים 13	הרב יעקב אייזנברג שליט"א
בני ברק	22:00-22:30	ביהמ"ד סלאנים	ברסלב 7	הרב פנחס אליעזר שנוור שליט"א
בני ברק	22:50	ביהכ"ס לודמן	רשב"ם 19	הרב חיים אונגר שליט"א
בת ים	בין מנחה למעריב	ביהכ"ס הגדול האהל	סימנת הורדים 6	הרב יעקב רוזין שליט"א
בת ים	19:25-20:10 א', ג', ד,	בית הכנסת בת קול	ניסנובים 66	הרב אליהו לביא שליט"א
גבעת זאב	בין מנחה למעריב	ביהכ"ס אשכנז	ברקת	הרב יוסף שטיירמן שליט"א
גבעת שמואל	12:15-12:45	ביהכ"ס האהבה ואחווה	הרמב"ם 34	הרב יעקב בריקמן שליט"א
גדה	19:15-20:15	ביהכ"ס שערי ירושלים	יונה מזגיני 3	הרב אברהם מרק שליט"א
גני תקווה	21:45-22:15	חניכי הישיבות נחלת משה	קרית ישמח משה	הרב מנחם אריה שלזינגר שליט"א
דימונה	12:15	ביהכ"ס אהל זאב	בר כוכבא	הרב חיים צבי מאיר שליט"א

עיר מסירה	זמן השיעור	מקום השיעור	כחובת השיעור	מגיד השיעור
דימונה	20:30-21:00	כולל גאון יעקב	רחבת שאול המלך הרב יצחק שריקי שליט"א (מול הצרכניה)	
הוד השרון	17:30-18:30	ביהכ"ס המרכזי	יהושע בן נמלא 30 הרב יהודה לונאסי שליט"א	
הר יונה	06:30-7:00	ביהכ"ס המרכזי	הרב עובדיה יוסף הרב ישראל אלקובי שליט"א	
זכרון יעקב	09:05-09:30	ביהכ"ס של הקהילה	הזית 5 הרב ישראל קורן שליט"א	
חדרה	07:20-7:40	ישיבת דרכי הלל	יגאל 56 הרב שניא רויזמן שליט"א	
חולון	17:45-18:45	ה' ביהכ"ס גבעת רפאל	צהלים 34 הרב אריה בהר שליט"א	
חולון	19:00-19:30	ביהכ"ס אור ציון (במקלט)	התחיה 14 הרב לוי יצחק שוב שליט"א	
חולון	20:00-20:45	ביהכ"ס זכור לאברהם	מפרץ שלמה 100 הרב אסף סימן טוב שליט"א	
חזון יחזקאל	19:45 מעריב, אח"כ שיעור	ביהכ"ס חסידי סלונים	חזון יחזקאל	הרב אברהם רוזנשטיין שליט"א
חיפה	08:10	ישיבת נחלת הלויים	רחבת בן ארצי 27	הרב עוזר גליקסברג שליט"א
חיפה	9:00-9:30	כולל אור התורה	ארלוזורוב 10	הרב יחיאל מיכל ברנשטיין שליט"א
חיפה	09:15	ביהכ"ס זיו התורה	הגליל 54	הרב נתנאל חשאי שליט"א
חיפה	09:30	מתיבתא להוראה	מקור ברוך 5	הרב ישראל ליפשיץ שליט"א
חיפה	13:00	ישיבת ייחל ישראל	הנגב 41	הרב שמואל מליק שליט"א
חיפה	15:30-16:00	ישיבה לצעירים מצוינים יד לבנים		הרב נתנאל עמר שליט"א
חיפה	לאחר מנחה	ביהכ"ס צאנז	מיכאל 32	הרב זאבי יהודה אליאס שליט"א
חיפה	20:15-20:30	ביהכ"ס ביאלה	מיכאל 1	הרב עוזר גליקסברג שליט"א
חיפה	21:00	ביהכ"ס ביהמ"ד הגדול מקור ברוך	מקור ברוך 5	הרב ברוך שכטר שליט"א
חיפה	22:00	ביהמ"ד הגדול מקור ברוך	מקור ברוך 5	הרב ישראל ליפשיץ שליט"א
חשמונאים	18:00	ביהמ"ד כולל לבו חפץ	טורי זהב 32	הרב יהודה כליפה שליט"א
טבריה	אחרי הנץ	ביהכ"ס ליד אור החיים	האבות 13	הרב אברהם מסס שליט"א
טבריה	12:00	ביהמ"ד היכל ישראל (יד לאחים)	הרב בניאל כהן שליט"א (מקלט) 7 בן צבי	
טבריה	מנחה: 13:05 13:20	שיעור: ביהכ"ס קרלין	הירקון 100	הרב אלטר שמואל לובין שליט"א
יבנה	בין מנחה למעריב	ביהכ"ס היכל הידידות	השייטס 6	הרב דוד שושן שליט"א
יסודות	21:15, לאחר מעריב	ביהכ"ס יסודות	יסודות	הרב דוד ביכמן שליט"א
ירוחם	18:30-19:30	ביהכ"ס קול יעקב	אליהו הנביא 1	הרב נתנאל חיים שליט"א
ירוחם	20:30-21:00	ביהכ"ס דרכי ישרים	ההגנה פ. יצחק שדה (מול מכולת מהדרון)	הרב בנימין שיף שליט"א
ירוחם	22:00	ביהכ"ס המרכזי בית פנחס (במקלט)	יצחק שדה	הרב ציון כריסי שליט"א
ירושלים	05:45	ביהכ"ס תולדות א"י	עונג שבת 7	הרב אהרן סמט שליט"א
ירושלים	אחרי הנץ	ביהמ"ד אוהל משה	גבעת משה	הרב שלמה אנגל שליט"א

עיר מסירה	זמן השיעור	מקום השיעור	כחובת השיעור	מגיד השיעור
ירושלים	אחרי הגן	ביהכ"ס אור הצפון	אבינדב	הרב אברהם הוכמן שליט"א
ירושלים	אחרי הגן	ביהמ"ד דחסידי ברוסלב	יוסף בן מתתיהו 10	הרב אברהם כהן שליט"א
ירושלים	אחרי הגן	מנין אברכים	בובליק 1	הרב ישי לסר שליט"א
ירושלים	06:30-07:00	ביהכ"ס היכל הברכה	שאלוזון 24	הרב מאיר נבאי שליט"א
ירושלים	07:15	ישיבת יד אהרון לצעירים	דרך החורש 175	הרב בנימין פרעס שליט"א
ירושלים	07:30-07:45	ביהכ"ס שערי ירושלים	ניסנביום 20	הרב יצחק פינץ שליט"א
ירושלים	07:30 לאחמ"כ	ביהכ"ס החדש מתחת לביהכ"ס אביעזר	הסנונית	הרב מתתיהו מנת שליט"א
ירושלים	שחרית: 07:45 השיעור: 08:30	ביהכ"ס גן מחל	מח"ל 9	הרב ניסים אברין שליט"א
ירושלים	08:15	בית החסידים דגור	יהודה המכבי 5	הרב ישראל שוירץ שליט"א
ירושלים	08:40-9:00	ביהכ"ס נחלת עקיבא	תכלת מרדכי	הרב דוד אייזנשטיין שליט"א
ירושלים	שחרית: 09:00 לאחמ"כ השיעור	ביהמ"ד לעלוב	צפניה פינת מלאכי הרב יעקב קרישבסקי שליט"א	
ירושלים	9:00	ישיבת אור שמח	שמעון הצדיק 22	הרב יהונתן פרץ שליט"א
ירושלים	09:00	ביהכ"ס צא"י	רוזנבלט	הרב משה נוסבוים שליט"א
ירושלים	09:00-9:30	ביהכ"ס בית יצחק	עובדיה סומך 11	הרב יהודה רואל שליט"א
ירושלים	09:55-10:20	ביהכ"ס לעלוב	בהרן	הרב נחום סימקוביץ שליט"א
ירושלים	10:00 לפניו שיעור בדף היומי	ביהכ"ס חניכי הישיבות שמואל הנביא	מגן האלף 3	הרב זאב אייזנשטיין שליט"א
ירושלים	10:00	רחמסטריוקא	גבעת משה 10	הרב ישראל מאיר ארלנגר שליט"א
ירושלים	10:00 (לאחר שיעור בגמרא)	פניני דוד ירושלים	בית וגן 8	הרב אליהו יהושוע מאיר שליט"א
ירושלים	10:00-10:10	ישיבת אמרי שפר	קצנלבוגן 1	הרב אליהו אורנשטיין שליט"א
ירושלים	10:15	דרך ה' ישיבת'	גנ'ארה	הרב אליהו אורנשטיין שליט"א
ירושלים	10:30-11:30	ביהכ"ס בית שלמה	ורבורג 7	הרב דוד ששון שליט"א
ירושלים	12:00	כולל דבר המלך	ישא ברכה 42	הרב פנחס קוריץ שליט"א
ירושלים	12:30	ישיבת עטרת התורה (כולל זכרון משה)	אור שרגא	הרב שלמה דוד טרעפ שליט"א
ירושלים	12:40-13:15	ביהכ"ס הגר"א	הפסגה 49-51	הרב יעקב מאיר וידר שליט"א
ירושלים	13:00	ביהמ"ד ויוניץ	אביתר הכהן 9	הרב צבי בנדיקט שליט"א
ירושלים	13:15	ביה"ס עמל (בקומה העליונה)	זננוויל 25	הרב הראל מוסאי שליט"א
ירושלים	13:15	כולל יששכר באהלך, בביהכ"ס המרכזי	כהנמן 16	הרב יהודה שקול שליט"א
ירושלים	13:20-13:40	ביהכ"ס באר שמואל	סורוצקין 45	הרב מאיר אורלנסקי שליט"א
ירושלים	13:30	שערי העיר	יפו	הרב מאיר וינברגר שליט"א
ירושלים	13:30	כולל עמלי תורה	הקבלן 4	הרב יעקב ישראל כהן שליט"א

עיר מסירה	זמן השיעור	מקום השיעור	כחובת השיעור	מגיד השיעור
ירושלים	13:30	בית אביחי	קינג ג'ורג'	הרב ברוך קלמן שליט"א
ירושלים	13:30	ישיבת בית ישראל	זוין 3	הרב נחמיה רובינאסון שליט"א
ירושלים	13:50-14:10	כולל חושן משפט, מענה פנים מאירות 1 שמחה		הרב שלמה זלמן אקער שליט"א
ירושלים	14:10-14:30	ישיבת תפארת צבי	שמואל הנביא	הרב יצחק מאיר דרדיק שליט"א
ירושלים	15:00	ביהכ"ס נדבורנא	דוד 20	הרב שלמה לייפער שליט"א
ירושלים	15:45-16:00	ביהכ"ס חניכי הישיבות	קצנלבוך 71	הרב יעקב פלס שליט"א
ירושלים	16:00	מדרשת זיו	כהנוב 16	הרב אברהם אליעזרוב שליט"א
ירושלים	50 דק' לפני השקיעה, אח"כ מנחה	ביהכ"ס מנחת חינוך	קרן קיימת פינת הקליר	הרב משה זילברשטיין שליט"א
ירושלים	16:15-16:45	ת"ת חכמת שלמה	מעגלי הרים ליון 25	הרב שמואל זלוטניק שליט"א
ירושלים	16:30	קרית נוער	פראנק 20	הרב יעקב ישראל ארצי שליט"א
ירושלים	16:45	ישיבת פורת יוסף, כולל צילו של היכל	רובע היהודי	הרב משה רוקח שליט"א
ירושלים	בין מנחה למעריב	ביהכ"ס אהל אסתר	הש"ה 11	הרב יוחנן רכס שליט"א
ירושלים	17:00-17:30	ישיבת כבוד התורה- אורחות איש	אלימלך מלזיענסקהרב אלחנן הירש שליט"א 10 (מאחורי מירסקי 7)	
ירושלים	18.00	ישיבת דברי ירושלים	קצנלבוך 53	הרב מנחם גולדשטיין שליט"א
ירושלים	18:00	ישיבת אור שמח	שמעון הצדיק 22	הרב ישי רזובוסקי שליט"א
ירושלים	18:00-18:30	נתיבות אהרן	יוסף קארן	הרב משה פרידמן שליט"א
ירושלים	18:40	ביהמ"ד ויוניץ	נחמיה	הרב דוד צבי שנייבאלג שליט"א
ירושלים	19:00	פניני דוד ירושלים	בית וגן 8	הרב אליהו יהושוע מאיר שליט"א
ירושלים	19:00-19:50	הישיבה הקדושה "אחינו"גבעת שאול 5		הרב ישראל מאיר אורליווק שליט"א
ירושלים	19:15-19:30	ישיבת מיר (בחדר שיעורים בית מנחם)	הנגר	הרב נחמיה טרכטינגוט שליט"א
ירושלים	יום א' 19:45-20:45	ביהכ"ס המורה	רח' שמחה הולצברג	הרב מיכאל כהניאן שליט"א
ירושלים	20:00-20:15	ישיבת זוועיל	רפפורט 26	הרב חיים אורי רבינוביץ שליט"א
ירושלים	מעריב: 20:15 לאחמ"כ שיעור	ביהמ"ד בית מרים גיטל	מקווה ישראל	הרב אליהו כהן שליט"א
ירושלים	20:20	ביהכ"ס זכרון יחיאל	שאול המלך 21	הרב יוסף שלמה שירקין שליט"א
ירושלים	20:30	ביהכ"ס תולדות א"י	עונג שבת 7	הרב שמעון דוב ברנסדורפר שליט"א
ירושלים	20:30	ביהכ"ס טוויג	רשב"ם	הרב יוסף רביע שליט"א
ירושלים	20:30-21:10	ביהכ"ס משכן מאיר - קומה ב'	אהרן אשכולי 110	הרב יצחק אקונינה שליט"א
ירושלים	20:30-22:00	ישיבת ברכת חיים	עזרת תורה 16	הרב משה ורצברגר שליט"א
ירושלים	20:40	ביהכ"ס גור (בנין הת"ת)	ברנס פינת ירמיהו	הרב אברהם רייס שליט"א

שיעורי דף היומי בהלכה

קפה

עיר מסירה	זמן השיעור	מקום השיעור	כחובת השיעור	מגיד השיעור
ירושלים	20:40-21:00	ביהכ"ס מנין אברכים	החיד"א 21	הרב אברהם ויג שליט"א
ירושלים	21:00	ביהכ"ס תולדות א"י	עונג שבת 7	הרב אהרן סמט שליט"א
ירושלים	21:00-22:00	ביהכ"ס נצח אברהם	שאדיקר 2	הרב מיכאל כהניאן שליט"א
ירושלים	21:00-21:15	ביהכ"ס אליהו הנביא	פתח תקוה 1	הרב אהרן בן אדיבה שליט"א
ירושלים	21:00-21:45	ביהכ"ס משכן שרגא באהל עדינה	שיבת ציון 10	הרב יצחק שלמה בלוי שליט"א
ירושלים	21:15	ביהכ"ס חניכי הישיבות	מינץ 46 א'	הרב רפאל בלוך שליט"א
ירושלים	21:15	ביהמ"ד סערט ויוניץ מקור ברוך	גרוסברג 8	הרב יוסף זלמן פישר שליט"א
ירושלים	21:30-22:00	ביהמ"ד זכרון מסעוד	רוזנבלט 22	הרב מרדכי בן סעדון שליט"א
ירושלים	21:45	כושר ג"ם	מרכז שטנר	הרב יוסף קוקיס שליט"א
ירושלים	22:00	ביהכ"ס עטרת מלכות	רוזנבלט 14	הרב זאב וייס שליט"א
ירושלים	23:40-00:20	ישיבת מאור חיים	חפץ חיים 1	הרב יעקב ישראל כהן שליט"א
ישי	18:00	ביהכ"ס בית המיסדים	מרכז הישוב	הרב מרדכי הנפלינג שליט"א
כפר סבא	17:30-19:00	ביהכ"ס אור הכפר	ויצמן 125	הרב עובדיה גינתי שליט"א
כפר סבא	18:00-19:00	ביהכ"ס שובה ישראל	ויצמן 125	הרב יהודה אטינגר שליט"א
כפר סבא	20:45	ביהכ"ס הגדול בכפר סבא	הרצל 46	הרב משה בר שליט"א
כרמי צור ד.ג. הרי יהודה	19:30	ביהכ"ס המרכזי האשכנזי	כרמי צור	הרב אליעזר זיכר שליט"א
כרמיאל	שחרית: 06:25 07:15	ביהכ"ס ע"ש בר קפרא	בציר 39	הרב אליהו אוהיון שליט"א
כרמיאל	21:45	ביהכ"ס מוריה	מעלה הכרמים 29	הרב דוד דרור שליט"א
לוד	19:30-20:00	ביהכ"ס אהל משה	שלמה המלך	הרב אליהו ממון שליט"א
מבשרת ציון	18:30-19:15	ביהכ"ס ישרון	מכצע קדש 7	הרב יהודה סרבינק שליט"א
מודיעין	13:00-13:30	ביהכ"ס אילת השחר	עמק זבולון 7 פינת הרב יהודה אריה פייסט שליט"א (רח' שני' בתוך השדרה)	
מודיעין עילית	שחרית בנץ, לאחמ"כ השיעור	ביהכ"ס קהילת ר' עקיבא (היכל ב')	ר' עקיבא 23	הרב אברהם שקלאר שליט"א
מודיעין עילית	שחרית: 6:15 07:00-7:20	חסדי אבות	רב ושמואל 1	הרב יוסף סגל שליט"א
מודיעין עילית	07:00	ישיבת אחינו	נודע ביהודה 40	הרב יצחק קניגסברג שליט"א
מודיעין עילית	07:00-7:20	ביהכ"ס תוצאות חיים	ר' יהודה הנשיא 35	הרב מתתיהו גינסברגר שליט"א
מודיעין עילית	07:00-7:20	ביהכ"ס אלכסנדר	ר' יהודה הנשיא 37	הרב יחיאל דוד לנציצקי שליט"א
מודיעין עילית	07:10	ביהמ"ד ויוניץ	רבי טרפון 8	הרב נתן נטע הופמן שליט"א
מודיעין עילית	07:10-7:25	מתמידים	ר' יהודה הנשיא 21	הרב שמואל צרנוביצקי שליט"א

עיר מסירה	זמן השיעור	מקום השיעור	כחובת השיעור	מגיד השיעור
מדיעין עילית	08:30	ביהכ"ס אהל יוסף מאיר	מנחת חינוך 3 (בח"ש של ביהכ"ס)	הרב מנחם מנדל הלפרין שליט"א
מדיעין עילית	08:55-09:20	ביהמ"ד קול תורה	נתיבות המשפט 73	הרב מרדכי הכהן שליט"א
מדיעין עילית	08:55-9:20	ישיבת דברי אמת	נודע ביהודה	הרב שמחה זיסל שוורץ שליט"א
מדיעין עילית	09:00	בית החסידים 'נחלת דן' דחסידי מודז'ץ	רשב"י 21	הרב יחזקאל בקנרוט שליט"א
מדיעין עילית	09:00-9:15	ביהכ"ס אהל מנחם	נודע ביהודה 31	הרב אברהם ישעיהו זכריש שליט"א
מדיעין עילית	09:05	ביהכ"ס קהילת רבי עקיבא	רבי עקיבא 23	הרב שלמה אקרמן שליט"א
מדיעין עילית	09:10	ביהכ"ס זכור לאברהם	נודע ביהודה 40	הרב אהרן אולמן שליט"א
מדיעין עילית	09:10	ישיבת רינת התלמוד	מסילת ישרים	הרב מיכאל יזדי שליט"א
מדיעין עילית	09:15-10:00	ביהכ"ס ברסלב	רשב"י 21	הרב יהושע לייב פלטיניק שליט"א
מדיעין עילית	10:15	ת"ת אוהלי ספר	אור החיים 27	הרב רפאל קניאל שליט"א
מדיעין עילית	10:35-10:50	ביהכ"ס ת"ת נתיבות התורה	נתיבות המשפט 75 ב'	הרב אורי שרגא בייפוס שליט"א
מדיעין עילית	11:20	ביהכ"ס זכרון דוד בשטיבל היכל אליהו	שדי חמד 13	הרב בנימין גודמן שליט"א
מדיעין עילית	12:00	ביהכ"ס אביר יעקב	משך חכמה 1	הרב אשר לדרר שליט"א
מדיעין עילית	12:40-13:00	ביהכ"ס אהל מנחם	נודע ביהודה 31	הרב אברהם סלמון שליט"א
מדיעין עילית	12:50	ביהמ"ד המרכזי (עזרת נשים)	שדי חמד 18	הרב מנחם גרפל שליט"א
מדיעין עילית	13:00	ביהמ"ד קול תורה	נתיבות המשפט 73	הרב יוסף כהן שליט"א
מדיעין עילית	13:05	ביהכ"ס אהל תורה - זכרון לאברהם	נתיבות ביהודה 40	הרב יחזקאל סנדומירסקי שליט"א
מדיעין עילית	13:05-13:20	ביהכ"ס פונוביז	שדי חמד	הרב משה רביץ שליט"א
מדיעין עילית	13:30-13:45	ישיבת תורת מרדכי	נתיבות המשפט 7	הרב יחיאל פנט שליט"א
מדיעין עילית	13:45	ת"ת נתיבות התורה	נתיבות המשפט 75	הרב אורי שרגא בייפוס שליט"א
מדיעין עילית	14:00	ישיבת נחלת בנימין	משך חכמה 19	הרב אליעזר קורנברג שליט"א
מדיעין עילית	14:20	ישיבת שערי חכמה	מסילת ישרים 5	הרב ישראל אריה רוז שליט"א
מדיעין עילית	14:20-14:45	כולל רצופות (בחדר השיעורים של ישיבת חדרה ק"ס)	שערי תורה	הרב מרדכי גורוב שליט"א
מדיעין עילית	14:45	ישיבת ברסלב ברכפלד	רב ושמואל 5	הרב עקיבא שינפלד שליט"א
מדיעין עילית	15:10	ישיבת חכמת התורה	דרך נאות הפיסגה (ליד ערו)	הרב אהרן וייס שליט"א
מדיעין עילית	15:30	ישיבת דרך התורה	מנחת חינוך 5	הרב שרגא בויאר שליט"א

שיעורי דף היומי בהלכה

קפו

עיר מסירה	זמן השיעור	מקום השיעור	כחובת השיעור	מגיד השיעור
מדיעין עילית	16:05	ביהכ"ס שאגת אריה	שאגת אריה	הרב חיים ברוך ברק שליט"א
מדיעין עילית	בין מנחה למערב	ביהכ"ס הגר"א	ישועות דוד 14	הרב יעקב פרוכטננר שליט"א
מדיעין עילית	מעריב 40 דק' אחרי השקיעה, לאחרי השיעור	יחל ישראל	נתיבות המשפט 2	הרב יעקב אייזנבך שליט"א
מדיעין עילית	17:30-18:00	ת"ת דרכי אבותינו	נתיבות המשפט 107	הרב יעקב יהודה אקרמן שליט"א
מדיעין עילית	17:40-18:00	מכינה ליש"ק 'דרכי אבותינו'	נתיבות המשפט 109	הרב יצחק צוויג שליט"א
מדיעין עילית	18:05-18:35	ביהכ"ס ברית יצחק	מנחת חינוך 1	הרב יעקב רוסו שליט"א
מדיעין עילית	18:30-19:00	ביהכ"ס נאות שמחה	מסילת יוסף 44	הרב יעקב ישראל לקס שליט"א
מדיעין עילית	19:05	ביהמ"ד שיח יצחק	מסילת יוסף פינת חתם סופר	הרב מנחם גרפל שליט"א
מדיעין עילית	19:15	ביהכ"ס אור יהושע	חזון איש 18	הרב ברוך וולס שליט"א
מדיעין עילית	19:15	ביהכ"ס בן איש חי	מסילת יוסף פינת הרב יוסף אילן יצחקוב שליט"א	הרב יוסף אילן יצחקוב שליט"א
מדיעין עילית	19:20-19:40	ביהכ"ס אהל יעקב	קצות החושן 8	הרב אריה שאר ישוב שליט"א
מדיעין עילית	19:30	ביהכ"ס קול תורה	נתיבות המשפט 73	הרב חיים בוקוולד שליט"א
מדיעין עילית	19:40	ביהכ"ס תורה ותפילה	ר' יהודה הנשיא 19	הרב שמואל לוי שליט"א
מדיעין עילית	19:45	ביהכ"ס קהילת קצות החושן	קצות החושן 9	הרב צבי רותן שליט"א
מדיעין עילית	א'ה- 19:45-20:10	ביהכ"ס שיח יצחק	שד' הלל ושמאי	הרב ירמיהו ורון שליט"א
מדיעין עילית	20:00-20:25	ביהמ"ד ויוזניץ	רבי טרפון 8	הרב ברוך שטרנבוך שליט"א
מדיעין עילית	20:20-20:40	ביהכ"ס זכרון מאיר	מסילת יוסף פינת חפץ חיים	הרב רפאל חביב שליט"א
מדיעין עילית	20:20-20:40	קהילת רבי עקיבא (חדר שיעורים)	ר' עקיבא 23	הרב אשר שטרנברג שליט"א
מדיעין עילית	20:20-20:40	לאחמ"כ ביהכ"ס תורה ותפילה	נתיבות המשפט 109	הרב יהושע אלבוים שליט"א
מדיעין עילית	20:30-21:00	ביהמ"ד לומדי תורה	שד' הלל ושמאי פינת ר' יהודה הנשיא	הרב משה לוי שליט"א
מדיעין עילית	20:35	ביהכ"ס משכן התורה	רבי עקיבא 30	הרב אליהו מסיקה שליט"א
מדיעין עילית	20:40-21:00	ביהכ"ס ביאלה	רשב"י 41	הרב ישראל צוקרמן שליט"א
מדיעין עילית	20:40-21:00	ביהכ"ס משובב נתיבות	נתיבות המשפט	הרב אפרים רוטשילד שליט"א
מדיעין עילית	20:40-21:05	ביהמ"ד ויוזניץ	סימטת רבי טרפון	הרב חיים ידלר שליט"א
מדיעין עילית	20:40-21:10	ביהכ"ס נאות שמחה	מסילת יוסף 46 (קצות החושן 7)	הרב יצחק לוקסנבורג שליט"א

עיר מסירה	זמן השיעור	מקום השיעור	כחובת השיעור	מגיד השיעור
מדיעין עילית	20:45	ביהכ"ס חזון דוד	חזון דוד 1	הרב חיים קריזר שליט"א
מדיעין עילית	20:45-21:15	ביהמ"ד ויז'ניץ גרין פארקפונבויז 9	הרב ישראל יצחק משי זהב שליט"א	
מדיעין עילית	מעריב: 20:50 לאחמ"כ השיעור	ישיבת דברי אמת	נודע ביהודה	הרב אברהם רוט שליט"א
מדיעין עילית	20:55-21:10	ביהכ"ס מרכז ר' עקיבא ר' עקיבא (בחדר שיעורים)	ר' עקיבא 23	הרב יואל לטס שליט"א
מדיעין עילית	21:00	ביהכ"ס קול תורה	נתיבות המשפט 73	הרב יוסף וולברשטיין שליט"א
מדיעין עילית	21:00	ביהכ"ס קרית אביעזרי	חזון איש 1	הרב יואל לב שליט"א
מדיעין עילית	21:00	ביהמ"ד אורחות תורה	שאגת אריה מול בנין 19	הרב יצחק לוי שליט"א
מדיעין עילית	21:00	ביהמ"ד קהילת משך חכמה (עזרת נשים)	משך חכמה 41	הרב משה ברוך רוזנבאום שליט"א
מדיעין עילית	21:00	בית תפילה (עזרת נשים)	נתיבות המשפט 73	הרב גבריאל שוורץ שליט"א
מדיעין עילית	21:00-21:30	קהילת מרומי שדה - בית מרומי שדה שני	הרב יעקב ישראל לקס שליט"א	
מדיעין עילית	21:00-21:30	ביהכ"ס מתמידים	פונבויז 7	הרב דוד סופר שליט"א
מדיעין עילית	21:15-22:00	ביהכ"ס פינסק קרלין	ר' יהודה הנשיא 35	הרב משה חיים קוט שליט"א
מדיעין עילית	21:20	ביהכ"ס שיר ושבחה- חברון	הסבא מסלבודקא 4	הרב ישראל מרקוביץ שליט"א
מדיעין עילית	21:30	חניכי הישיבות	נתיבות המשפט 73	הרב יצחק גולדברג שליט"א
מדיעין עילית	21:40-22:00	משפ' גריינמן	משך חכמה 58	הרב אריה וולפין שליט"א
מדיעין עילית	21:40-22:05	ביהכ"ס היכל יצחק	חפץ חיים 6	הרב אהרן רייזנר שליט"א
מדיעין עילית	21:50-22:20	ביהכ"ס בני הישיבות	חזון דוד 17	הרב יהושע שאול לוקסנבורג שליט"א
מדיעין עילית	22:00	ביהכ"ס כולל הר"ן	יהודה הנשיא מול הרב חיים אייזנבך שליט"א 24	
מדיעין עילית	22:00-22:20	שערי תפילה	רב ושמואל 1	הרב משה זלמן אפין שליט"א
מדיעין עילית	22:00-23:00	ישיבת דביר הקודש	מסילת ישרים 2	הרב מרדכי ברנט שליט"א
מדיעין עילית	22:05-22:30	ביהכ"ס היכל יצחק (בחדר שיעורים)	חפץ חיים	הרב יוסף שוב שליט"א
מדיעין עילית	22:20, לאחר תפילת מעריב	ביהכ"ס שאגת אריה (אהל אברהם)	שאגת אריה	הרב יהושע איזנשטיין שליט"א
מדיעין עילית	22:30	יש"ג שער המלך	שער המלך 1	הרב מאיר גליק שליט"א
מדיעין עילית	22:30	ביהמ"ד אוהל תורה	יהודה הנשיא 26	הרב יצחק זאב לנדא שליט"א
מדיעין עילית	22:30-22:45	ביהכ"ס שד' יחזקאל	שד' יחזקאל 2	הרב בעז מילצקי שליט"א

שיעורי דף היומי בהלכה

קפמ

עיר מסירה	זמן השיעור	מקום השיעור	כחובת השיעור	מגיד השיעור
מדעיני עילית	22:30-23:00	ביהכ"ס זכור לאברהם (בעז"ר)	נדע ביהודה 40	הרב מרדכי שורצבודד שליט"א
מדעיני עילית	22:45	ביהכ"ס המרכזי - נאות הפסגה	הריטבא 10	הרב יונה גונגהיים שליט"א
מדעיני עילית	23:00	ביהכ"ס פונובוי	שדי חמד 11	הרב יחזקאל גולדנטל שליט"א
מדעיני עילית	23:15	ביהכ"ס בני הישיבות (בעז"ר)	פונובוי 7	הרב ברוך גניחובסקי שליט"א
נחריה	10:30-11:00	ביהכ"ס תהלים	רמב"ם 4	הרב יהודה קרמרן שליט"א
נתיבות	18:30	היכל דוד	חזון איש	הרב יאיר בן סלומון שליט"א
נתיבות	18:30-19:30	ביהכ"ס תפילה למשה (המים)	אלפסי (ליד מגדל)	הרב יוסף חיים לוגסי שליט"א
נתיבות	19:00-20:00	ביהכ"ס בית בוכריס	שלום בניך	הרב יניב דהאן שליט"א
נתיבות	21:00-22:00	משפחת פחימה	ירושלים 126	הרב איתמר משען שליט"א
נתיבה	12:30-12:55	ביהכ"ס מנין אברכים	גבע 25	הרב ישראל מאיר ברגר שליט"א
נתיבה	19:50	ביהמ"ד מרן הבית יוסף	יחזקאל 40	הרב אהרן מושיב שליט"א
נתיבה	20:30	ביהכ"ס היכל רפאל	ברנר 2	הרב יעקב חזיו שליט"א
נתיבה	20:45	מנין אברכים	גבע 25	הרב אהרן ולדנברג שליט"א
נתיבה	21:00	ביהמ"ד אהבת תורה	ר' מאיר 14	הרב דוד משה שוורץ שליט"א
נתיבה	21:00-22:00	כולל מקדש מרדכי (ויז'ניץ)	אברהם שפירא 12	הרב אליהו אליעזר אילן שליט"א
עפולה	09:00	ביהכ"ס אהל שלמה	סוף רח' ראסל	הרב אליאור קאטשא שליט"א
עפולה	17:30-18:00	מרכז תורני משכן יחיאל	העליה 35	הרב שמעון יחיאל אסיג שליט"א
עפולה	20:10-21:00 ובשבת 50 דק' לפני הדה"ג	ביהכ"ס תפארת יואל	הזית 1	הרב אברהם יוסף כץ שליט"א
ערד	19:00	ביהכ"ס רז אל חי	יהודה 26/1	הרב אברהם יוסף פינקלשטיין שליט"א
ערד	20:15	ביהכ"ס בית יצחק דוד	אתרוג 31	הרב יעקב צבי סברסקי שליט"א
פרס חנה-כרכור	בין מנחה למערביב (מנחה 15 דק' לפני השקיעה)	ביהכ"ס היכל עמרם	חשמונאים 78	הרב רפאל אסולין שליט"א
פתח תקוה	שחרית: 7:00 לאחמ"כ השיעור	ביהכ"ס דברי חיים	ההגנה 21	הרב שלמה זלמן אונסדורפר שליט"א
פתח תקוה	12:45-13:00	כולל המצוינים עמישב	צפת	הרב אברהם אליעזר קוק שליט"א
פתח תקוה	13:45-14:05	ביהכ"ס בית מאיר	מילר 15	הרב יאיר כהן שליט"א
פתח תקוה	13:45-14:15	ברית אבות	מונטיפיורי 32	הרב יוסף היסטון שליט"א
פתח תקוה	16:30-19:00 באמצע	ביהמ"ד משקולץ	סלנט 8	הרב יהודה לייב ברגר שליט"א
פתח תקוה	20:15-20:30	ביהכ"ס אור התפילה	ניימן 7	הרב אברהם אמויאל שליט"א
פתח תקוה	22:00-22:30	ביהכ"ס חניכי הישיבות	מנחת שלמה 3	הרב אריאל כהן שליט"א
פתח תקוה	מערבי: 23:00 השיעור: 23:15-23:45	ביהכ"ס אהל אברהם	קהילות יעקב 1	הרב שלמה גוטפריד שליט"א

עיר מסירה	זמן השיעור	מקום השיעור	כחובת השיעור	מגיד השיעור
צפת	17:00	ביהכ"ס הגדול דחסידי ברסלב	האר"י 100	הרב נחמן קניג שליט"א
קרית ארבע	בין מנחה למערבי	ביהכ"ס חסדי אבות (בניוקרית ארבע ישיבת ניר)	הרב חיים סיימונס שליט"א	
קרית אתא	בין מנחה למערבי (בשקיעה)	ביהכ"ס הגדול	המייסדים 13	הרב יוסף רזנברג שליט"א
קרית ביאליק	ימים ב' ד' 20:15-21:15	ביהמ"ד אם לבניה (משפחת סופר)	העצמאות 10 (סימטת אשר)	הרב ישראל מאיר אלטמן שליט"א
קרית גת	20:00-21:15	כולל הליכות עולם	הר מירון 7	הרב רון שמעון עשור שליט"א
קרית גת	20:30-21:45	ביהכ"ס חניכי הישיבות	גאון הירדן	הרב לוי יוספוב שליט"א
קרית גת	20:45	ביהמ"ד קוממיות	נתיבות שלום	הרב שלום מאיר שליט"א
קרית גת	20:45-22:00	ביהכ"ס חניכי הישיבות	פרת	הרב שניא משה מלול שליט"א
קרית גת	21:30-22:00	ביהכ"ס של חסידי באיאן	האדמו"ר מחב"ד 8 שליט"א	הרב שמואל בנימין גולדשטיין שליט"א
קרית יערים ט.	15:50	ישיבת מאורות התורה	דרך אברהם 28	הרב צבי שנלזון שליט"א
קרית יערים ט.	20:45	ביהכ"ס בני הישיבות	הגר"א	הרב אהרן שקרקה שליט"א
קרית מלאכי	14:30-15:00	ישיבת קרית מלאכי	הרב יצחק ניסים 10	הרב עקיבא לויליכט שליט"א
ראש העין	15:30-16:00	ביהמ"ד אור זרוע	חזון איש 9	הרב רמי מנחם חדד שליט"א
ראשון לציון	12:20-12:40	ביהכ"ס אור חיים	סמילנסקי 36	הרב מרדכי שנקר שליט"א
רחובות	שחרית בנץ, לאחמ"כ השיעור	ביהכ"ס קהילות יעקב (בת"ת הבאר)	הרואה 25 (בחיידר הרב אברהם יצחק רובין שליט"א הבאר)	הרב עזרא יגיל שליט"א
רחובות	07:15	ביהכ"ס אהלי תורה	אחד העם 24	הרב עזרא יגיל שליט"א
רחובות	09:00-10:00	ביהמ"ד הליכות חיים	זכריה מדר 31	הרב שלמה מלכה שליט"א
רחובות	12:00	ביהכ"ס עטרת נביראל	זכריה מדר 30	הרב מנחם יצחקוב שליט"א
רחובות	22:10	ביהכ"ס כולל בר שאול	מרים מזרחי 8	הרב אברהם יצחק רובין שליט"א
רכסים	07:10-07:25	ישיבת תשב"ר הרב	מעלות דוד 1	הרב יאיר נוסבכר שליט"א
רכסים	16:30	ביהמ"ד טקורת תמיד- אהל משה ורפאל	דקל 32	הרב מיכאל טאירימוב שליט"א
רכסים	מערבי: 20:30-20:45 השיעור:	ביהמ"ד המרכזי בנה ביתך דקל 33	הרב יצחק שכטר שליט"א	
רמת גן	שחרית: 7:00 השיעור: 08:00-8:30	ביהכ"ס ישרון	רח' האלוף דוד 187	הרב בן ציון אויערבאך שליט"א
רמת גן	בין מנחה למערבי	ביהכ"ס תל השומר בבניין ביה"ח תל השומר ביה"ח השקומי	הרב יעקב יוסף מילר שליט"א	
רמת גן	19:45-20:00 מעריב	ישיבת אהבת תורה קומה האגדה 7-9 ב'	הרב נחום רפפורט שליט"א	
רמת גן	20:45-21:10	ביהכ"ס משכן יעקב	חזון איש 90	הרב ערן פנחס שליט"א
רעננה	07:20-08:00	כולל הקהילתי	אחווה 198	הרב יוסף בלאושטיין שליט"א

שיעורי דף היומי בהלכה

קצא

עיר מסירה	זמן השיעור	מקום השיעור	כחובת השיעור	מגיד השיעור
רענה	18:40	ביהכ"ס אדמון ספרא קהילת אחות רעים	הסייפן 10	הרב יעקב נדב שליט"א
שורש	שחרית: 6:55 השיעור	ביהכ"ס פורטאה	שורש	הרב יצחק ויזל שליט"א
שחולים	ימים א' ג' ה' שעה לפני השקיעה, לאחמ"כ מעריב	ביהכ"ס יחדיו	דולב	הרב מאיר אלגרסי שליט"א
תל אביב	06:30-6:45	ביהכ"ס מגיד	נורדאו 63	הרב עמנואל בר שליט"א
תל אביב	09:30-10:30	ביהכ"ס משכן שמואל	בת ציון 9	הרב משה בר שליט"א
תל אביב	בין מנחה למעריב	ביהכ"ס קדושי אונטפול אוליפנט 17	הרב דוד פרידמן שליט"א	
תל אביב	16:45-17:15	כולל שירת דבורה במלון דבורה	בן יהודה 87	הרב שלמה גוטפריד שליט"א
תל אביב	מעריב: 20 דק' לאחר השקיעה, לאחמ"כ השיעור	ביהכ"ס משכן שמואל (שערי תורה למטה)	בת ציון 9	הרב משה בר שליט"א
תל אביב	19:40-20:00 יום ה': 18:00	ביהכ"ס נס ישראל	סימטת באר שבע 64	הרב משה חיים טוטיאן שליט"א
תפרח	07:30-08:00	ביהכ"ס האשכנזי המרכזי	מרכז הישוב	הרב אליהו בנדריים שליט"א
תפרח	21:00	ביהכ"ס בית יוסף (הגבעה)	גבעה	הרב אברהם משה קניגסופר שליט"א
תפרח	21:00-21:30	משפחת ועקנין	חסד ומשפט	הרב נתן רוס שליט"א

Dirshu

דרשו ד' ועוזו

קרן עולמית לחינוך
ועידוד לימוד התורה

הצטרף גם אתה כבר עכשיו
לתוכנית 'קנין חכמה'

לפרטים נוספים

משרדי 'דרשו'

02-5609000

